

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра англійської філології

На правах рукопису

ЧУЙ КАТЕРИНА ІГОРІВНА

**ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЩОДЕННИКА
АРКТИЧНИХ ПРИГОД АРТУРА КОНАН ДОЙЛА
«НЕБЕЗПЕЧНА РОБОТА»**

Спеціальність: 035 «Філологія»

Освітньо-професійна програма Мова і література (англійська). Переклад

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:

ШКАМАРДА ОКСАНА АНДРІЇВНА,

кандидат філологічних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № 4

засідання кафедри англійської філології

від 7 листопада 2024 р.

Завідувач кафедри

(підпис)

Ущина В. А.

ПІБ

ЛУЦЬК – 2024

АНОТАЦІЯ

Чуй Катерина Ігорівна. Жанрово-стилістичні особливості щоденника арктичних пригод Артура Конан Дойла «Небезпечна робота».

Магістерське дослідження присвячене аналізу автобіографічного щоденника арктичних пригод Артура Конан Дойла «Небезпечна робота», який належить до раннього періоду творчості митця й репрезентує важливий етап формування його індивідуального стилю, світогляду, світовідчуття крізь призму екстремального досвіду – піврічної морської мандрівки Арктикою й роботи на китобійному судні «Надія».

Визначено особливості письменницького щоденника: достовірність, фактографічність, інформативність, цілісність і концептуальність авторської позиції, дотримання хронології й датування нотаток, фрагментарність, стислість, необробленість записів, окреслення мети їх ведення, тематична однорідність. Встановлено риси індивідуального стилю Артура Конан Дойла в «Небезпечній роботі»: уважність до деталей; простота оповіді; динамічний і захопливий сюжет; атмосфера вікторіанської доби; непересічність героїв, наділених винятковим інтелектом, ерудицією, високими моральними якостями; філософія раціоналізму, звернення до тем, пов'язаних із наукою; домінування неоромантизму в поезиці його творів; важлива роль гумору; оптимістичне світобачення героїв.

Простежено жанрові домінанти «Небезпечної роботи»: регулярність записів з обов'язковим датуванням; зображення відвіданих міст та місць; опис улюблених занять і розваг на кораблі, звичаїв і традицій китобоїв; лаконічні та яскраві замальовки північних пейзажів; наскрізний інтертекст із прочитаних книг та роздуми над їхнім змістом; нотатки, присвячені творчим планам; вкраплення епістолярію – два листи до матері; портретні замальовки членів команди та літературний автопортрет; опис сновидінь; роздуми над небезпечністю і складністю виконуваної роботи; вербальна фіксація процесу записування як визначальна ознака жанру; зміщення в щоденнику традиційного

акценту нарративу з внутрішнього на зовнішній, зменшення ролі інтимізації та психологізації, переважання фіксації фактів, подій, досягнень і невдач морського походу. Досліджено особливості художнього відображення географічного й мнемонічного просторів щоденника. Письменник порушує питання екології та збереження унікального природного середовища Арктики; роздумує над рекреаційним потенціалом краю; прагне дослідити арктичні простори, цікавиться, як кораблям дістатися до Північного полюса, що було викликом для мореплавців.

Розкрито лінгвальну специфіку твору: Я-нарація; авторська свідомість як ключовий текстотвірний чинник; стиснення й ущільнення фактажу в записах, дотримання інформативності та змістовності; уривчастість, асоціативність; використання професійної лексики та жаргонізмів, властивих мовленню китобоїв; переважання односкладних (називних) та двоскладних (еліптичних) речень. Вживання стилістичних засобів (порівняння, епітети, метафори) та емоційно забарвленої лексики з метою оцінки автором подій і вчинків людей. Вербалізація зорових і слухових (звуконаслідування) образів створює ефект присутності в момент ведення записів.

Окреслено роль нелінгвальних елементів (малюнків, світлин, карт тощо) в «Небезпечній роботі», які увиразнюють документальність та автобіографічність записів, впливають на рецепцію твору читачем, репрезентують спробу Артура Конан Дойла різними способами систематизувати й представити масив фактографічного матеріалу, накопиченого за час подорожі; виконують функцію візуального супроводу нотаток, фіксують випадкові враження, передають комічні сцени з життя китобоїв.

Наукова новизна роботи полягає у спробі комплексно дослідити щоденник арктичних пригод, проаналізувати його жанрово-стилістичну своєрідність і показати особливе місце у творчості та біографії автора.

Ключові слова: Артур Конан Дойл, автобіографічний щоденник, «Небезпечна робота», жанрово-стилістичні особливості.

Chui Kateryna. Genre-Stylistic Features of Arthur Conan Doyle's Arctic Adventure Diary *Dangerous Work*.

The master's thesis has been devoted to the study of Arthur Conan Doyle's autobiographical diary of Arctic adventures *Dangerous Work*, which belongs to the early period of the writer's work and represents a significant stage in the formation of his individual style, worldview, and perspective, shaped through the prism of an extreme experience – a six-month sea voyage in the Arctic and work on the whaling ship *Hope*.

The features of the writer's diary have been identified as follows: accuracy, factuality, informativeness, coherence and conceptuality of the author's position, adherence to chronology and notes dating, fragmentation, brevity, roughness of records, thematic focus, and clarity of purpose in keeping the diary. The study establishes the following characteristics of Arthur Conan Doyle's individual style in *Dangerous Work*: attention to detail, simplicity of narrative, dynamic and riveting plots, the atmosphere of the Victorian era, the uniqueness of the characters endowed with exceptional intelligence, erudition, and high moral qualities, the philosophy of rationalism, addressing topics related to science, the dominance of neo-romanticism in the poetics of his works, the important role of humor, and the optimistic worldview of the characters.

The genre-specific features of *Dangerous Work* have been outlined, including regular entries with mandatory dating; descriptions of towns and places visited; accounts of favorite activities and shipboard entertainment, as well as whaling customs and traditions; concise yet vivid sketches of northern landscapes; reflections on books read and their content; notes on creative plans; inclusion of epistolary writing (two letters to his mother); portrait sketches of crew members and a literary self-portrait; descriptions of dreams; reflections on the dangers and challenges of the work performed; the shift from the traditional inward focus of diaries to external observations, reduced role of intimacy and psychologizing, predominance of facts, events, and the successes and failures of the sea voyage. The thesis explores the artistic representation of geographical and memory spaces in the diary. The writer

raises ecological concerns about preserving the unique Arctic environment, reflects on the region's recreational potential, demonstrates an interest in exploring the Arctic and its accessibility to ships, and discusses the challenge of reaching the North Pole for sailors.

The linguistic features of *Dangerous Work* have been analyzed, revealing the use of the first-person narration; the author's consciousness as a key text-forming factor; the compression of facts in the notes, with a focus on informativeness and content; fragmentation, associativity, and inner speech; the use of professional vocabulary and jargon inherent in the speech of whalers, and the predominance of simple syntactic constructions (one-member (nominative / verbal) and elliptical sentences). Stylistic devices such as comparisons, epithets, metaphors, and emotionally charged vocabulary are employed to convey the author's assessment of events and people's actions. The description of visual images and the usage of the onomatopoeic words create an effect of a reader's presence at the moment of the diary writing.

The role of non-linguistic elements (drawings, photographs, maps, etc.) in *Dangerous Work* has been outlined, emphasizing the documentary and autobiographical nature of the diary notes. These elements influence the reader's perception of the work, showcasing Arthur Conan Doyle's effort to systematize and present the factual material collected during the journey in diverse formats. They function as visual support to the notes, recording random impressions and capturing comedic scenes from the whalers' lives.

The scientific novelty of the thesis lies in the comprehensive investigation of the diary of Arctic adventures, the analysis of its genre and stylistic uniqueness, and the demonstration of its special place in the author's literary oeuvre and biography.

Keywords: Arthur Conan Doyle, autobiographical diary, *Dangerous Work*, genre and stylistic features.

Зміст

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДЕННИКА АРТУРА КОНАН ДОЙЛА «НЕБЕЗПЕЧНА РОБОТА».....	10
1.1. Специфіка жанру письменницького щоденника.....	10
1.2. Особливості індивідуально-авторського стилю письменника.....	16
1.3. Методологія дослідження жанрово-стилістичних домінант щоденника Артура Конан Дойла «Небезпечна робота».....	23
РОЗДІЛ 2. ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ «НЕБЕЗПЕЧНОЇ РОБОТИ» АРТУРА КОНАН ДОЙЛА.....	27
2.1. Жанрові домінанти щоденника Артура Конан Дойла «Небезпечна робота».....	27
2.2. Географічний та мнемонічний простори щоденника Артура Конан Дойла «Небезпечна робота».....	39
РОЗДІЛ 3. АВТОРСЬКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЩОДЕННИКА АРТУРА КОНАН ДОЙЛА «НЕБЕЗПЕЧНА РОБОТА».....	51
3.1. Лінгвальна специфіка щоденника Артура Конан Дойла «Небезпечна робота».....	51
3.2. Нелінгвальна специфіка щоденника Артура Конан Дойла «Небезпечна робота».....	61
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	82
ДОДАТКИ.....	88

ВСТУП

У 2012 році у видавництві Чиказького університету опублікували книгу «Небезпечна робота» Артура Конан Дойла [45], основу якої склав автобіографічний щоденник, що належить до раннього періоду творчості письменника. У ньому закарбовано враження від мандрівки Арктикою й роботи на китобійному судні «Надія». Щоденник дає можливість дізнатися більше про маловідомі факти з життя автора, простежити, як формувався майбутній письменник під впливом оточення й екстремального досвіду, розкрити особливості його індивідуально-авторського стилю, фіксації пам'яті про небуденні події.

Йон Лелленберг і Даніел Сташвер, які готували книгу до друку, провели ґрунтовну роботу щодо розшифрування рукопису щоденника та доповнення його коментарями, необхідними для розуміння сучасним читачем важливих деталей та історичного контексту. Це видання є збіркою, що також складають статті Артура Конан Дойла («Чари Арктики», «Звичаї на гренландському китобої») та оповідання («Капітан „Полярної зірки”», «Справа Чорного Пітера»). Оформлення книги акцентує належність до літератури non-fiction: вона містить фотографії учасників подій та згаданих локацій, карту подорожі, ескіз корабля, малюнки, виконані рукою Артура Конан Дойла – усе це викликає інтерес науковців, тому «Небезпечна робота» є цікавим об'єктом для аналізу. У 2018 році побачив світ україномовний варіант видання завдяки перекладу Вікторії Зенгви [11].

Актуальність дипломної роботи зумовлена сучасною тенденцією до різноаспектного вивчення особливостей щоденника як жанру, який поєднує в собі документальне й художнє зображення дійсності, репрезентує суспільно важливі події крізь призму індивідуального світобачення автора. Аналіз жанрово-стилістичних особливостей щоденника увиразнює його своєрідність, відмінність від інших форм автобіографічної прози. Щоденник арктичних

пригод є унікальним свідченням про важливий епізод біографії Артура Конан Дойла, що вплинув на формування письменника та його творчість.

Метою роботи є вивчення жанрово-стилістичних особливостей щоденника арктичних пригод Артура Конан Дойла «Небезпечна робота».

Мета дослідження передбачає виконання таких **завдань**:

- 1) репрезентувати теоретичні засади аналізу щоденника письменника;
- 2) охарактеризувати індивідуально-авторський стиль Артура Конан Дойла;
- 3) простежити жанрові особливості щоденника «Небезпечна робота»;
- 4) дослідити географічний та мнемонічний простори твору;
- 5) розкрити лінгвальну та нелінгвальну специфіку щоденника автора.

Об'єктом дослідження є книга «Небезпечна робота. Щоденник арктичних пригод» Артура Конан Дойла.

Предметом – жанрово-стилістичні домінанти щоденника письменника «Небезпечна робота».

Теоретико-методологічну основу роботи становлять розвідки, у яких щоденник розглядається як складова жанрової системи мемуарної літератури та творчості конкретного автора (М. Варикаша [5], О. Галич [7; 8], А. Ільків [13], Н. Момот [22], Т. Радзієвська [29; 30], Н. Стахнюк [32], К. Танчин [34]). Також праці Н. Бернадської [1], Т. Бовсунівської [2], Н. Копистянської [18], у яких жанр осмислено як літературознавчу категорію. Сучасні дослідження геокритики та геопоетики, що використовуються як вектор аналізу й інтерпретації тексту щоденника, представлені працями Кеннета Вайта [58], Джеффа Малпаса [50; 51], Еріка Прієто [53], Мохаммеда Хашаса [47]. Залучено дослідження, пов'язані з особливостями художньої трансформації пам'яті у творах (Л. Кавун [14], К. Хачатурян [40]). Теоретичним підґрунтям вивчення лінгвостилістичних особливостей жанру щоденника є праці А. Галас [6], Т. Масенко [21], М. Степаненка та Л. Дейної [33], Н. Хараман [37; 38; 39]; дослідження, присвячені стилістиці англійської мови (Хасан Алісой [41], Л. Єфімов [12]).

Методи дослідження. У роботі застосовано комплексний підхід до вивчення щоденника Артура Конан Дойла «Небезпечна робота», що включає як лінгвістичні, так і літературознавчі методи. Поставлені завдання зумовили звернення до структурно-функціонального (аналіз ознак жанру щоденника), наратологічного (вивчення образу оповідача й особливостей нарації), геокритичного (дослідження географічного та мнемонічного просторів тексту), біографічного (при визначенні способів репрезентації автором пам'яті про пережиті події), описового (розгляд позалінгвальної специфіки твору) методів. Компонентний і лінгвостилістичний аналіз використано для характеристики особливостей мови щоденника.

Наукова новизна. Уперше в дипломній роботі здійснена спроба комплексно дослідити щоденник арктичних пригод Артура Конан Дойла, проаналізувати його жанрово-стилістичну своєрідність і показати особливе місце у творчості й біографії автора.

Практичне значення роботи. Фактологічний матеріал може бути використаний для подальшого вивчення жанру щоденника, розробки наукових студій про жанрову систему творчості Артура Конан Дойла, при підготовці навчально-методичного матеріалу, програм спецкурсів, семінарів.

Апробація результатів дипломної роботи. Основні положення дослідження представлені в доповіді на Міжнародній науковій конференції «Ландшафти минулого – ландшафти майбутнього: геокритичні читання» (Львів, 2024), VIII студентській науковій конференції «Лінгвістичні горизонти XXI століття» (Луцьк, 2024).

Публікації. За матеріалами дипломної роботи опубліковано дві наукові статті, зокрема одну – у фаховому виданні України категорії «Б».

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (58 позицій) і додатків. Загальний обсяг становить 99 сторінок, із них 77 – основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДЕННИКА АРКТИЧНИХ ПРИГОД АРТУРА КОНАН ДОЙЛА

1.1. Специфіка жанру письменницького щоденника

Щоденник, який ґрунтується на фактографічному матеріалі, є документальним свідченням, покликаним зобразити дійсність достовірно, закарбувати спогади про знакові події в житті автора. Цей жанр є об'єктом вивчення в працях М. Варикаші, О. Галича, А. Ільків, А. Кочетова, Н. Момот, Т. Радзієвської, Н. Стахнюк, К. Танчин, Н. Хараман та інших. Щоденник письменника як окрема жанрова модифікація вирізняється образом наратора й метою написання. О. Галич підкреслює, що об'єднуючим фактором у ньому є «особистість автора, чії життєві спостереження розгортаються послідовно, утворюючи певну умовну завершену цілісність, тоді як у низці інших мемуарних жанрів ця цілісність забезпечується за рахунок композиційного розміщення матеріалу, побудови сюжету» [8, с. 101].

Документальний щоденник здебільшого не розрахований на оприлюднення, фіксує почуття й роздуми митця про творчість й особисте життя. Утім проблема «комунікативного наміру» [34] (чи розрахований він на читача чи ні) має концептуальне значення та відіграє ключову роль у визначенні жанрових можливостей. К. Танчин виокремлює такі функціональні типи щоденників: свідчення; документ самоаналізу й самонавчання; засіб психічної самотерапії; текст, породжений нарцисичними мотивами; пам'ять про себе [34]. На думку О. Галича, визначальними жанровими ознаками щоденника є «відносна регулярність записів, цілісність, уривчастість, фрагментарність, інколи обірваність, незавершеність думки, її більша фактична достовірність» [8, с. 102].

У «Літературознавчій енциклопедії» за редакцією Ю. Коваліва зазначено: «Щоденник – нотатки певного автора про події з життя, що викликали в нього сильне враження, спонукали до їх фіксування, переважно датовані, викладені

від першої особи у хронологічній послідовності» [20, с. 592 – 593]. Виділяють такі жанрові різновиди щоденника, як документальний, літературний та белетризований (вигаданий) [20, с. 593]. Однак О. Галич вважає, що суттєва різниця може бути лише в тому, призначений твір до публікації чи ні [8, с. 95]. Дослідник відносить щоденник до мемуарних жанрів і простежує спільні та відмінні риси, зокрема, ретроспективність, ключова в мемуарах, але якої майже позбавлений щоденник, тому що в ньому здебільшого йдеться про актуальні події. Із ретроспективністю пов'язана двоплановість зображення, властива мемуарам, але менше притаманна щоденнику через незначну часову віддаленість між подією й записом про неї. Двоплановість формується згодом, коли автор порівнює те, що він бачив, із тим, яким «це стало після засвоєння суспільного досвіду, знайомства з іншими джерелами інформації» [8, с. 97].

Якщо порівнювати щоденник арктичних пригод «Небезпечна робота» з пізнішим мемуарним твором Артура Конан Дойла «Спогади й пригоди» [46], можна простежити, як змінювалася оцінка митцем тих самих подій. Наприклад, у щоденниковому записі від 12 березня 1880 року є побіжна згадка про гарненьку сором'язливу дівчину, яку письменник зустрів в одному з поселень ескімосів. Натомість у мемуарах образ дівчини він відтворює більш рельєфно, відзначаючи її вроду й одну деталь – смолоскип у руках, який уночі під час повернення на корабель допомагав уникнути небезпечних торф'яних ям. Інший приклад прояву двоплановості: у щоденнику автор негативно відгукується про якість роботи шетландців під час полювання на тюленів, але у статті «Звичаї на гренландському китобойі», написаній 16 років потому, змінює свою думку.

«Документальність вимагає від автора щоденника точності, правдивості, реальності» [8, с. 99]. Артур Конан Дойл чітко дотримується цих принципів, описуючи факти та події. Разом із тим, важливим жанровим параметром щоденника арктичних пригод є концептуальність – «образне втілення письменником у своєму творі певного погляду на дійсність» [8, с. 100]. «Небезпечна робота» є цілісним та ідейно витриманим текстом, на що вказує, зокрема, ключовий концепт, винесений у назву. Кожен запис спрямований на

те, щоб розповісти про життя й працю китобоїв, зафіксувати свідчення очевидця, який на певний час опинився в їхньому середовищі та з великим інтересом вивчає його, не зважаючи на цілком реальні загрози.

«За лічені хвилини діарист записує дії, думки та емоції, які в момент нотування мають невидимі наслідки» [56, с. 3], тому особливістю автентичного щоденника є фрагментарність, уривчастість, наявність перекреслень і виправлень, прогалин в оповіді. Ці своєрідні «сліди» процесу письма формують поетику щоденника як жанру. «Щоденникові записи <...> мають властивість формуватися стихійно. Автор, відбираючи те, що йому здається найважливішим, не має змоги впливати на текст загалом» [32, с. 99]. Між подією й записом про неї – мінімальна часова відстань, тож редагування практично відсутнє. Через це нотатки можуть бути неупорядкованими, хаотичними. Однак, попри спонтанність записів, текст щоденника твориться свідомо, і цей процес передбачає низку розумових операцій: відбір та фіксація найважливіших вражень і подій, рефлексія з приводу пережитого. Ці ознаки зумовлюють певну структуру речень, добір відповідних мовних засобів.

Н. Хараман акцентує, що щоденник – «своєрідна мовленнєва система, на формування якої впливають фонові знання, пресупозиція, фактор адресатності», тому вивчення цього жанру «без урахування екстралінгвальних факторів було б неповним» [39, с. 264]. До них дослідниця відносить сферу спілкування, форму мислення, мету й типову ситуацію спілкування (офіційне / неофіційне), функції мови. Для всіх щоденників спільним є те, що «суб'єкт та адресат у комунікативній ситуації записування збігаються», адже автор «щоденникового тексту одночасно є і оповідачем, і героєм, і читачем» [39, с. 265]. Стилю викладу щоденника властиві «<...> стислість і лаконічність, фрагментарність, необробленість оповіді, стилістична незавершеність фрази, більшість слів мають свій підтекст. Щоденники передають сутність, зміст вражень і подій, фіксують події без особливої стилістичної обробки, а тим більше – шліфування» [39, с. 265].

Т. Радзівєвська розглядає щоденник як різновид комунікативної діяльності, представлений різними мовами і культурами, який актуалізується у двох моделях мовленнєвої поведінки: 1) у ситуації, коли «з певних причин носій мови знаходиться поза межами свого кола спілкування (заслання, мандрівка, експедиція тощо)», «ситуації вимушеного чи необхідного усамітнення, і в цьому випадку ведення щоденникових записів мотивується екстралінгвістичними обставинами» [30, с. 139–140]; 2) у ситуації, коли «у носія мови, не позбавленого звичного кола своїх співрозмовників (членів родини, друзів, співробітників) виникає потреба фіксувати певну інформацію про події дня», що може бути пов'язано з «психологічною потребою зміни діяльності, потребою бути на самоті або ж з бажанням займатися письмом, коли виникає внутрішня необхідність у породженні писемних текстів» [30, с. 140]. Дослідниця наголошує: «Основне питання, яке виникає під час мовознавчого аналізу щоденникових записів, є виявлення тих дискурсивних форм, у яких маніфестується мовленнєва діяльність автора при створенні тексту» [29] – і пояснює, що дискурсивна форма – це «комплекс лексичних і синтаксичних одиниць, засобів зв'язності, мовленнєвих маркерів, які зумовлюють специфіку тієї дискурсивної практики, яку представляє текст» [29].

Н. Момот наголошує на жанровій гетерогенності щоденника, відзначає, що зміна життєвої ситуації автора впливає на те, що кожна частина тексту «має власну стилістику, власний ритм розповіді та власну природу і структуру розповідних елементів» [22, с. 20]. На думку дослідниці, у щоденнику можуть виявлятися такі ролі наратора, як діяч, носій психологічного стану, хронікер, мовець [22, с. 28].

Щодо важливості дослідження щоденникових записів письменників і відомих діячів у «Лексиконі загального та порівняльного літературознавства» зазначено: «Щоденник дає змогу глибше зрозуміти естетичні та філософські концепції автора, надає портретові митця цілісності та вивершеності. Щоденник – це можливість безпосередньо передати читачеві власну точку зору

на навколишній світ, це певна позиція митця у ставленні до свого оточення та проблем сьогодення» [19, с. 628].

Щоденник письменника, зазвичай, є літературною майстернею, у якій він плекає задуми майбутніх творів, фіксує враження від подій, що будуть покладені в основу, як це було з щоденником арктичних пригод. У книзі «Небезпечна робота» разом із щоденниковими записами опублікували дві статті («Чари Арктики», «Звичаї на гренландському китобої») і два художні тексти Артура Конан Дойла («Капітан „Полярної зірки”» та «Справа Чорного Пітера»). Вони народилися завдяки трансформації спогадів про пережите. Йон Лелленберг та Даніел Сташвер відзначають, що ключем до першого літературного успіху митця (мова йде про психологічне оповідання «Капітан „Полярної зірки”», 1882 року) був досвід, здобутий на морі [45, с. 305].

Завдяки аналізу щоденника арктичних пригод ми можемо простежити, як реалізувався творчий потенціал пам'яті про події, що були життєвим досвідом митця; яким чином наративи, згадані в щоденникових записах, отримали продовження в художніх творах; дослідити принципи взаємодії пам'яті та художньої уяви. Тож щоденник арктичних пригод є цінним матеріалом для інтертекстуального дослідження, що виявить міжтекстові зв'язки, адже «пам'ять літератури виявляється не чим іншим, як посиленнями на попередні тексти, які уміщує новий твір, причому попередні тексти актуалізуються і переосмислюються» [40, с. 82].

Інтенції автора, який прийняв рішення вести щоденник, влучно описані наступними рядками: «Люди закарбовують своє життя в словах із багатьох причин. Але сили, які змушують їх описувати повсякдення, нотувати свої вчинки та емоції є непереборними і навіть змушують деяких діаристів ігнорувати будь-яку небезпеку. Під прикриттям буденності вони фіксують внутрішні та зовнішні зміни й конфлікти у власному житті та суспільстві, захищаючи ці моменти від руйнівних примх пам'яті» [56, с. I].

На жанрову своєрідність щоденника арктичних пригод Артура Конан Дойла вплинуло те, що його створення було заплановане. Коли письменник

прийняв пропозицію роботи лікарем на китобійному судні й вирушив у подорож, він узяв із собою чисті записники, щоб нотувати враження. На відміну від більшості щоденників письменників, які «демонструють еволюцію пошуків щоденникової форми» [34], мета ведення записів для Артура Конан Дойла була чітко визначена від початку.

К. Танчин про феномен щоденника як форми самовираження митця зауважує: «Письменник не може не думати про публікацію. У будь-якому випадку не може не зважати на те, що щоденник буде опублікований посмертно» [34]. Таким чином, експліцитно чи імпліцитно читач у щоденнику завжди наявний, і на нього скеровані авторські інтенції. Реципієнтом записів може бути й сам митець, який згодом повернеться до створених ним мнемонічних наративів.

Щоденник арктичних пригод Артура Конан Дойла має міцний смисловий стержень, який організовує та структурує фактичний і подієвий матеріал, дозволяє наратору тримати у фокусі уваги основну лінію оповіді до останніх рядків. Часові межі твору були визначені датами початку й завершення морської подорожі. Мета ведення особистих записів була для письменника чітко усвідомленою. Одним із обов'язків лікаря на кораблі було заповнення бортового журналу, у якому фіксували найважливіші події на судні. Це відчутно вплинуло на стиль особистих записів, у яких автор певною мірою копіював офіційний документ, але з додаванням особистих оцінок і думок.

Артур Конан Дойл був матеріально зацікавлений в успіху загальної справи, адже мав отримати свою частку «жирових» грошей, які б покращили його фінансове становище. Із щоденника ми дізнаємося, що протягом подорожі він невтомно вивчає тонкощі й деталі китобійного промислу, активно бере участь у всіх можливих видах діяльності, не боячись важкої та небезпечної роботи. Його жвавий розум вловлює об'єктивні та суб'єктивні закономірності, здатні вплинути на здобутки під час полювання. За один сезон праці китобоем молодий чоловік здобуває повагу й схвалення команди та капітана настільки, що останній запрошує його приєднатися до наступних подорожей. Із приводу

цього Артур Конан Дойл зауважує, що моряцький спосіб життя йому до вподоби і, якби він не наважився відмовити капітану, імовірно, доля склалася б інакше й, можливо, світ знав би Артура Конан Дойла не як видатного письменника, а як пристрасного дослідника арктичних просторів.

А. Ільків підкреслює, що центральним образом фактографічного типу щоденника є «документальний образ доби, значимість якого в тексті настільки велика, що нерідко автору відводиться другорядна роль, він перетворюється в автора-літописця, автора-хронікера, а матеріал превалює над його рефлексіями чи коментарями» [13]. Проводячи паралелі з цим твердженням, зазначимо, що в щоденнику арктичних пригод Артура Конан Дойла теж знаходимо ключовий образ, який пронизує записи, надає їм тематичної цілісності й однорідності – це небезпечна робота, яку виконують китобої. Вона визначає їхній стиль життя, поведінку, мрії і прагнення, духовні й матеріальні цінності, світогляд.

Отже, ми розглянули ключові ознаки письменницького щоденника документального типу та встановили, що досліджуваному жанру властиві достовірність, фактографічність, інформативність, цілісність і концептуальність авторської позиції, дотримання хронології й датування нотаток, визначення мети ведення записів, що надає їм тематичної цілісності й однорідності. Щоденникові нотатки – це «сліди» пам'яті про події, актуальні для митця в певний момент, які він прагне зберегти. Записи здебільшого стислі, фрагментарні, необроблені. Щоденник є приватним «сховищем» досвіду, вражень, ідей і думок, у підсумку – своєрідним шляхом пізнання автором світу й себе в ньому.

1.2. Особливості індивідуально-авторського стилю письменника

Творча спадщина Артура Конан Дойла – одного з найвідоміших письменників межі ХІХ–ХХ століть – входить до золотого фонду світової літератури. До його покоління належали Оскар Вайлд, Герберт Веллс, Дж. Голсуорсі, Редьярд Кіплінг, Дж. Б. Шоу та багато інших. Він є творцем

відомого й упізнаваного персонажа – легендарного детектива Шерлока Холмса, який згодом став своєрідним культурним феноменом.

Артур Конан Дойл народився 22 травня 1859 року в місті Единбург у незаможній родині художника й архітектора Чарльза Алтамонта Дойла. Важливу роль у формуванні його особистості відіграла мати – Мері Фолі, адже саме їй він завдячував письменницьким хистом. Здобуваючи фах лікаря в Единбурзькому університеті, Артур Конан Дойл у 1879 році надрукував оповідання «Таємниця Сесасської долини» («The Mystery of Sasassa Valley»). Однак справжній успіх автору, на думку Йона Лелленберга та Даніела Сташовеера, принесло оповідання «Капітан „Полярної зірки”» (1882) [45, с. 305], написане під враженням від мандрівки Арктикою й роботи на китобійному судні «Надія».

Творчості Артура Конан Дойла у вітчизняній науці присвячені монографія П. Коломієць, у якій розглянуто проблему передачі реалій при перекладі оповідань письменника [17], дисертація Л. Расевич про образ Шерлока Холмса як «міф надлюдини» в мідллітературі [31], різноаспектні розвідки А. Бугрій [4], О. Гальчук [9], Ю. Опанасенко [24], В. Панченко [25]. У зарубіжній науці творчість і біографію митця досліджують Ендрю Лісетт [49], Браян В. П'ю [54], Майкл Дірда [44], Джанет Б. Паскаль [52], Дуглас Керр [48], Діана Баршам [42], Келлі Коннеллі [43], Янн Розмарі [55]. Однак щоденник автора «Небезпечна робота» досі не отримав належного всебічного висвітлення в літературознавчих і мовознавчих студіях, що зумовило наш інтерес до його вивчення.

Творчий доробок письменника складають:

- історичні твори (романи «Пригоди Міка Кларка» (1888), «Білий загін» (1891), «Родні Стоун» (1896); п'єса «Ватерлоо» (1892));
- пригодницькі оповідання («Подвиги бригадира Жерара» (1894), «Пригоди бригадира Жерара» (1900), «Одруження бригадира» (1910)) та роман «Вигнанці» (1892);

- цикл повістей («Етюд у багряних тонах» (1887), «Знак чотирьох» (1890), «Собака Баскервілів» (1901–1902), «Долина жаху» (1914–1915)) та збірки оповідань («Пригоди Шерлока Холмса» (1892), «Спогади Шерлока Холмса» (1894), «Повернення Шерлока Холмса» (1905), «Його останній уклін» (1917), «Архів Шерлока Холмса» (1927)) про відомого персонажа-детектива;
- цикл творів про професора Челленджера: романи «Загублений світ» (1912), «Країна туманів» (1926); повісті «Отруйний пояс» (1913), «Коли Земля скрикнула» (1928); оповідання «Дезінтеграційна машина» (1929);
- добірка романів, повістей та оповідань на різні теми: «Розповідь Джона Сміта» (1883), «Доля Євангеліни» (1885), «Дружина фізіолога» (1885), «Будинок дядька Джеремі» (1887), «Листи Старка Мунро» (1895), «Через магичні двері» (1907), «Спогади та пригоди» (1924), «Бездня Маракота» (1929) та багато інших.

Отже, Артур Конан Дойл спробував реалізувати письменницький хист у різних жанрах: роман, повість, оповідання, п'єса; також поезія і публіцистична стаття, приклади яких знаходимо в книзі «Небезпечна робота». Іноді жанрові форми, властиві документальній літературі, він актуалізовував у художніх текстах. Наприклад, збірник оповідань «Спогади Шерлока Холмса» є своєрідною стилізацією щоденникових записів.

Огляд критичних джерел і літературної спадщини автора загалом та щоденника арктичних пригод «Небезпечна робота» зокрема дозволив виокремити ключові риси індивідуально-авторського стилю письменника:

1. Уважність до деталей, прагнення аналізувати інформацію, виконувати логічні операції. Щоденник арктичних пригод за обсягом зафіксованих даних нагадує дослідження з фіксацією особливостей китобійного ремесла, погодних умов, які впливають на виконання робіт, описів природи Арктики тощо. Художня деталь є важливим елементом в усіх творах письменника. У формуванні спостережливості й наукового стилю мислення не останню роль

відіграв лікар Джозеф Белл, у якого Артур Конан Дойл в Единбурзькому університеті проходив практику. Він «мав дивовижну здатність до спостережень і діагнозів», «міг на око визначити не лише недугу пацієнта, а й численні деталі його особистих обставин та професію» [11, с. 9–10].

2. Простота викладу художнього матеріалу, точність, ясність, зрозумілість мови для широкої аудиторії. Артур Конан Дойл за життя відомий як автор творів, близьких масовому читачу. Письменник докладав значних зусиль, щоб подолати цей стереотип.

3. Артур Конан Дойл є майстром творення динамічного й захопливого сюжету, у якому ключову роль відведено інтризі. Саме цим запам'яталися його детективні оповідання про Шерлока Холмса.

4. У творах письменник майстерно зображує атмосферу вікторіанської доби; опис місця подій покликаний навіяти читачу певний настрій, задати тон оповіді, завдяки чому досягається ефект «занурення» реципієнта в текст.

5. Непересічність героїв, наділених винятковим інтелектом, ерудицією, високими моральними якостями. Вони ведуть активний і цікавий спосіб життя. О. Гальчук серед персонажів творів Артура Конан Дойла виокремила відомих історичних осіб (Людовік XIV, Наполеон), геніального науковця-ексцентрика (професор Челленджер), сильного вольового шукача пригод, детектива-виборювача справедливості (Шерлок Холмс), комічного героя-хвалька (Жерар) [9, с. 49]. Кожен із них є яскравим образом, наділений глибоким розумом та критичним мисленням.

6. Письменник сповідує філософію раціоналізму, тому в його творах часто виникають теми, пов'язані з наукою, дослідженням світу. На противагу цьому постає захоплення невідомим, надприродним, таємницями, що не мають пояснень. Вікторіанська доба, до якої належав митець, характеризується дихотомією раціональне / ірраціональне.

7. Неоромантизм як концепція реалізації поетики та естетики творів письменника. Зображені герої, ситуації, проблемно-тематичний спектр тощо засвідчують належність автора саме до цього літературного напрямку.

8. Індивідуально-авторському стилю Артура Конан Дойла властивий гумор. Він надає оповіді у творах легкості, виразності, гостроти бачення подій, компенсує негативні життєві моменти. Автор наділяє своїх персонажів оптимізмом, рішучістю й прагненням долати труднощі, знаходити вихід зі складних ситуацій.

У «Небезпечній роботі» втілено оптимістичне світосприйняття митця, жага до пригод і пізнання нового, навіть якщо для цього доведеться пройти випробування екстремальними умовами й небезпекою під час подорожі до арктичних просторів. Це була не єдина визначна мандрівка в житті Артура Конан Дойла. Із жовтня 1881 до січня 1882 року він виконував обов'язки лікаря на пасажирському судні «Маюмба», що здійснило плавання з Ліверпуля до Західної Африки й назад. Під час цієї подорожі, як згадуватиме автор, він переніс африканську лихоманку, ледь не був з'їдений акулою й пережив пожежу на кораблі [11, с. 337]. Балансування на межі життя й смерті, безпеки й ситуації ризику є властиве героям його творів. Вони вирізняються авантюрним характером, безстрашністю перед загрозами, долаючи випробування, не втрачають оптимізм, іронізують навіть у ситуації смертельної небезпеки. Сміх виконує своєрідну компенсаторну роль, допомагає пережити негативні моменти. Складнощі автор зазвичай описує крізь призму гумору, пом'якшуючи таким чином їхній ефект і можливі негативні наслідки для себе й близьких. У творах письменника можна знайти всі відтінки гумору: від добродушного сміху до в'їдливої іронії й руйнівного сарказму.

Артур Конан Дойл самокритичний і вимогливий до себе, із невдач намагається здобути цінні життєві уроки. Ці риси характеру перенесено на багатьох головних героїв його творів, зокрема, легендарного детектива Шерлока Холмса. Письменнику властиві рішучість, самовідданість справі, висока працездатність, що викликає повагу оточення («Небезпечна робота»). Артур Конан Дойл репрезентує особистість, для якої постійний і всебічний розвиток у поєднанні з бажанням пізнавати світ є своєрідною внутрішньою потребою. Завдяки любові до читання, він поглиблює ґрунтовну самоосвіту.

Герої його творів теж характеризуються винятковим інтелектом й ерудицією. Уважність до різних сфер життя, до яких письменник був дотичний, виявилася у фактографічній наповнюваності його творів, зокрема, на історичну тематику: їм властиве правдиве й деталізоване зображення певної епохи. Перед тим, як розпочати роботу над текстом, автор вивчав історичні джерела.

Проникливість, спостережливість і прагнення до узагальнень зумовили тяжіння до афористичності й влучності висловлених думок. Наприклад, у «Небезпечній роботі» Артур Конан Дойл часто підсумовує здобуті відомості про китобійний промисел: «*It is too bad this – after we began our old sealing so well too. However this is a trade of ups and downs, and we must wait for the swing of the pendulum*» [45, с. 258]; «*This is terrible, to see fish and not to get them. No man who has not experienced it can imagine the intense excitement of whale fishing. The rarity of the animal, the difficulty attending any approach to its haunts, its extreme value, its strength, sagacity and size, all give it a charm*» [45, с. 278]. Із приводу цього А. Галас справедливо зауважує: «Щоденник – це, мабуть, і є той жанр, де народжуються сентенції» [6, с. 28].

Властиві неоромантизму жага до мандрів і пригод, оптимізм навіть попри складні життєві обставини, динамічний сюжет, наповнений цікавими подробицями, небуденні герої в незвичних ситуаціях, персонажі з авантюрним характером, атмосфера загадковості й таємниць, на які хочеться пролити світло, – набір ознак, які зумовили беззаперечний успіх творів Артура Конан Дойла серед читачів широкого кола. Фактично кожна риса тією чи іншою мірою визначалася особистими якостями письменника, його оточенням та життєвими обставинами.

Артур Конан Дойл, як і герої його творів, іноді мають потребу в ізоляції від натовпу та усамітненні. Укінці щоденника арктичних пригод «Небезпечна робота» читаємо про бажання оповідача ступити на землю, побачити зелену траву й дерева, однак, навіть після довгих місяців перебування в морі, він бажає уникнути людського гомону. Здається, що саме від цього автор утікав у холодні арктичні простори: «*A green grass on shore looks very cool and refreshing to me*

after nearly 6 months never seeing it, but the houses look revolting. I hate the vulgar hum of men and would like to be back at the floes again» [45, с. 297].

Серед розмаїття творів Артура Конан Дойла щоденник арктичних пригод «Небезпечна робота» займає особливе місце. У ньому ми маємо можливість простежити ранній етап формування письменника, ознаки індивідуально-авторського стилю, звернути увагу на важливі моменти біографії, які вплинули на світобачення й світовідчуття митця. Як слушно відзначає Т. Гребенюк: «Життя особистості являє собою послідовність певних вузлових моментів, які вириваються з ряду повсякденних явищ, внутрішньо або зовнішньо змінюють свого суб'єкта й осмислюються ним як щось визначне, особливе, – тобто, становить вервечку подій» [10, с. 1]. Робота на китобійному судні «Надія» була одним із таких епізодів. Вона задовольнила інтерес Артура Конан Дойла до вивчення нового. Автор володіє типовим набором характеристик дослідника й першовідкривача: цікавість, спостережливість, уважність до деталей, критичне мислення, прагнення узагальнити й систематизувати здобуті відомості, самостійність, наполегливість, гнучкість, працелюбність, комунікабельність. Саме таким він постає в щоденнику, ці ж риси втілено в найяскравіших персонажах його творів.

Концепти «небезпека», «робота», «пригоди», закріплені, зокрема, у назві та підзаголовку книги, покликані акцентувати важливі аспекти здобутого письменником життєвого досвіду та пройдених випробувань. Абсолютно віддалений на початку від розуміння життя китобоїв та особливостей їхньої праці, автор поринає у вивчення китобійного ремесла. Йому хочеться дізнатися більше, тому процес збагачення новими знаннями й навичками є безперервним. Письменник уважний до важливих подробиць, здатних вплинути на успіх справи, аналізує погодні умови, сприятливі чи несприятливі для полювання, зміни настрою команди й капітана, що залежать від результатів виконаної роботи; веде підрахунки здобичі й відзначає власні здобутки, згодом усе це оформлює в щоденнику у вигляді таблиць. Капітан Джон Грей у розмовах із Артуром Конан Дойлом охоче ділиться безцінним життєвим і професійним

досвідом [45, с. 241]. Про смертельну небезпеку, яка чекала на китобоїв під час виконання ними роботи, у щоденнику закарбовано чимало історій. Від ризиків провалитися під лід, бути пораненим чи вбитим ведмедем або замерзнути, якщо корабель опиниться в крижаному полоні, до найбільш небезпечної діяльності – полювання на китів, які могли величезним і масивним хвостом розтрити човни гарпунерів.

Своїм завзяттям до роботи й наполегливістю Артур Конан Дойл, попри молодий вік, здобуває незаперечний авторитет у китобоїв. Письменник у щоденнику звеличує цінність їхньої праці, сповненої небезпек, випробувань на фізичну стійкість і міцність характеру. Він уважний до розповідей капітана й моряків про сповнене пригод життя, дещо з цього занотовує, підкреслюючи значимість інформації та бажання зберегти пам'ять про почуте. На думку Йона Лелленберга та Даніела СташOVERA, шість місяців на борту «Надії» дали автору шанс виявити письменницький хист. Як приклад слугує нотатка в особистому щоденнику від 4 серпня, у якій зображено дивовижне видовище – зграю великих горбатих китів, що заповонила море. До неї редактори наводять у коментарях запис, зроблений Артуром Конан Дойлом в офіційному бортовому журналі, для порівняння, зауваживши, що з цих рядків «видно, як формується письменник» [11, с. 327].

Отже, аналіз ключових, на наш погляд, ознак індивідуально-авторського стилю Артура Конан Дойла уможливив відзначити, які риси творчості митця, зокрема періоду, коли було написано щоденник арктичних пригод «Небезпечна робота», знайшли продовження в наступних творах. Ми спробували показати особливе місце автобіографічного щоденника в доробку письменника.

1.3. Методологія дослідження жанрово-стильових доміант твору

Сучасні дослідження в галузі філології вимагають комплексний підхід до аналізу фактичного матеріалу. Добір методів, найбільш ефективних для досягнення поставленої мети й завдань дипломної роботи, багато в чому визначено обраними об'єктом і предметом вивчення.

У нашій праці «Жанрово-стилістичні особливості щоденника арктичних пригод Артура Конан Дойла „Небезпечна робота”» зроблено спробу дослідити й репрезентувати літературознавчу та мовознавчу специфіку твору, що, на наш погляд, допомогло якнайповніше розкрити його унікальність, показати формальну й змістову зв'язність тексту щоденника, визначити його місце в письменницькому доробку автора, водночас акцентувати важливість вивчення документальних его-текстів, які не втрачають актуальність і підкреслюють необхідність уваги до особистих свідчень відомих і пересічних людей про події.

На сьогодні тексти non-fiction не тільки в межах України, але й усього світу фіксують епохальні історичні зміни, зберігають пам'ять про трагедії людей і цілих націй, які опинилися в ситуаціях екзистенційної боротьби за існування, право на свободу й самовизначення. Саме в переломні моменти жанри документалістики набувають значного поширення й важливості, адже дають шанс почути кожен голос і думку, зберегти від забуття те, із чого людство має зробити висновки, щоб уникнути в майбутньому деструкції. Це зумовлює актуальність обраної теми дипломної роботи.

Перебіг дослідження репрезентують чотири ключові етапи:

1. Підготовчий: нами було опрацьовано щоденник арктичних пригод Артура Конан Дойла «Небезпечна робота» та біографію автора. За допомогою методів спостереження, аналізу, синтезу й узагальнення зафіксовано перші вражені від прочитаного, виокремлено ключові аспекти роботи, які потребують докладного висвітлення, встановлено потенційну проблематику, зв'язок між життєвим шляхом письменника й автобіографічним твором, що опинився у фокусі нашої уваги.

2. Формування теоретичної бази наукової розвідки: зібрано та проаналізовано критичні літературознавчі праці, у яких детально висвітлено основні віхи життя й особливості творчого доробку Артура Конан Дойла, а також теоретичні джерела із жанрології, стилістики англійської мови. Застосовані методи аналізу й синтезу, опису та узагальнення дозволили визначити ступінь розкриття проблематики дослідження в наявних працях та

виокремити ті аспекти, які потребують подальших наукових розвідок. Також ми проаналізували основні ознаки щоденника як жанру, виокремили його типи, функції, структурні та стильові характеристики, окреслили особливості індивідуально-авторської манери письма.

Окрім того, застосували біографічний метод, що є важливим для нашого дослідження, оскільки «Небезпечна робота» є складовою життєпису Артура Конан Дойла та письмовим свідченням процесу формування його світогляду й світовідчуття. Цей твір несе пам'ять про реальні події, які автор вважав за необхідне зберегти для себе, без орієнтації на оприлюднення. Спогади про мандрівку до арктичних просторів і роботу на китобійному кораблі «Надія» – це біографічні відомості, що будуть трансформовані у творчість як потужне джерело натхнення та роздумів письменника. Відтак вказаний вище метод уможливив опис життєвого шляху автора та дозволив прослідкувати вплив ключових подій на його літературний доробок.

3. На третьому етапі здійснено дослідження жанрових домінант щоденника та специфіки творення географічного й мнемонічного просторів у «Небезпечній роботі». Завдяки структурно-функціональному методу розкрито жанрову своєрідність із низкою особливих ознак, які дають підставу говорити про унікальність, помітність та цікавість твору для читача. Наративний аналіз уможливив розкриття особливостей викладу подій, структури тексту та авторської перспективи зображення. «Небезпечну роботу» проаналізовано крізь призму геокритичних студій, адже Артур Конан Дойл порушує в ній питання екології, рекреаційного потенціалу природи Півночі, важливість дослідження й розумного освоєння цього краю людиною. Виокремлено особливості фіксації «просторів» людської пам'яті, яка є «сховищем» для важливої інформації, що потребує осмислення й подальшої художньої обробки письменником.

4. Четвертий етап роботи фіксує встановлення лінгвальної та нелінгвальної специфіки щоденника Артура Конан Дойла. Застосовано методи, покликані репрезентувати функціонування мовних і позамовних засобів у «Небезпечній роботі». Завдяки лінгвостилістичному аналізу окреслено

тематичну своєрідність використаної автором лексики; проаналізовано стилістичні засоби та їхню роль у тексті, описано синтаксичні особливості щоденника. За допомогою семіотичного аналізу досліджено функційне навантаження нелінгвальних засобів (малюнків, фотографій, карт, таблиць тощо), використаних у «Небезпечній роботі» для увиразнення документальної домінанти; досліджено їхній вплив на читача під час рецепції.

Таким чином, запропонована методика й поетапний аналіз щоденника Артура Конан Дойла «Небезпечна робота» дозволили нам розкрити основні жанрово-стилістичні особливості твору.

РОЗДІЛ 2

ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ «НЕБЕЗПЕЧНОЇ РОБОТИ»

АРТУРА КОНАН ДОЙЛА

2.1. Жанрові домінанти щоденника Артура Конан Дойла «Небезпечна робота»

У нашому дослідженні фокус уваги спрямований на вивчення жанрової специфіки щоденника арктичних пригод Артура Конан Дойла «Небезпечна робота». Жанр щоденника в інтерпретації автора набув властивостей, пов'язаних із відображенням його світогляду й осмисленням дійсності, тому аналіз жанрових домінант дає можливість спостерігати за формуванням митця та змінами в його творчості.

Твір відповідає винесеному в підзаголовок жанровому визначенню – щоденник. Він складається з двох записників та сімнадцяти чорнильних малюнків; охоплює часовий проміжок від 28 лютого до 11 серпня 1880 року. Редактори вмістили в книгу фотокопії рукопису автора з розшифруванням та необхідними для розуміння контексту розлогими коментарями. У щоденник також включено два листи до матері, які Артур Конан Дойл написав під час своєї мандрівки. Рукопис складають нотатки, написані охайним і чітким почерком; окрім малюнків, вони містять різні статистичні дані у вигляді таблиці, переліку, наприклад, упольованої здобичі або побачених екзотичних тварин. Записи здебільшого лаконічні, присутні, інформативні, без зайвих емоцій. Найбільшою експресією наповнені картини полювання на китів – тварин, що були головною метою подорожі до арктичних просторів.

Серед жанрових домінант щоденника арктичних пригод Артура Конан Дойла можна виділити наступні:

- регулярність записів з обов'язковим зазначенням дня тижня, числа й місяця (у щоденнику немає запису за 1 серпня, також автор кілька разів помилявся в датуванні, на що вказують редактори в коментарях);

- зображення відвіданих міст та місць;
- опис улюблених занять і розваг на кораблі (читання книг, спаринги, дискусії з капітаном та іншими членами команди на різні теми, спів моряцьких пісень; відвідування інших кораблів та обмін новинами тощо);
- опис звичаїв і традицій китобоїв;
- лаконічні та яскраві замальовки північних пейзажів;
- наскрізний інтертекст із прочитаних книг і роздуми над їхнім змістом;
- нотатки, присвячені власним творчим планам;
- портретні замальовки членів команди, близьких і цікавих автору;
- особлива увага в щоденнику відведена опису сновидінь (моряки, на думку оповідача, дуже забобонні, тому сни трактують як добрі або злі знаки для полювання);
- роздуми над небезпечністю й жорстокістю виконуваної роботи;
- опис ситуацій, пов'язаних з обов'язками лікаря;
- моменти вербальної фіксації в щоденнику самого процесу записування, що є однією з визначальних ознак жанру;
- письменник часто використовує гумор, щоб записи, попри домінуючу інформативність, не сприймалися як «сухий» перелік фактів і подій.

Щоденник арктичних пригод написаний «для себе» й не розрахований на оприлюднення. Однак йому не властива інтимізація чи психологізація зображеного, що притаманно жанру. Артур Конан Дойл не заглиблюється в роздуми з приводу побаченого та пережитого. Його щоденник – це фіксація фактів, подій, досягнень і невдач морського походу. Письменник зміщує традиційний акцент наративу з внутрішнього на зовнішній, при цьому щоденник аж ніяк не сприймається як такий, який може бути доступним для прочитання на загал, про що свідчить епізод від 13 травня. Оповідач зробив запис про те, як вранці почув із моторного відсіку, що головний інженер зачитує його особистий щоденник кочегарам, роблячи при цьому сатиричні зауваги. Звісно, це викликає в молодого чоловіка гнів і негативну реакцію у

вигляді наступних рядків: «*If any man meddles with my private business I know how to deal with him. <...> If he does it after this warning he shall answer for it to me. A sensible man might be trusted, but a man who will talk about my prejudices against boiled beef &c. in the engine room must be suppressed. I hope this may meet his eye in the morning*» [45, с. 258].

Емоційність і захоплення автора чимось із пережитого під час мандрівки пропорційна кількості рядків, які він відводить для опису події в щоденнику. Наприклад, враження від гігантської лежанки тюленів, межі якої вимірювалися обома сторонами горизонту. Навіть досвідчені моряки на кораблі відзначили, що бачать подібне видовище вперше. Можна припустити, наскільки сильними були емоції письменника, який занотував: «*It is certainly the largest collection of big animals in the world at present, at least I know no other beast that goes in herds of millions, covering a space about 15 miles long and 8 deep*» [45, с. 235]. І запис наступного дня – 25 березня: «*I can hear the young ones squeaking as I write. It is a noise between the mew of a cat and a bleat of a lamb*» [45, с. 235]. Нотатка цікава теж інтертекстуальним моментом: автор цитує двовірш одного зі своїх улюблених поетів – Олівера Веделл Холмса: «*Till Silence, like a poultice comes, / To heal the blows of Sound*» [45, с. 235]. Поетичні рядки він записує після згадки про звуки, що видає молодняк тюленів, тому вони виступають своєрідним контрастом. Художній компонент у щоденнику Артура Конан Дойла майже не помітний, однак асоціативний ланцюжок його думок у записах показує незвичайні й цікаві поєднання подій, вражень та роздумів, властивих саме світосприйняттю митців.

Насиченим інформацією є запис від 27 травня, основну частину якого письменник присвятив опису гренландської риби-меча, яку називали жахом морів: «*It is one of the whale tribe with a long snout like a mackerel, and great pointed teeth the whole length of its jaws. It attains the length of 25 feet, and is distinguished by a high curved dorsal fin. It feeds on the largest sharks, on seals and on whales*» [45, с. 264]. У ньому ж Артур Конан Дойл розповідає історію, яку почув від капітана, про те, наскільки хижі ці тварини. Риба-меч заважала

китобоям у полюванні, саме цим можна пояснити інтерес автора до неї та прагнення дізнатися більше. Таким записам властива рівномірність наративу й зосередженість оповідача на зображуваному об'єкті. Однак загалом щоденник не передбачає попередньо задуманого сюжету, тому «на його структуру впливає лише перебіг подій, фіксованих автором» [32, с. 98]. Щоденникові записи формуються стихійно, оскільки письменник, «відбираючи те, що йому здається найважливішим, не має змоги впливати на текст загалом» [32, с. 99]. Більшість нотаток у щоденнику вирізняється фрагментарністю й нагадує довільну фіксацію не пов'язаних між собою подій, що відбулися протягом дня: «*There is no specimen of a right whale in any British museum, except a foetus. Saw the young seals suckling today. Hurt my hand boxing with the Stewart. Stuffed old Keith's tooth, and cured young Keith's collywobblers. It seems to be the family's day out*» [45, с. 236].

Особливе місце в щоденнику займають листи до матері, вони наповнені більшою емоційністю, ніж записи. Також у них Артур Конан Дойл постає в новій іпостасі – люблячого й уважного сина, який щиро ділиться тим, що його найбільше вразило під час подорожі. Наприклад, у першому листі автор описує своє щастя бути на «Надії», спілкуватися з новими людьми, які захоплюють і відверто дивують його: «<...> *you will be glad to hear that I never was more happy in my life*», «*Fine honest fellows the men are and such a strapping lot. You've no idea how self-educated some of them are*» [45, с. 226].

Другий лист коротко резюмує ті події, які оповідач пережив за більш ніж місяць мандрів. У ньому переважають описи природи й роботи, яку доводилося виконувати, небезпеки, пов'язаної з цим, але також і перелік здобутків на полюванні та гордість за повагу, яку заслужив від команди за працелюбність. На окрему увагу заслуговує літературний автопортрет, який передає атмосферу захоплення новим досвідом та стилем життя, і зовнішні зміни, закономірно пов'язані з цим: «*I have enjoyed my voyage immensely, my dear, and only hope you are as cheery. I don't think you would have recognized me as I came into the cabin just now – I'm sure you wouldn't. The captain says I make the most awful looking*

savage he ever saw. My hair was on end, my face covered with dirt and perspiration, and my hands with blood. I had my oldest clothes on, my sea boots were shining with water and crusted with snow at the top. I had a belt round my coat with a knife in a sheath and a steel stuck in it, all clotted with blood. I had a coil of rope slung round my shoulders, & a long gory poleaxe in my hand. That's the photograph of your little cherub, madam» [45, с. 243].

Найбажаніше слово, яке китобої могли почути на борту корабля – риба – так називали кита. Воно було сигналом для всіх швидко приготуватися й ладнати човни для полювання. Опис цього процесу знаходимо в одному з найбільших за обсягом записів від 26 червня. Він сповнений емоціями й динамікою, які віддзеркалюють сильні враження автора від побаченого: досвідчений гарпунер на «швидкому» човні ранить кита; інші члени команди на наступних шести човнах завершують справу; потім здобич переносять на корабель. Описи подій у «Небезпечній роботі» непропорційні: дні, які були емоційно насиченими, протиставляються звичайним; перші – автор відображає красномовно, тоді, як у періоди нудьги й очікування є нотатки, які складаються з одного слова: «*Nothing*» [45, с. 282].

Наступним пам'ятним днем автор назвав 8 липня, коли команді вдалося вполювати другого кита. Запис про цю подію так само є одним із найбільших у щоденнику. О четвертій ранку з найвищої щогли пролунало слово – риба. У напруженні всіх тримав фінвал, який теж з'явився в полі зору й міг відлякати кита. Зрештою гарпунерам зі «швидкого» човна вдалося поранити рибу, і решта екіпажу вправно завершила справу. На цей раз кит відчайдушно боровся за своє життя, тому команда декілька разів піддавалася смертельній небезпеці, зумовленій маневрами тварини у воді: вона крутилася навколо й проносила величезного хвоста над головами китобоїв. Один удар міг розтрити човен і вбити всіх, хто був у ньому, але здобич вартувала ризику: «*She was a fine fish, each lamina of whale bone being 9 foot 6 inches, yielding about 12 tons of oil. It is worth quite £ 1000 and has secured our voyage from being a failure*» [45, с. 285].

Увесь спектр емоцій у щоденнику арктичних пригод пов'язаний із думками про роботу. Одним із ключових є переживання очікування, наприклад, коли за законом можна розпочати полювання на тюленів. Заборона діяла до 3 квітня з метою збереження популяції тварин, тому китобої, навіть побачивши величезну лежанку, що протягалася обабіч горизонту, терпляче чекали відповідної дати. Автор теж розуміє необхідність цього: «*It is very trying work waiting, thought this close time is an excellent provision. The poor brutes used to be killed before they had pupped*» [45, с. 235–236]. Та найбільше команда сподівалася на появу кита – головної здобичі. З очікуванням пов'язані нудьга й скарги оповідача в записах на те, що нічого путнього не відбувається, особливо нічим зайнятися; нарікання на несприятливу погоду, коли туман або штормить, і не можливо працювати. У такі дні наратор робить записи на зразок: «*Gale continuing so that we have done no work at all. Heavy swell on. Got under the lee of the point. Wretched day. Did nothing but sleep & write up my log*» [45, с. 244]. Інший настрій спостерігаємо в нотатках, у яких описані вдалі дні полювання, тоді оповідь динамічна, характеризується розлогими й інформативними реченнями. Артур Конан Дойл зазначає в щоденнику, що сезон видався вкрай невдалим для команди. Вони поверталися з мізерною здобиччю (наводить перелік здобутків у записі від 6 серпня [45, с. 296]). Причиною, припускає, була сувора зима: лід розтягнувся на більшу площу й закрив основні місця годівлі китів непроникним бар'єром. В одній із нотаток оповідач підсумовує, що цей промисел – галузь злетів і падінь: «*However this is a trade of ups and downs, and we must wait for the swing of the pendulum*» [45, с. 258].

У дні очікування на сприятливі умови для полювання та пошуку здобичі китобої намагалися урізноманітнити своє повсякдення. Зокрема, традиційними були молитовні зустрічі або спів моряцьких пісень («*Jack's Yarn*», «*The Mermaid*», «*Steam Arm*» тощо). Комічно змальована сцена моряцького торгу, ініційована одним із членів команди, який грав роль аукціоніста й намагався продати старе пошарпане пальто своїй аудиторії [45, с. 256–257]. Наратор згадує про досвід вивчення мови ескімосів [45, с. 234], тренування з боксу

[45, с. 234] та спаринги зі стюардом та Коліном [45, с. 236, 238], навчання під керівництвом капітана, як визначати широту й довготу [45, с. 235] тощо. Артур Конан Дойл спробував зробити опудало яструба, яке, однак, розпалося, і навіть завів маленького улюбленця – кількадюймову морську змію, яку назвав Джоном Томасом. Вона невдовзі померла, і письменник на її честь написав у щоденнику зворушливу епітафію [45, с. 272–273]. Ще оповідач зібрав власний «музей Арктики» з багатьма цікавими речами, перелік яких наведено в одній із нотаток [45, с. 282].

У записі від 31 березня є згадка про початок роботи над новим оповіданням «*A Journey to the Pole*» («Подорож на полюс») [45, с. 239]. Тема досягнення Північного полюса неодноразово хвилювала автора й виникала в багатьох записах, а потім – і майбутніх творах. 17 квітня наратор зазначає, що почав писати нову поему на тютюновому папері, але має сумніви, чи зможе її завершити [45, с. 246]. Деякі проби пера, згадані Артуром Конан Дойлом у щоденнику, наприклад, «*Modern Parable*» («Сучасна притча») у записі від 27 березня так і не були опубліковані, а рукопис втрачено. Натомість вірш автора про люльку, записаний у щоденнику 26 липня, зберігся в повному обсязі [45, с. 291–292]. Образ «задумливих люльок», які автор викурив, виникатиме дедалі частіше в записах наприкінці подорожі. Із ним пов'язаний один із небагатьох ліричних відступів у нотатці від 31 липня [45, с. 293–294]: «*I shall never again see the great Greenland floes, never again see the land where I have smoked so many pensive pipes, where I have pursued the wily cetacean, and shot the malignant bladdernose. Who says thou art cold and inhospitable, my poor icefields? I have known you in calm and in storm and I say you are genial and kindly. There is a quaint grim humour in your bobbing bergs with their fantastic shapes. Your floes are virgin and pure even when engaged in the unsolicited 'Nip.' Yes, thou art virgin, and drawest but too often the modest veil of Fog over thy charms*» [45, с. 293 – 294].

Для Артура Конан Дойла особистий розвиток і самоосвіта були важливими складовими життя, тому з собою в подорож він узяв невелику бібліотеку. У щоденнику згадано «Життя Джонсона» Джеймса Босуелла, «Про

героїв, геройство й героїзм в історії» Томаса Карлайла, «Життя й погляди Тристрама Шанді, джентльмена» Лоуренса Стерна, «Становлення Голландської республіки» Джона Мотлі, «Фауста» Йоганна Вольфганга Гете, «Фізичну географію моря» Метью Морі тощо. У вільний час він багато читав та обговорював прочитане з капітаном або екіпажем: «*Talk on literature with the Captain, he thinks Dickens very small beer beside Thackeray. Buckland seems to be a lovely sort of cove*» [45, с. 233]. У коментарях зазначено, що Френсіс Бакленд (англійський лікар і природознавець, а також інспектор з рибальства), імовірно, був знайомий з капітаном Грєєм, оскільки обидва брали участь у встановленні щорічної заборони полювання на тюленів до 3 квітня для збереження популяції.

У першому листі до матері письменник згадує епізод, який викликав у нього захоплення та здивування: «*The chief engineer came up from the coal hole last night & engaged me upon Darwinism, in the moonlight on deck. I overthrew him with great slaughter but then he took me on to Colenso's objections to the Pentateuch and got rather the best of me there*» [45, с. 226]. Ерудиція капітана й декого з членів команди була для автора неочікуваним відкриттям, тому під час подорожі він не відчував брак компанії для інтелектуальних розмов і самозбагачення новими відомостями про світ. Оповідач, висловлюючи матері свою думку про Джона Грєя, напише про його освіченість та аристократизм. Вони обговорювали різні теми: від китобійного промислу до літератури – і навіть разом створили пародію на одну з поезій Джин Інджелоу [45, с. 262–263]. Про дискусію навколо літератури з капітаном Девідом Грєєм згадано в нотатці від 21 липня: «*He entered into a critical analysis of Goethe's Faust, comparing it with some of Shakespeare's plays, and showing where the former borrowed from the latter, so we are not altogether barbarous up here*» [45, с. 290].

Одним із ключових і винесених у заголовок твору є концепт небезпеки. Дослідниця дискурсу ризику В. Ущина зауважує, що «<...> ризик і небезпека – це категорії, які належать до сфери концептуалізації можливих подій у невизначеному майбутньому. Небезпека з'являється тоді, коли можливі наслідки подій, уключаючи їх імовірність, не можуть бути визначені. Про

небезпеку також ідеться тоді, коли несприятливі наслідки викликані зовнішніми чинниками, що містяться поза межами впливу й контролю суб'єкта» [36, с. 72]. Робота китобоїв вирізнялася високим ступенем ризику. У нотатках Артур Конан Дойл наводить чимало прикладів реальної та потенційної небезпеки, на яку зважали дуже серйозно, адже помилка у відкритому морі дорівнювала смерті: «*A heavy swell has set in and we are uneasy about the result. If it continues until Saturday it will make our work both difficult and dangerous. The ice is not a solid sheet, but made up of thousands of pieces of all sizes floating close to each other. Now in a swell those pieces alternately separate and come together with irresistible force. If a poor fellow slips in between two pieces as is easily done, he runs a good chance of being cut in two <...>*» [45, с. 239]. У нотатці від 5 квітня він описує випадок, коли зісковзнув у крижану воду, а поруч не було нікого. Щоб вибратися на лід, чоловік хапався за край крижини та ласти щойно вбитого ним тюленя. Усвідомлення того, що власний порятунок у тих умовах – це єдиний вихід, міцно закарбувалося в пам'яті, хоча подібні ситуації більше не повторювалися.

Робота китобоїв є кривавою, очевидно те, як вона виконувалася, вражало на початку автора щоденника. У записі від 3 квітня він зазначає: «*The old seals who can swim are shot with rifles, while the poor youngsters who can't get away have their skulls smashed in by clubs. It is bloody work dashing out the poor little beggars brains while they look up with their big dark eyes into your face*» [45, с. 240]. Схожі думки пізніше прозвучать у другому листі до матері. Однак він погодився на цю працю та мав із неї зиск, тому, попри жалість до вбитих тварин, надалі в записах Артур Конан Дойл зосереджується на фіксуванні кількості здобичі, описі процесу полювання, на духу змагання, який панує між членами команди: чий човен буде більш успішним.

Капітан Джон Грей, усвідомлюючи ризики, не поспішав давати дозвіл недосвідченому Артуру Конан Дойлу ступати за борт: «*It takes a lot of knack to know what ice will bear you, and what not*» [45, с. 240]. Молодий лікар теж це розумів, але прагнув приступити до роботи з усіма членами команди й бути

корисним: «*I was ambitious to start but in getting over the ship's side I feel in between two pieces of ice and was hauled out by boathook*» [45, с. 240]. У записі від 4 квітня ми дізнаємося, що Артур Конан Дойл падав в Арктичний океан тричі, але завдяки щасливому збігу обставин хтось із команди завжди був поруч і допомагав вибратися з крижаної води. За ці пригоди автор отримав від капітана іронічне прізвисько «*the Great Northern Diver*» [45, с. 241].

Однією з жанрових домінант щоденника Артура Конан Дойла є згадки в записах особливостей процесу нотування, наприклад, оповідач скаржиться на гусяче перо, незручне для писання. Ця властивість жанру уможливорює створення ефекту присутності в момент, коли автор створює текст. Яскравим є наступний епізод, у якому закарбовано звукові, зорові та інші подробиці, що супроводжують процес письма: «*This evening our foretop yard came down with a run owing to the breaking of a shackle, and smashed the halliards [halyards]. We put up spare spar and made all right again within four hours, a fine bit of seamanship. Captain has gone up to the nest and I am writing this before the cheery cabin fire. I hear the hammering on deck as they do up the broken yard, and just outside the door the Stewart is remarking in a really first class tenor that 'At midnight on the sea-leas – Her bright smile haunts me still'*» [45, с. 267].

Артур Конан Дойл відчуває себе своєрідним літописцем під час подорожі. Він послідовно зазначає в щоденнику найважливіші події, даючи їм оцінку, щоб зберегти в пам'яті досвід пережитого та, напевно, використати його в майбутньому у своїй творчості. Також у дні, особливо не насичені матеріалом для опису, щоденник стає своєрідною розрадою від нудьги і способом згаяти час: «*Lying to in a thick fog as we have been ever since last Monday. Nothing to chronicle except that Colin got a large narwhal early on Thursday morning*» [45, с. 282]; «*Sailed North and then South again. Everything looks bleak and discouraging. No trace of whales or even of whale's food. A bladdernose was seen on the ice. A small bird something like a starling or thrush was flying round the ship. Saw a puffin. Have no heart to write much in the log*» [45, с. 283]. Утім емоційний стан оповідача в дні вимушеного неробства

пригнічений та меланхолійний: «*Absolutely nothing to do except grumble, so we did that. A most disagreeable day with a nasty cross sea and swell. No seals and nothing but misery. Felt seedy all day*» [45, с. 247]. У нотатці від 11 липня Артур Конан Дойл зауважує, що немає більш сумного морального стану, ніж ледарювання [45, с. 286]. Натомість інший день, який увінчався успіхами під час полювання, він описує як приємний: «*A very jolly day!*» [45, с. 282]. Тож, емоційні коливання й загальна атмосфера записів залежать від того, наскільки команді щастить у роботі.

В обов'язки лікаря традиційно входило ведення бортового журналу, а також іншої дрібної документації, що загалом нагадувало роботу клерка. Наприклад, в особистому щоденнику в записі від 2 березня автор згадує: «*Made out the hosiery list*» [45, с. 222] – або від 4 березня: «*Gave out tobacco in the morning*» [45, с. 223]. Між моряками існувала соціальна стратифікація з дотриманням субординації між капітаном та членами команди. Однак позиція лікаря була особливою: Артур Конан Дойл був близьким до нього і часто супроводжував, коли капітан відвідував інші кораблі. Час від часу доводилося виконувати й безпосередні обов'язки: запломбувати зуб чи вилікувати розлад шлунку старшому й молодшому Кейсам. Із приводу цього в нотатках Артур Конан Дойл жартує, що відтепер він сімейний лікар. Серед членів екіпажу були й тяжкі поранення, наприклад, у Джека Вілльямсона, якого вдарило кермом так, що оголилася кістка черепа. Лікар зашив цю рану.

У щоденнику є згадка про невдалий лікарський досвід, який закінчився для одного з членів команди смертю. 7 квітня оповідач зазначає, що стан здоров'я Ендрю Мілна різко погіршився й висловлює найгірші прогнози. Поставлений діагноз – кишкова непрохідність – фактично був смертельним, оскільки потребував хірургічного втручання, неможливого на кораблі. 10 квітня лікар знову згадує в нотатках свого пацієнта, акцентуючи, що покращення не відбулося, а від 11 квітня з'являється запис про смерть після того, як Мілн з'їв на вечерю сливовий пудинг [45, с. 244]. У коментарях до щоденника редактори

зазначають, що на щастя для лікарської репутації Артура Конан Дойла, він не був присутній, коли страву подали хворому.

Запис від 12 квітня фіксує обряд поховання Ендрю Мілна: «*Buried poor old Andrew this morning. Union Jack was hoisted half mast high. He was tied up in canvas sack with bag of old iron tied to his feet, and the Church of England burial service was read over him. Then the stretcher on which he was lying was tilted over and the old man went down feet foremost with hardly a splash. There was a bubble or two and gurgle and that was the end of Andrew. He knows the great secret now*» [45, с. 245]. Після цього щоденна робота продовжилася. 14 квітня оповідач записує розповідь одного з членів команди про те, що відбувається, коли людина помирає в південних морях. Щойно тіло опускають за борт, серед інших моряків починається мародерство майна померлого. Очевидно, смерть Мілна справила на всіх сильне враження і спричинила подібні розмови.

Артур Конан Дойл під час подорожі активно цікавився життям китобоїв, описував їхні звичаї та традиції. Наприклад, давати три вітальні сигнали кораблю, що покидає гавань і виходить у море [45, с. 228], або тричі опускати прапор, щоб послати іншому кораблю іронічне «дякую» за те, що заважали під час полювання [45, с. 253]. Першого травня мали голити новачків на кораблі й піддавати їх різним тортурам – своєрідна церемонія посвяти в китобої. Проте Артуру Конан Дойлу щасливо вдалося цього уникнути.

Чимало рядків щоденника присвячено опису власних сновидінь, а також капітана або членів команди. Наприклад, сон стюарда, який бачив себе серед великого стада свиней, був інтерпретований як знак, що десь поруч тюлені. Справді екіпаж наступного ранку побачив першого тюленя-хохлача [45, с. 232]. Про цю подію автор щоденника теж залишив ілюстрацію. У нотатці від 31 травня Артур Конан Дойл розповідає, що йому наснилося сімнадцять китів у Каледонському каналі, на яких команда почала полювати. Раптом оповідач почув удар годинника, що сповіщав початок заключного професійного іспиту в університеті, і помчав до екзаменаційної кімнати. Питання в білеті були про навігацію, що змусило наратора сердитися й шукати вихід із ситуації аж до

моменту пробудження. Сон оповідач охарактеризував як асоціативний та один із найяскравіших із тих, що бачив.

Останній запис у щоденнику датований 11 серпня. У ньому автор підбиває підсумки своєї незвичайної подорожі: «*Crew getting on their shore togs. Well, here we are at the end of the log of the Hope, which has been kept through calm and through storm, through failure and success; every day I have religiously jotted down my impressions and anything that struck me as curious, and have tried to draw what I have seen. So here's an*

End of the log of the SS Hope» [45, с. 298–299].

Отже, аналіз жанрової своєрідності щоденника арктичних пригод «Небезпечна робота» Артура Конан Дойла дає підстави підсумувати, що твір є відображенням тогочасного світобачення митця, поступових змін і зростання, пов'язаних із набуттям нового досвіду. Оповідач виявляє спостережливість, інтерес до незвіданого, прагнення нотувати найважливіші події в житті команди й особливості виконання спільної роботи. Саме тому в щоденнику традиційний вектор наративу зміщено з внутрішнього на зовнішній. Записи вирізняються інформативністю, лаконічністю, помірною емоційністю, яскравими деталями й подробицями з життя китобоїв. Місце, де відбувалися події, час та обставини виконуваної роботи визначають змістове наповнення нотаток, що є плідним підґрунтям для вивчення тексту в руслі геокритики й геопоетики. Цьому аспекту присвячено наступний підрозділ нашого дослідження.

2.2. Географічний та мнемонічний простори щоденника Артура Конан Дойла «Небезпечна робота»

У сучасному літературознавстві вивчення жанру доповнене новими підходами до аналізу й інтерпретації тексту, зокрема, геокритика й геопоетика допомагають розглянути традиційні жанрові форми під новим кутом зору, який враховує зміни й трансформації філософії сприйняття людиною світу.

Засновник геопоетики Кеннет Вайт визначає її як трансдисциплінарну теорію-практику, покликану відновити та збагатити відносини між людством і

Землею, адже наслідки недбалого ставлення до планети виявляються в екологічній, психологічній та інтелектуальній площинах. Кеннет Вайт переконаний, що геопоетика є ключем, який відкриває нові екзистенційні перспективи людству [58]. Його послідовник Мохаммед Хашас серед причин зацікавленості геопоетикою називає близький контакт із природою: для сучасної людини важливо навчитися жити в єдності з планетою, а не тільки утилітарно споживати ресурси. Геопоетика є шляхом до мультикультурного діалогу, взаємодії різних світоглядів, філософій, наук, що дає можливість зрозуміти цінність і важливість різноманіття життя в планетарному та космічному масштабах [47].

Хоча щоденник арктичних пригод «Небезпечна робота» написаний Артуром Конан Дойлом у 1880 році, більш ніж за століття до заснування Кеннетом Вайтом Міжнародного інституту геопоетики у Франції, у цьому творі є думки, актуальні для нашого часу й такі, що суголосні векторам геокритичних досліджень. Спробуємо проаналізувати жанрову своєрідність твору Артура Конан Дойла крізь призму геопоетичних студій, осмислити особливості художнього відображення географічного й мнемонічного просторів щоденника, який є ключем до розуміння формування письменника, його фундаментальних принципів світобачення й творчості.

«Небезпечна робота» належить до документальних та автобіографічних текстів. У ній зображено правдиві подробиці побуту й праці китобоїв очима людини, яка з щирою цікавістю й завзяттям пізнає їх. Твір є цінним джерелом для вивчення становлення особистості Артура Конан Дойла й чинників, що впливали на цей процес. У передмові до видання редактори Йон Лелленберг та Даніел Сташвер зауважили, що цей щоденник – «чудове вікно в минуле», «не лише історія дорослішання, а й розповідь про дослідження Арктики, хроніка життя на морі, якого вже не існує» [11, с. 24].

У 1880 році 20-річний Артур Конан Дойл, студент-третьокурсник Единбурзького університету, погодився на першу визначну пригоду у своєму житті, прийнявши рішення шість місяців виконувати обов'язки лікаря на

китобійному судні «Надія». Причин, які спонукали його погодитися на небезпечну роботу, було декілька: прагнення поліпшити матеріальне становище своєї родини – серед головних. Однак можемо припустити, що уяву молодій людині полонило романтичне бажання здобути неоціненний для творчості й особистого розвитку досвід, випробувати себе пригодами й ризиками, пізнати цілком відмінне від буденного життя.

Географічний простір, на тлі якого відбуваються події того чи іншого твору, є визначальним чинником змістового наповнення. Джефф Малпас підкреслює всепроникність місця в роздуми про існування та досвід, адже наше мислення визначається тим, де ми знаходимось, і непередбачуваними обставинами, у які нас ставить конкретне просторове розташування. «Окрім того, місце в самому нашому мисленні, а разом із ним топографічні, тілесні та просторові ідеї та образи, здається, постійно перегукуються – ми думаємо „крізь” речі, „схоплюємо” ідеї, досліджуємо „місце” та „простір”, де вони виникли, „рухаємося між” концепціями або аргументами й знаходимо себе в способі мислення та поза ним» [50].

Фокус нарративу в особистому щоденнику Артура Конан Дойла зміщено з внутрішнього на зовнішній: майже всі записи зображують, що відбувалося на кораблі з командою; переважають описи процесів полювання – без перебільшень смертельно небезпечної роботи; також цікаві оповіді з життя моряків і капітана корабля, короткі історії інших суден, які разом із «Надією» вирушили на північ. Нечасто в тексті з'являються ліричні відступи-роздуми: Артур Конан Дойл власні емоції описує так само лаконічно, як і будь-які інші факти з моряцького життя. Найчастіше автор відтворює загальний настрій команди на кораблі, наприклад, напруження від довгих днів очікування умов, необхідних для полювання, зневіру в успіху справи, розчарування або, навпаки, мисливський запал та радість. Письменник виявляє цікавість до особливостей побуту й роботи китобоїв, спостерігає за північною природою, описує свій незвичайний досвід.

В основі наративу – теми полювання, вистежування здобичі з «воронячого гнізда», наприклад, лежанки тюленів чи групи китів, підбиття підсумків упольованого; дух змагання між мисливцями: хто здобуде більше здобичі й випробує себе екстремальними природними умовами Півночі; надії на успіх і розчарування через невдачі. Однак Артур Конан Дойл також порушує у своїх записах проблеми екології та збереження унікального природного середовища Півночі; прагне пізнати її привабливу, небезпечну й холодну красу; роздумує над цілющистю арктичного повітря для людських легень та рекреаційним потенціалом краю; порушує питання дослідження арктичних просторів, зокрема, як кораблям дістатися до Північного полюса, що на той час було одним із найбільших викликів для мореплавців. У нечисленних ліричних відступах письменник говорить про своє захоплення романтикою цього досі незвіданого краю, про його таємниці, які, з одного боку, хочеться розгадати, але з іншого – залишити простір для непізнаного й художньої уяви.

Перший запис у щоденнику арктичних пригод датовано 28 лютим, коли корабель «Надія» о другій годині дня відплив від берегів Шетланда у супроводі великого натовпу. Погода була похмурою, дув сильний вітер, а невдовзі після прибуття до Лервіка почався шторм, що тривав кілька днів. Автор лаконічно зображує простір корабля та своєї каюти: «*We are as clean as a gentleman's yacht, all shining brass and snow white decks*» [45, с. 221]; «*Feel very comfortable aboard. Have a snug little cabin*» [45, с. 222]. У Лервіку Артур Конан Дойл відчуває відірваність від цивілізації – телеграф не працює; загалом місто справляє на нього негативне враження, яке оповідач висловлює в записах, а пізніше – і в листі до матері.

Час від часу команда сходила з корабля на берег. Молодий лікар зазвичай супроводжував капітана й був свідком багатьох цікавих подій, наприклад, як відбувався запис робітників із Шетланду. Редактори в передмові зауважують, що екіпаж «Надії» складався з пітергедців та шетландців у пропорції два до одного [45, с. 4]. Джон Грей зустрічався з капітанами інших китобійних суден, тому Артур Конан Дойл міг теж із ними поспілкуватися й почути їхні історії.

Лервік він згадував як маленьке брудне місто з гостинними жителями й закрученою, мов спіраль, головною вулицею. У листі до матері він писав, що там смердить рибою, а навколишні села неродючі й без дерев. Місто не викликало в молодого чоловіка жодного інтересу, він відверто нудьгував і був радий, коли корабель вирушив у мандрівку й покинув цю гавань.

Кожен запис щоденника арктичних пригод засвідчує цілеспрямованість оповідача й усвідомлення мети свого перебування на «Надії». На період «небезпечної роботи» Артур Конан Дойл повністю зосереджується на пізнанні особливостей китобійного промислу. Його думки в нотатках обертаються навколо практичних речей: успішного полювання, вистежування здобичі, оцінці заробітку й свого вкладу у спільну справу, вивченні природи Півночі, погодних умов, різновидів тварин тощо. Інші інтереси, окрім письменницької діяльності, тимчасово відходять на другий план. Наприклад, згадка в записі від 1 квітня про університетські іспити є чимось віддаленим від його теперішнього життя на кораблі [45, с. 239].

Артур Конан Дойл сприймає цю подорож як можливість загартувати себе справжнім життям й випробувати на моральну й фізичну стійкість. У першому листі до матері – Мері Фолі Дойл – він зауважує, що до мандрівки почував у собі надто сильні богемні схильності: «*I've got a strong Bohemian element in me, I'm afraid, and the life just seems to suit me*» [45, с. 226]. Наведена самохарактеристика, однак, не є цілком справедливою. Можна припустити, що вроджений максималізм давав поштовх письменнику вимагати від себе більшого. Утім, один із дослідників геопоетики – Ерік Прієто – зауважує, що людська свідомість обмежена середовищем існування, тому її розширення відбувається за рахунок виходу «за межі» [53]. Наші знання про світ мають «просторові рамки», але також вони опосередковані системою поглядів, визначених соціумом, тож подорож до інших регіонів, знайомство з новими людьми, їхньою поведінкою, особливостями діяльності й стилем життя органічно сприймаються як розширення можливостей сприйняття.

Просторовий образ Півночі поширений здебільшого в спеціальній літературі, пов'язаній із мореплавством. У художній літературі він теж виникає, однак її топографічний профіль не є надто розробленим, особливо на час написання Артуром Конан Дойлом щоденника арктичних пригод, про що збереглися певні зауваги автора. Топоніми, згадані в записах, – конкретні, тому карта подорожі «Надії» арктичними просторами не метафорична, а цілком реальна. Зокрема, одну з них із позначенням маршруту корабля вміщено на початку сучасного видання твору.

У лаконічних описах пейзажів у щоденнику автор фіксує, як змінювався довколишній світ у міру просування корабля на північ. Для оповідача все виглядає незвичним і викликає в уяві цікаві асоціативні образи: «*Sky looked like ice this evening. Surface temperature fallen from 44 to 38 in one day*» [45, с. 231]. У записі від 16 березня наратор зауважує, що проходження «криги» відбувається вдало й висловлює загальні сподівання: «*Everyone seems to think we will see ice before tomorrow. We can tell that we are under the lea of ice by the calm*» [45, с. 231]. Перетин «криги» як своєрідної просторової межі чи кордону в щоденнику набуває символічного значення.

Наступного ранку, 17 березня, письменник уперше побачив крижані поля Півночі: «*I went on deck and there was the ice. It was not in a continuous sheet but the whole ocean was covered with little hillocks of it, rising and falling with the waves, pure white above and of a wonderful green below*» [45, с. 231–232]. Видовище безкінечної криги заворожить оповідача, відтак буде згадане в щоденнику неодноразово: «*Only a week from Shetland and here we are far into the icefields. It has certainly been a splendid voyage. Beautiful day, wonderfully clear. Icefields, snow white on very dark blue water as far as the eye can reach. We are ploughing through in grand style*» [45, с. 233].

Артур Конан Дойл не ставить собі за мету літературну репрезентацію Півночі як центрального образу щоденника, але вона важлива як місце, де оповідач виконує складну й небезпечну роботу. Зображення процесу праці й особливостей життя китобоїв кількісно переважають описи природи. Щодо

цього цікавими є зауваги Еріка Прієто, який стверджує, що географія – це не лише вивчення простору, але й діяльності людини, спрямованої на його освоєння [53, с. 23]. Саме праця є суто людським досвідом вивчення місцевості і своєрідним способом її пізнання. Північ за часів Артура Конан Дойла все ще була *terra incognita*, оповита романтикою й небезпекою. Це місце, де людина ще не відчувала себе господарем, але пристосовувалася до умов, боролася за своє існування, освоювала цей простір.

Артур Конан Дойл зазначає, що разом із «Надією» в північному напрямку рухалося щонайменше одинадцять китобійних суден, які деколи з'являлися в полі зору. У записі від 24 березня згадана велика лежанка тюленів, навколо якої збиралися кораблі, займаючи найкращі позиції для полювання, що мало розпочатися 3 квітня. У наступних нотатках іде опис усіх необхідних для цього приготувань, надії на подальше зниження температури, яке зробить лід суцільним і безпечним для роботи. Оповідач згадує, як 2 квітня не спав до опівночі й нетерпляче чекав наказу розпочати полювання. Тим більшим було його розчарування, коли 3 квітня капітан наказав лікарю лишатися на борту.

Капітан Джон Грей разом із оповідачем іноді відвідували кораблі «Екліпс», «Навітряний» та інші для вечері та обміну новинами. Подібний епізод описано в нотатці від 28 березня, тоді дискусії оберталися навколо політики, зокрема, Другої війни в Афганістані (1878–1880) і ризику війни з Росією; традиційного обговорення, як досягти Північного полюса; дарвінізму; вільної торгівлі; актуального стану китобійного промислу та подій місцевого рівня. У записі під цією ж датою Артур Конан Дойл спробував дослівно відтворити кілька цікавих розповідей, що почув під час вечері від свого капітана. На думку Йона Лелленберга та Деніела Сташовеера, ці історії, імовірно, відлунюють в оповіданнях про Шерлока Холмса, що зазначено в коментарі до запису від 28 березня [45, с. 238].

У записі від 11 березня вперше згадується розмова з капітаном на тему, як дістатися до Північного полюса: «*The broad ocean is the way to find a way up to the Pole, not by going up a drain which gradually grows narrow, and down which the*

ice naturally runs, as it does in Davis' Straits» [45, с. 229]. На той час це була нездійсненна мрія багатьох мореплавців, а також один із найбільших викликів століття. Вона захоплювала уяву оповідача й спонукала до численних роздумів у щоденнику: «*About getting to the Pole, the Gulf Stream runs up past Spitzbergen so of course that is the way to go. It is one of the most extraordinary delusions in history how ship after ship has run up into a cul-de-sac, for Davis' Straits is nothing better»* [45, с. 230]. Також у записі від 31 березня автор згадує про початок роботи над оповіданням «Подорож на полюс», а в день свого народження – 22 травня – відзначить: «*I come of age today. Rather a funny sort of place to do it in, only 600 miles or so from the North Pole»* [45, с. 261]. Ці та інші згадки роблять образ Північного полюса в записах наскрізним.

У щоденнику арктичних пригод Артур Конан Дойл не лише захоплюється красою природи Півночі, але й виявляє неабиякий інтерес до її дослідження. Він описує незвичайних птахів, яких досі ще ніхто ніколи не бачив, а в розмові з одним із найкращих гарпунерів дізнається про невідомі види риб, плямистих, мов леопарди, із такою товстою шкірою, що жоден гарпун не міг пробити. У записі від 24 квітня оповідач наводить власний список північних китів, коротко зазначаючи їхні особливості та цінність. Арктична зоологія значною мірою цікавить його.

Автор спостерігає й фіксує цікаві ефекти арктичного заломлення світла, коли об'єкти з різної відстані набувають відмінних обрисів, і робить два малюнки для порівняння. А наступного дня занотовує: «*The effects of refraction were extraordinary tonight, many pieces of ice appearing high up in the air with the sky above and below them»* [45, с. 250]. Також те, що ніч за Полярним колом – майже як день: «*The night is very nearly as bright as the day now, I can read Chambers' Journal at midnight easily»* [45, с. 250]. У нотатці від 21 червня описано цікаве оптичне явище, яке настільки рідкісне, що іноді за все життя на Півночі не вдається його спостерігати: «*There were three distinct suns shining at the same time with equal brilliancy, and all begirt by beautiful rainbows, and with an inverted rainbow above the whole thing. A most wonderful spectacle»* [45, с. 279].

Артур Конан Дойл неодноразово відзначав у записах рекреаційний потенціал краю, зокрема, у листі до матері зауважив: «*I never before knew what it was to be thoroughly healthy. I just feel as if I could go anywhere or do anything*» [45, с. 243].

У нотатці від 2 травня оповідач напише про значне погіршення погоди й потовщення льоду, який утруднював прохідність для човнів. Однак велику лежанку тюленів було знайдено й роботу наступного дня розпочато. Човен, до командного складу якого входив Артур Конан Дойл, між собою моряки називали «*tob*», пояснюючи: «*It is manned by all the rag tag and bobtail of the ship, but I think has as good a crew as any*» [45, с. 252]. Цю думку підтвердили цілком непогані здобутки на полюванні, порівняно з іншими човнами. Усі наступні дні охарактеризовано як вдалі, зважаючи на кількість здобичі. Автор наводить її поденний перелік від третього квітня до кінця червня, а потім укінці щоденника – липень і серпень, окремо виділяючи графу власних здобутків.

Успіхи китобійного промислу Артур Конан Дойл порівнював із рухом маятника, що залежить від багатьох змінних чинників, наприклад, погоди, тому вона набуває в записах важливої ролі. Наратор описує сонячні й штормові дні. Увагу привертає нотатка від 19 та 20 травня, коли вирував потужний ураган, а високі хвилі заливали палубу: «*Blowing a hard gale both days. We are tacking and turning between the ice and Spitzbergen. <...> Sea running very high, and sky as dark as possible. Took a sea aboard on Wednesday, giving the watch a fine ducking*» [45, с. 261]. До цього додається опис сильного зубного болю, який саме тоді почав турбувати оповідача. Довершує запис похмуре через свою небезпечність зображення дикого берега Шпіцбергена: «*A great line of huge black perpendicular crags running up to several thousand feet, as black as coal but all seamed with lines of snow. A horrible looking place. We were thinking of running in and anchoring in King's Bay, but the chart was mislaid. Toothache*» [45, с. 262]. Наступного дня автор підсумовує завдану ураганом шкоду: вітер розігнав кригу й зруйнував усі бухти, що були пристанищем для китів, тому сподівання на успішне полювання розвіялося.

Сильний вітер дув упродовж кількох днів, ламаючи лід. Утім, коли він ущух, на «Надію» чекала інша небезпека: крига почала затягуватися й могла ув'язнити судно. Довелося разом із «Екліпсом» іти на парі, пробиваючи шлях у відкрите море. Девід Грей, капітан цього корабля, відзначив, що гіршого стану криги ще ніколи не бачив. Відвідуючи свого брата, Джона Грея, він позичив молодому лікарю для читання памфлет про китів, який, на думку Йона Лелленберга та Деніела Сташопера, імовірно був написаний ним у співавторстві з капітаном «Надії», і привертав увагу до китів в Арктичних морях Росса та Ведделла [45, с. 267].

Останні записи, зроблені в травні, передають атмосферу розчарування: жодного кита так і не було впольовано. Однак наратор покладає великі надії на початок наступного місяця. Оптимістично звучить нотатка від 1 червня: «*I trust that we may have better luck this month, than last. We can see the Northern Barrier along the whole horizon. <...> Water is full of animalculae and olive green in colour*» [45, с. 267]. Наповненість води найпростішими організмами була добрим знаком, адже це поживне середовище для китів, тож можливість зустріти їх зросла. Позитивний настрій також навіюють слова капітана, який бачив рясні китові фонтани й порівняв їх зі смогом у великому місті [45, с. 267]. Також оповідач зауважує підвищення температури води, що означало входження в Гольфстрім. У морі помітили ялину: «*It has come many thousands of miles, drifting down the Obi or Yenesei rivers in Siberia and so into the Arctic seas by NW current*» [45, с. 268]. Із наближенням до «китових місць» автор відзначає в записах усе більше різноманіття тваринного світу. У нотатці від 10 червня з'являється зоологічний список китобійної подорожі: безхребетні, хребетні, риби, ссавці та птахи, помічені під час проходження. Усе частіше в записах зустрічаються згадки про китів, але першого команді вдалося впольовати тільки 26 червня.

Крижаний бар'єр відділяв корабель від місця, де жили кити, а вітер лише скупчував кригу й унеможлиблював туди дістатися: «*The Eclipse lowered away after a whale about 8 am and pursued it until noon, but did not get it. The fact is we*

are not upon the grounds, and any we see are stragglers on the march, and not stopping to feed» [45, с. 276]. У записах оповідач висловлює своє роздратування цими умовами, нетерпіння й розпач, адже фінансовий успіх справи залежав від того, зі скількома тонами жиру повернеться корабель. Думки про це постійно наявні в наративі. Коли «Екліпс» за два дні вполював своїх перших китів, а команда «Надії» – жодного, усіма опанував меланхолійний настрій: «*We wouldn't mind being unsuccessful if others shared the same fate, but it is maddening that the Eclipse should make £3000 while we have not made a penny. Our Captain is as good a fisherman as ever came to Greenland, there are no two opinions on board on that point, quite as good as his brother David, but somehow the luck seems to be with the others»* [45, с. 278]. Усе це виливається в роздуми про цінність і привабливість китобійного ремесла: «*No man who has not experienced it can imagine the intense excitement of whale fishing. The rarity of the animal, the difficulty attending any approach to its haunts, its extreme value, its strength, sagacity and size, all give it a charm»* [45, с. 278].

Образ криги в щоденнику асоціюється з постійною загрозою й небезпекою, яку потрібно долати. Як приклад наведемо записи від 21 червня: «*We are shut up in a small hole of water with nothing but great ice fields as far as we can see. If it goes on shutting up we will be beset and our chances of any success ruined»* [45, с. 279]; 22 червня: «*We are still cooped up in the hole of water»* [45, с. 279]; та 23 червня: «*Made our way out of our prison, by a most delicate and beautiful bit of maneuvering under steam. We came out about 60 miles among very heavy ice, the smallest piece of which could have crushed our ships like eggshells»* [45, с. 279–280]. Крига є бар'єром на шляху до успіху в полюванні на китів; із нею пов'язані великі ризики для життя мисливців, які ступають на крижини в пошуках здобичі. Товстий лід, з одного боку, убезпечує від можливості провалитися під воду, але з іншого – утруднює просування човнів на ловах; також він може скувати корабель й ув'язнити на довгий час команду. Із наближенням зими такий крижаний полон дорівнював смерті.

Отже, у щоденнику арктичних пригод Артур Конан Дойл зробив спробу закарбувати пам'ять про свою працю китобоем. Уроки мореплавства він сприймає як цінний життєвий, а потім і письменницький досвід, повністю концентрується на зображенні цікавих фактів, деталей, подій, про які на той час можливо було дізнатися лише шляхом безпосередньої участі в них. Мнемонічний та географічний простори в щоденнику є одним цілим: простір визначає незвичайний досвід, актуалізує механізми пам'яті, спонукає зберегти шляхом записування те, що згодом може забутись. Як автобіографічний документ щоденник відіграв важливу роль у подальшій творчості Артура Конан Дойла. Образи, місця, події й сама жанрова форма будуть актуалізовані в його художніх творах, тому вивчення інтертекстуального відлуння, яке залишив щоденник арктичних пригод, є окремою перспективою для дослідження.

РОЗДІЛ 3

АВТОРСЬКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЩОДЕННИКА АРТУРА КОНАН ДОЙЛА «НЕБЕЗПЕЧНА РОБОТА»

3.1. Лінгвальна специфіка щоденника Артура Конан Дойла «Небезпечна робота»

Текст щоденника є мовним відображенням внутрішнього світу й особливостей світосприйняття митця. В індивідуальному стилі знаходить вираження зв'язок мови й мислення. Про першорядне значення мови викладу в щоденнику говорить дослідниця Л. Масенко, відзначаючи «аналітичну точність, влучність формулювань із безпосередністю і щирістю емоційних оцінок» [21, с. 20]. Аналіз стилістичних особливостей щоденникових записів дає можливість оцінити потенціал жанру з низкою особливих характеристик.

«Небезпечна робота» написана від першої особи, тому ключовим текстотвірним чинником є авторська свідомість, яка сприймає, трансформує, організовує та впорядковує масив інформації, отриманий протягом певного часу. «Усі події, зображувані в щоденнику, обертаються навколо його центру – особистості автора, отримують його оцінку, сприймаються через призму авторської свідомості, його світосприйняття, автор сам вибудовує їх у часі і просторі» [39, с. 265].

Щоденникові записи фіксують внутрішнє мовлення, якому властиві згорнутість, уривчастість, асоціативність, стенографічність. Нотатки відображають максимальне стискання й ущільнення інформації. Вони не передають розлогий контекст, для його відтворення потрібні додаткові джерела, коментарі та пояснення. Це робить щоденник замкнутим у собі текстом, найкраще зрозумілим для інтерпретації саме для того, хто його написав. Сторонній читач потребує докладати інтелектуальних зусиль для «розгортання» сконденсованого фактажу, тому процес «входження» у твір не є швидким, вимагає концентрації й кількаразового прочитання для охоплення всіх нюансів.

Артур Конан Дойл у щоденнику фіксує різну інформацію: від особливостей професійної діяльності китобоїв до описів їхніх буднів і власних роздумів під час подорожі. Аналіз лексичного складу «Небезпечної роботи» засвідчує, що автор заглибився у вивчення деталей життя й роботи моряків, що дало можливість майстерно відтворити атмосферу подорожі й водночас передати особисті враження. Щоденнику Артура Конан Дойла властиве поєднання документального зображення з елементами суб'єктивного авторського бачення. Детально розглянемо його лексичне наповнення.

Проведений аналіз засвідчив, що основний масив лексики щоденникових записів становлять загальноповживані слова, які охоплюють такі тематичні групи:

- назви предметів побуту, що відображають повсякденне життя команди корабля або стосуються безпосередньо автора (*tobacco pouch, gloves, tobacco pipe, quill pen, letter, rifle, knife, coal, sealing costume, sea boots*);
- слова на позначення процесів праці («**Have been taking up our position, and mounting boats and cleaning guns all day**» [45, с. 235]; «**We picked the boats up soon and started packing, that's to say all hands getting over the ship's side and jumping along from floating piece to piece, killing all they can see, while the ship steams after and picks up the skins**» [45, с. 240]);
- опис явищ природи, погодних умов (*hurricane, ice, gale, wind, fog, frost, snow, showers rain*);
- назви людей за професією чи родом діяльності (*captain, engineer, doctor*);
- назви тварин, які населяють арктичні простори (*fish, shark, dolphin, whale, seal, bear, sea elephant, walrus, hawk, petrel*);
- географічні локації, що слугують не лише орієнтирами, а й формують просторову структуру тексту (*shore, land, island, harbor, pole, ocean; Lerwick, Peterhead, Shetland, Spitzbergen, Arctic Ocean, Arctic Circle*);
- лексика, пов'язана із характеристиками ваги, розміру, часу тощо, фіксує важливі аспекти подій і процесів («**Blowing a hurricane. Windward got in at 2 AM only just in time. The whole harbor is one sheet of foam**» [45, с. 222];

«*Glass down at 28.375*» [45, с. 222]; «*We made 159 miles yesterday. Are hundreds of miles north of Iceland, about sixty southeast of Jan Mayen*» [45, с. 231]; «*Captain is going to teach me to take the latitude and longitude*» [45, с. 235]);

- емоційно-оцінна лексика, яка закарбовує зміни внутрішнього стану автора або його оцінку подій, людей, явищ («*Capt Davidson of the Victor boarded us this evening – a poor specimen of a man, hairy also. Was our mate once, and had the reputation of being a sulky beggar*» [45, с. 250]; «*We wouldn't mind being unsuccessful if others shared the same fate, but it is maddening that the Eclipse should make £3000 while we have not made a penny*» [45, с. 278]).

Окрім загальноновживаної лексики, значну частину тексту становить спеціальна (професіоналізми, терміни, жаргонізми), пов'язана з унікальними аспектами експедиції, а також професійною діяльністю моряків загалом та безпосередніми обов'язками Артура Конан Дойла як лікаря на кораблі. Зосередимо увагу на аналізі цієї лексики.

Автор вдається до використання:

- професійних термінів мореплавства та китобійного промислу:
  - а) назви професій (*whaler, steward, first and second mates, harpooner, steerer*);
  - б) частин корабля (*quarterdeck, boat, cabin, engine room, steamer, anchor, crow's nest, deck, masthead, bulwarks, sail, rigging*);
  - в) спеціальних знарядь праці (*harpoon, sharpener, club, boat hook*);
  - г) назви різновидів рідкісних тварин (*finner, saddleback seal, bottlenose whale, Greenland whale, bladdernose seal, speckled owl, roach, guillemot, snowbird, loon*);
  - д) слова, пов'язані з китобійним промислом (*whaling, oil, bone, latitude, longitude, pack*);

- медична термінологія, що відтворює діяльність автора («*Haggie bad again so I gave him some **Chlorodyne***» [45, с. 236]; «*Haggie Milne is very bad & I fear he will die. He has **intussusception with foecal vomiting & constant pain. It is not hernia. Gave soap & castor oil injection today***» [45, с. 241]).
- жаргонізми («*Johnny had a meeting in the evening, the singing sounded well from the deck. Split a bottle of **port** after dinner*» [45, с. 233–234]; «*Capt Davidson of the Victor boarded us this evening <...>*» [45, с. 250]; «*I saw the **beggars** often walk past a fine fat seal to kill a poor little „**Toby**” or newly pupped one in order to have less weight to drag*» [45, с. 240]).

Важливу роль у щоденнику відіграють топоніми, які окреслюють географічні особливості маршруту корабля «Надія». Окрім того, вони допомагають читачеві відчутти масштаб і складність подорожі, а також авторське сприйняття Півночі як таємничого й недосяжного простору: «*Went through the islands, keeping full at the right at the extreme north of **Shetland** we passed some curious rocks in the sea called **Ramna Stacks***» [45, с. 230]; «*About getting to the **Pole**, the Gulf Stream runs up past **Spitzbergen** so of course that is the way to go*» [45, с. 230]; «*Passed a **Norwegian** about 8 o'clock*» [45, с. 231].

Окремо варто підкреслити значення фразеологізмів у тексті щоденника – «найвиразніших мовних форм естетичного сприйняття, оригінального мислення, ціннісних орієнтирів», що відображають менталітет народу [33, с. 176]. «Семантична цілісність фразем робить експліковану ними оцінку влучною, часом гострою, такою, що привертає увагу і створює яскравий художній образ» [33, с. 176–177]. Наведемо декілька прикладів використання Артуром Конан Дойлом фразеологічних сполук у щоденнику: «*However this is a trade of ups and downs, and we must **wait for the swing of the pendulum***» [45, с. 258]; «*This wind has done us terrible injury by packing all the ice up close, and destroying all the bights or bays in it in which whales are usually found. However we must just **keep up our peckers**, and hope for the best*» [45, с. 261].

Проведений аналіз лексичного наповнення тексту засвідчує, що детальні описи побуту й роботи китобоїв, найважливіших подій під час подорожі на Північ сприяють створенню повної та об'єктивної картини, дозволяючи читачеві відчувати атмосферу експедиції й зрозуміти специфіку професійної діяльності моряків і автора.

Серед граматичних особливостей щоденника «Небезпечна робота» варто акцентувати використання простих часових форм (Present Simple, Past Simple, Present Continuous, Past Continuous), односкладних речень та двоскладних еліптичного типу. Т. Радзівська зауважує: «Автоадресація як фактор текстотворення зумовлює такі ознаки щоденникового запису, як недотримання певних норм, властивих літературному стандарту, опора на дискурсивні форми, характерні для розмовного та внутрішнього мовлення, певна редукованість, стислість слововираження або, навпаки, деталізованість викладу, багатослів'я. Так, до засобів „спрощеного синтаксису” писемного мовлення, але такого, що відтворює особливості неформального спілкування, належить „усічення суб'єкта”, представлене редукацією займенника першої особи <...>» [29].

У щоденнику Артура Конан Дойла займенник «Я» майже не зустрічається. Коли автор описує події, значущі для нього особисто, або такі, із приводу яких він прагне висловити думку, використовує здебільшого односкладні конструкції: «*Went on shore with the Captain after breakfast*» [45, с. 222]; «*Did nothing all day*» [45, с. 224]; «*Boxed in evening. Finished Boswell Vol. I. Dreamed of G.P.*» [45, с. 234]. Із приводу цього А. Галас справедливо зазначає: «Щоденникові нотатки – звична сфера функціонування означено-особових односкладних речень» [6, с. 30].

Письменник багато в чому копіює стиль офіційного бортового журналу, включно з типовими для нього граматичними конструкціями, тому часто використовує займенник «ми» на позначення суб'єкту дії. Так здійснено акцент на зображенні подій, які стосуються всієї команди, а не лише наратора: «*Very foggy again, but we have drifted among a few saddlebacks with their little fat yellow offspring*» [45, с. 234], «*Fog lasted all day so that we lay to*» [45, с. 234]; «*We are in*

77.20 today, and expected to see the west coast of Spitzbergen» [45, с. 256]; «**We** are down in 73.20 now or only just to the N of the place where **we** were young sealing. **We** are going North again I am glad to say» [45, с. 257].

У синтаксисі щоденника переважають еліптичні й називні речення, за допомогою яких описано погоду як важливий чинник діяльності мореплавців: «*Raining and blowing hard*» [45, с. 224]; «*Wind high and raining hard*» [45, с. 230]; «*Raining hard all day*» [45, с. 230]; «*Lay to all day owing to the thick haze*» [45, с. 233]; «*Clear morning, a good few seals in sight*» [45, с. 234]. Вони слугують для відтворення внутрішнього стану оповідача в момент написання нотаток: «*Nothing doing except that the mail steamer St Magnus came in with a letter from home <...>*» [45, с. 224].

У «Небезпечній роботі» Артур Конан Дойл прагне насамперед чітко зафіксувати фактичний матеріал, однак його освіченість та письменницька майстерність відчутно впливають на стиль оповіді. Це виявляється у використанні різноманітних стилістичних засобів (епітетів, метафор, порівнянь тощо), покликаних «оживити» текст, надати йому виразності та відтворити не тільки об'єктивну інформацію, але й суб'єктивні враження автора. Розглянемо найчастотніші стилістичні засоби, виявлені в тексті щоденника, проаналізуємо їхні функції.

За допомогою епітетів автор зображує природу Півночі («*Icefields, **snow white** on very **dark blue** water as far as the eye can reach*» [45, с. 233]), характеризує погоду («*A most **lovely** morning but **hazy** towards evening*» [45, с. 232]), описує розмаїття тваринного світу («*Very foggy again, but we have drifted among a few saddlebacks with their **little fat yellow** offspring*» [45, с. 234]; «*Saw a **fine** flock of Eider ducks, the males are **black and white**, the females **bronze** with a **green** head*» [45, с. 248]). Вони надають записам емоційності й виразності.

У тексті важлива роль колористики, яка засвідчує зміну пейзажів із просуванням корабля на Північ: «*We started from Shetland on the 10th of March, & had a splendid passage without a cloud in the sky, reaching the ice upon the 16th. We went to bed with a great stretch of **blue** water before us as far as the eye could*

reach, & when we got on deck in the morning there was the whole sea full of great flat lumps of ice, white above & bluish green below all tossing and heaving on the waves» [45, с. 242]. Колористична лексика репрезентує візуальну оцінку автором побаченого: на сніжно-білій панорамі арктичної криги увиразнюються й насичуються всі барви й відтінки сонячного спектра.

Хоча епітети в щоденнику не вирізняються розмаїттям чи оригінальністю, однак вони передають нюанси, необхідні для повнішого відтворення дійсності: «*I had just killed a seal on a large piece when I fell over the side. Nobody was near and the water was **deadly cold***» [45, с. 241]; «*We may see fish any moment now, the water is a peculiar **dark grey green***» [45, с. 270]; «*A most **beautiful** day. Blue sky which is rare up here as the sky is usually rather **peasoupish***» [45, с. 258]; «***Plum Duff** day again – a **fine** day, the swell all gone. Sailing in to the West again down the **tight ice***» [45, с. 262].

М. Степаненко та Л. Дейна зауважують: «Арсенал художніх засобів озброює діариста невичерпним інструментарієм для влучного, образно яскравого експлікування суб'єктивної або об'єктивної оцінки» [33, с. 164]. Такою є, наприклад, експресивна заувага капітана, створена за допомогою влучного епітета, із приводу зовнішнього вигляду Артура Конан Дойла на кораблі: «*The Captain sends his compliments & says that I am an **untidy rag**; but sternly refuses to explain the meaning of this term of opprobrium*» [45, с. 244]. Епітети можуть виконувати функцію посилення емоційної виразності оцінки чогось важливого для оповідача: «*The Captain calls me „**the Great Northern Diver**”*» [45, с. 241]; «*Eclipse struck another fish during the night and had it aboard before breakfast. **Lucky dogs!***» [45, с. 277].

У щоденнику Артура Конан Дойла важливу роль відіграє метафора. Вона «несе великий заряд суб'єктивного сприйняття, індивідуального світовідчуття, особистої системи цінностей митця» [26]. На думку Ю. Тимошенко, метафора безпосередньо пов'язана з типом авторської свідомості: індивідуальний стиль «актуалізує в метафорі якусь певну грань її внутрішньої структури – те, що потрібне йому як репрезентанту цілісної світоглядно-естетичної системи» [35].

Погоджуємося з цим твердженням, адже метафора в «Небезпечній роботі» творить більш емоційні та влучні описи. Особливістю прозової метафори є «відображення суті конфлікту», завдяки їй «точніше вимальовуються деталі загальної дії» [28, с. 40].

Основою творення метафоричних конструкцій є перенесення, що повністю будуються на асоціаціях, зумовлених реаліями подорожі автора на Північ. Наведемо найвиразніші приклади: «*Dead calm. Sun beating down in a tropical manner though the temperature was only 36°*» [45, с. 283]; «*Thick again, this fog is paralyzing*» [45, с. 289]; «*Worser and worserer. Wind still blowing from the East and murdering the ice. All hands disgusted*» [45, с. 263]; «*Showers, heavy ice, snow and wind all conspiring to ruin us. We steamed North in the teeth of a gale all day persevering manfully*» [45, с. 251].

Попри емоційну стриманість, виваженість викладу й настанову на чіткість та інформативність записів, Артур Конан Дойл часто увиразнює мову щоденника завдяки порівнянням, побудованим на яскравих зорових або слухових образах: «*Sky looked like ice this evening*» [45, с. 231]; «*We are clean as a gentleman's yacht, all shining brass and snow white decks*» [45, с. 221]; «Saw a „finner” whale today. <...> His *blast looked like a puff of white smoke*» [45, с. 259]; «*Calm as a fishpond, water like quicksilver. <...> The ice is remaining stationary or thereabouts*» [45, с. 278]; «*Heard a finner whale blowing away in the mist like an empty beer barrel*» [45, с. 294]. Порівняння стає в пригоді під час опису фізичного стану оповідача: «*Had rather a doleful evening on my birthday, as I was very seedy for some reason or another. The Captain was very kind and made me bolt two enormous mustard emetics which made me feel as if I had swallowed Mount Vesuvius, but did me a lot of good*» [45, с. 262]. Також за допомогою цього стилістичного засобу автор висловлює оцінні судження, наприклад, негативно характеризує команду іншого корабля, який рухається слідом за «Надією» в пошуках здобичі: «*Steaming NW. Victor is sight going in the same direction. He follows us as a jackal follows a lion*» [45, с. 256].

Письменник приділяє увагу передачі звукових ефектів у щоденнику, використовуючи при цьому звуконаслідування, які поряд з іншими художніми засобами якісно увиразнюють опис: «*A pretty little bird with a red tuft on its head, rather larger than a sparrow came and fluttered about the boat. No one had ever seen one like it before. Rather a long beak, feet not webbed, white underneath, with a „pea-wheet – pea-wheet”. A sort of Snowflake*» [45, с. 246]. У щоденнику такий синтез допомагає передати живу картину певного моменту подорожі: «*It was a pretty thing on the beautifully clear and calm day to hear the men singing across the bay to the clank clank of the anchors*» [45, с. 228].

Важливим засобом стилістики в щоденнику є використання автором ремінісценцій. Вони показують ерудованість оповідача, бажання влучно висловлювати свої думки та оцінки. Наприклад, використання вислову з од Горация – «*Dies creta notanda*» («*Радісний день для Криту*») [45, с. 231] – покликане увиразнити перше враження Артура Конан Дойла, коли корабель дістався криги, мов своєрідної межі, за якою чекає холодний світ Арктики. Плани почати на тютюновому папері поему й імовірні побоювання автора, що не зможе її завершити, підсумовано крилатою фразою: «*C'est que la dernière pas qui conte*» («*Враховується лише кінцевий результат*») [45, с. 246].

Письму Артура Конан Дойла властиві всі види комічного: від гумору до іронії і сарказму. Сміх виконує розважальну, компенсаторну, викривальну, оцінну функції. Розмірковуючи над відсутністю хорошого місця скупчення тюленів, де можна було б розпочати полювання, автор використовує гумор у поєднанні з ремінісценцією: «*Why are seals the most holy of animals? Because it is mentioned in the Apocalypse that at the last day an angel shall open six of them in heaven. None of them to be seen today. The thing is growing monotonous as Mark Twain said when the cow fell down the chimney for the third time while he was composing poetry below*» [45, с. 257].

Із добродушним гумором письменник розповідає в щоденнику про ідею капітана, як лікувати облісіння: «*Captain's idea for the cure of baldness. Pick hairs out of another man's head by the roots. Then bore little holes in your head and*

plant them. He dreamed it» [45, с. 258]. Утім сміх іноді набуває різких та експресивних форм. Наприклад, запис про проходження товстого льоду, вкрай небезпечного для корабля: «*Steamed SW again all day. Went through some ice that would have made Sir George Nares and the whole Arctic Committee turn up the whites of their eyes»* [45, с. 290].

Уїдливою іронією наповнені рядки, адресовані старшому інженеру, який, порушивши моральні норми, дозволив собі зачитувати щоденник Артура Конан Дойла своїм підопічним кочегарам і висміювати дописи, що, звісно, дуже обурило письменника й викликало відповідну реакцію: «*I hear from the engine room that Mr. McLeod, our chief engineer, has done me the honour to read my private log every morning, and make satirical comments upon it at table, and among his own firemen. Now I would as soon that he read my private letters as my journal, in fact a good deal sooner, and it is just one of those things which I won't stand from any man. If any man meddles with my private business I know how to deal with him»* [45, с. 258].

У щоденнику є й комічно-ліричні моменти, наприклад, епітафія на честь морської змії Джона Томаса, що на певний час стала улюбленцем автора: «*He was a right thinking and high minded Clio, distinguished among his brother sea snails for his mental activity as well as for physical perfection. He never looked down upon his smaller associates because they were protozoa while he could fairly lay claim to belong to the high family of the Echinodermata or Annulosa. He never taunted them with their want of a water vascular system, nor did he parade his own double chain of ganglia. He was a modest and unassuming blob of protoplasm, and could get through more fat pork in a day than many an animal of far higher pretensions»* [45, с. 272].

Особливою емоційністю наповнені останні записи в щоденнику, зроблені перед поверненням додому. Автор перебуває в стані щасливого очікування, коли вдасться вперше за довгий час побачити зелену траву на узбережжі, однак він не надто скучив за людським гомоном, від якого втікав далеко в арктичні простори. Для вираження емоцій у записах автор використовує комбінацію з

епітетів, метафори, порівнянь і протиставлення, щоб точніше передати свої переживання: «A **beautiful clear** day with a blue sky and a **bright** sun. Wind from the NE, a **good strong** breeze before which **we are flying homeward** with all sail set, and the **bright green** waves hissing and foaming from her bows» [45, с. 297]; «Half a gale blowing and **the old Hope** steaming away into a head sea **like Billy**. Hence the feebleness of my handwriting. The green grass on shore **looks very cool and refreshing** to me after nearly 6 months never seeing it, **but the houses look revolting**. I hate the vulgar hum of men and would like to be back at the floes again» [45, с. 297].

Отже, аналіз лінгвальних засобів у щоденнику Артура Конан Дойла показує процес формування індивідуального письменницького стилю. Автору властиві глибоке аналітичне мислення, спостережливість, цікавість до деталей, прагнення систематизувати в слові побачене й пережите. Важливою є гумористична складова, адже він уміє пожартувати навіть у складних життєвих ситуаціях й використати компенсаторну функцію гумору для врівноваження душевного стану. Попри очевидну орієнтацію письменника на інформативність, лаконічність, достовірність викладу в щоденнику, він усе ж таки вдається до вживання стилістичних засобів (епітетів, метафор, порівнянь) у миті, коли зображення сягає високого рівня емоцій; використовує звуконаслідування, ремінісценції, які допомагають передати в щоденникових записах розмаїття вражень, закарбувати не лише об'єктивне відтворення інформації, але й суб'єктивні авторські судження. Аналіз мови щоденника (загальноновживаної та спеціальної лексики) засвідчує глибоку зацікавленість Артура Конан Дойла китобійним ремеслом. Небезпечна робота стає частиною його особливого життєвого досвіду, вербалізованого в щоденних записах.

3.2. Нелінгвальна специфіка щоденника Артура Конан Дойла «Небезпечна робота»

Фактографічний тип щоденника є особливим із точки зору використання позамовних засобів, що увиразнюють виклад думки. «Небезпечна робота»

Артура Конан Дойла є прикладом синкретизму записів, листів до матері, малюнків, фотографій, карт, схеми корабля «Надія». Ці елементи зумовлюють «модифікації самого принципу взаємодії, що відбувається на рівні художніх кодів» і призводять «до появи нових смислів» [27, с. 49]. Вони є виявом інтермедіальності тексту – поєднання літератури з іншими видами виражальних засобів. Спробуємо дослідити їхню роль і вплив на рецепцію тексту.

Записники, які Артур Конан Дойл узяв із собою в подорож, щоб фіксувати свої щоденні думки та враження, окрім нотаток, містять чорнильні малюнки та два листи до матері. Редактори Йон Лелленберг і Даніел Сташовер доповнили книгу супровідними коментарями й фотографіями письменника, зробленими на початку 1880-х років, також світлинами команди корабля «Надія», капітана Джона Грея, міста Лервік; картою з маршрутом подорожі; випускною фотографією автора після здобуття ступеня бакалавра медицини; поряд із нею розмістили гумористичний скетч із особистої колекції Артура Конан Дойла на самого себе (Додатки А, Б, В, Д, Е, Ж). Ці деталі увиразнюють документальну й автобіографічну складову щоденника.

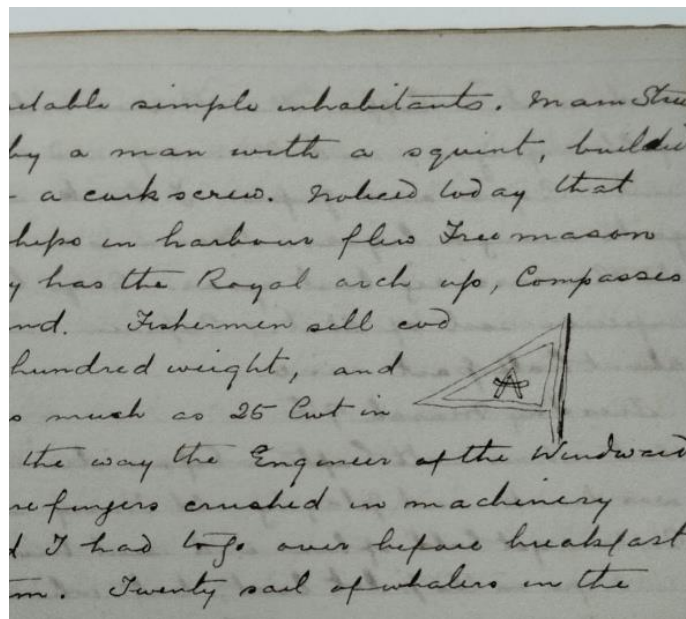
Фотокопії рукопису щоденника, уміщені в книгу «Небезпечна робота», дають можливість читачу побачити автентичні записи й відчутти їх естетику. Зроблені охайним і чітким почерком Артура Конан Дойла, вони майже позбавлені закреслень, виправлень чи помарок. Важливою інтермедіальною складовою щоденникових записів є сімнадцять чорнильних малюнків, виконаних автором на окремих аркушах і вклеєних у щоденник, а також чимало простих зображень-вкраплень, уміщених поряд із текстом. Вони є експресивним візуальним супроводом до нотаток, підсилюють вербальну складову, іноді можуть бути випадковою фіксацією вражень та емоцій від буденних подій або передавати комічні сцени з життя китобоїв. Картинам із багатьма деталями письменник обов'язково дає назву, простішим зображенням у тексті – зазвичай теж.

Поєднання щоденникових записів із малюнками, які їх супроводжують, покликані увиразнити й візуалізувати зображену Артуром Конан Дойлом

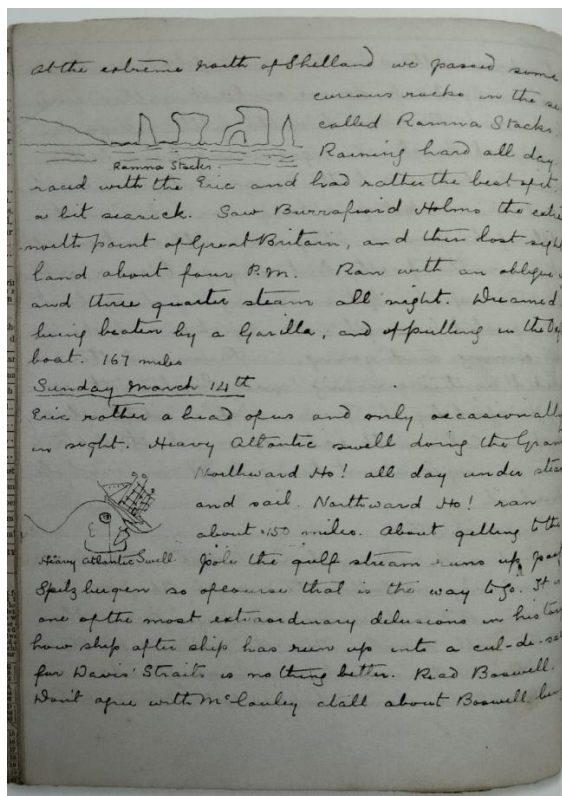
дійсність. «У системі інтермедіальних відносин перекодування знаків однієї семіотичної системи в іншу супроводжується взаємодією смислів. <...> Вербальна і живописна картини, наприклад, суттєво різняться, адже властива образотворчому мистецтву статика замінена в художньому творі динамікою літературного образу, що виникає внаслідок смислових асоціацій і тому набуває нових відтінків» [27, с. 48].

Проведений аналіз нелінгвальної складової щоденника дозволив виокремити ключове функційне навантаження зображень, створених автором.

1) Миттєва візуалізація побаченого, як правило, міститься в маленьких простих малюнках-вкрапленнях, розміщених поряд із записом; вони слугують для оперативної фіксації певного моменту. Наприклад, зображення масонського прапора, подібні майоріли на деяких кораблях у гавані Лервіка. У примітках редактори зауважують, що вплив масонів у місті був справді значним, і письменник долучиться на певний час до цього братства в 1887 році.

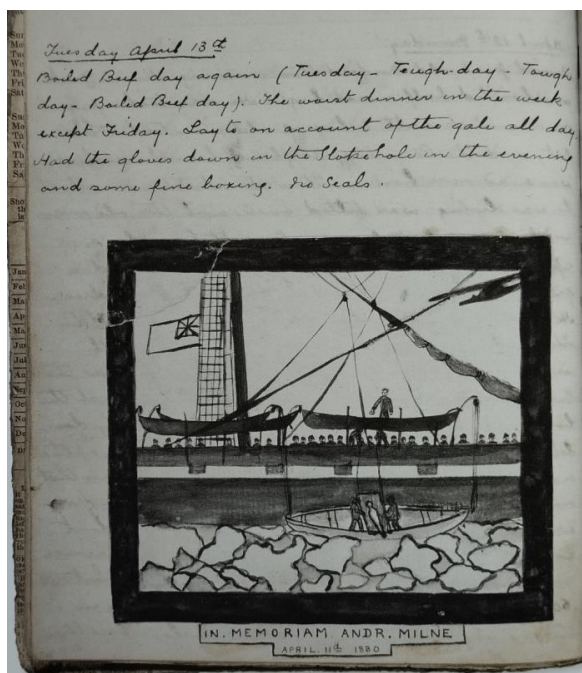
Наступні малюнки теж виконані безпосередньо на сторінках щоденника й відтворюють кам'яні острови на півночі від Шетланда, що називали Рамна Стакс. Вони привернули увагу оповідача незвичайністю своїх форм. Ми бачимо персоніфікований образ потужної атлантичної течії, яка підхопила корабель і нестримно несла його на хвилях. Таким зображенням характерні простота й мінімалізація подробиць.

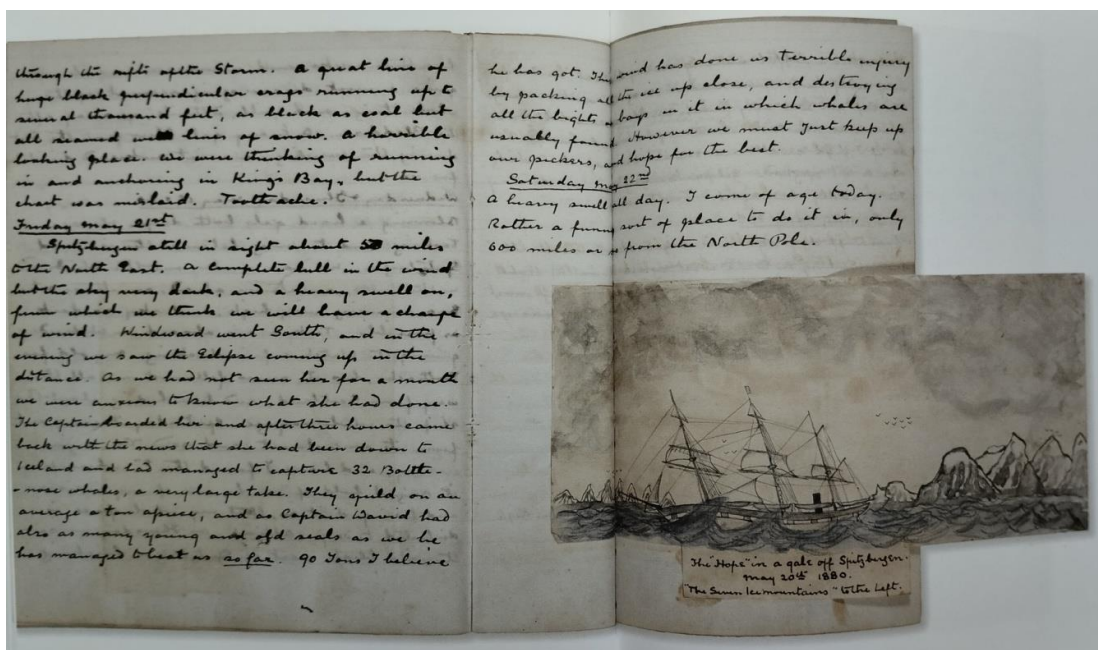
2) Ілюстрації, що супроводжують ліричні відступи, відображають емоційний стан автора або передають атмосферу певних подій чи вражень. Зокрема, коли команда побачила свого першого тюленя-хохлача, Артур Конан Дойл закарбовував це в простому малюнку. Запис, датований 23 березня, теж містить зображення родини тюленів, яку уважно око оповідача виокремило серед великої зграї. Схематичними є малюнки в записі від 27 березня: зображення ножа для полювання, якого отримав Артур Конан Дойл, та обрисів ведмежих слідів на снігу. Останні супроводжують нотатку, у якій автор нарікає на те, що «Екліпс» уже вполював двох ведмедів, але «Надія» – поки жодного.

Спогадом про сумну подію на кораблі – поховання Ендрю Мілна – є малюнок до запису від 13 квітня. Він має чорне обрамлення, переважають темні кольори, що символізують скорботу за померлим. Малюнок відтворює сцену поховання в морі, детально описану в нотатці від 12 квітня. У зображенні зафіксовано всі деталі, закарбовані в записі: приспущений прапор Британії, загорнуте в полотняний мішок тіло на ношах, яке обережно спускають у воду; уся команда на борту спостерігає за похоронним обрядом і віддає останню пошану померлому.

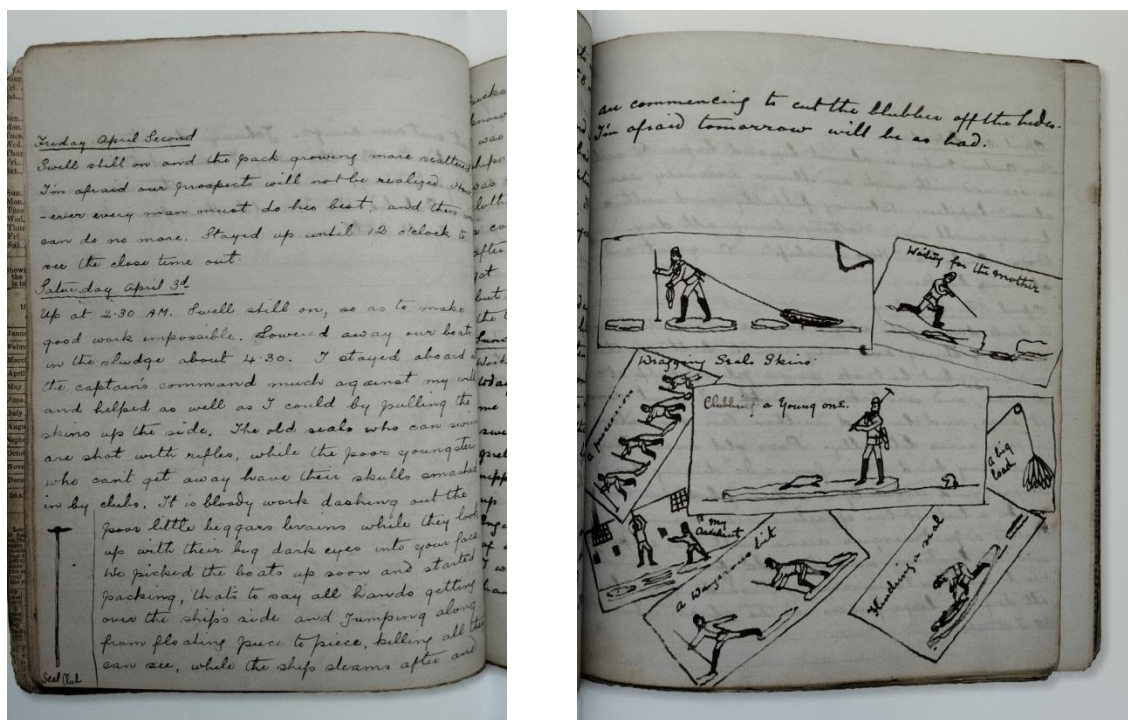

Вражаючою є ілюстрація до запису від 22 травня – «„Надія” в урагані біля Шпіцбергена», зроблена Артуром Конан Дойлом у день його народження. Напередодні автор був свідком сильного урагану, коли корабель крутило й кидало між кригою й диким скелястим берегом Шпіцбергена. Гострі чорні скелі становили смертельну небезпеку, так само, як і високі хвилі, що заливали палубу. У записі оповідач згадує, наскільки чорним було небо в штормові дні. Усі ці подробиці візуалізовано на малюнку.

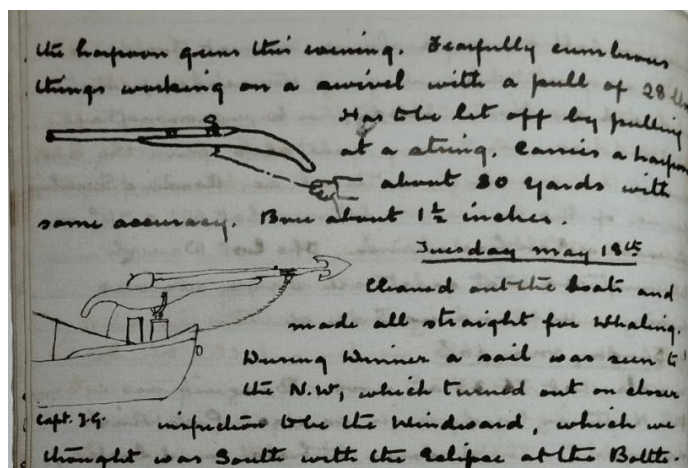

3) Візуальна демонстрація китобійного спорядження – це малюнки, що наочно показують специфічні елементи одягу, обладнання, використовуваного

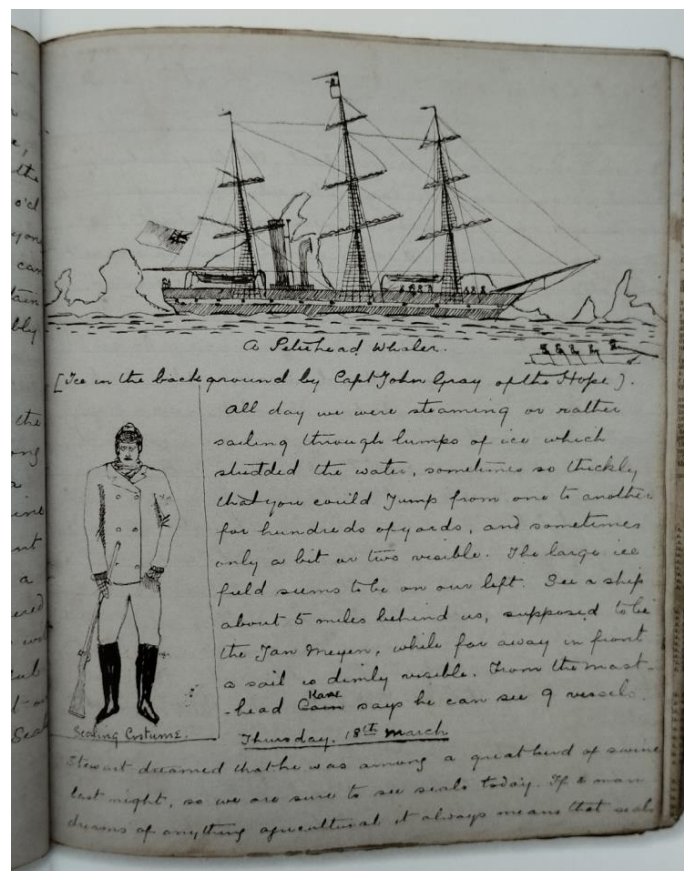
у китобійній справі, самого корабля тощо. Наприклад, поряд із записом від 3 квітня (дня, коли дозволено розпочати полювання) автор зображує «тюленячу ломаку», за допомогою якої китобої забивали молодняк, що не міг швидко втекти. Цей різновид палиці разом із рушницею був головним знаряддям під час полювання. На наступних восьми малюнках рушниця й ломака є невід'ємними атрибутами зображення китобоїв під час виконання робіт.

Зображення зброї знову виникне в нотатці від 17 травня, коли на човни встановлювали гарпуни. Артур Конан Дойл зауважує, що вони були дуже важкі й громіздкі, лаконічно описує процес їхнього монтування: «*Rigged up the harpoon guns this morning. Fearfully cumbersome things working on a swivel with a pull of 28 lbs*» [45, с. 260].

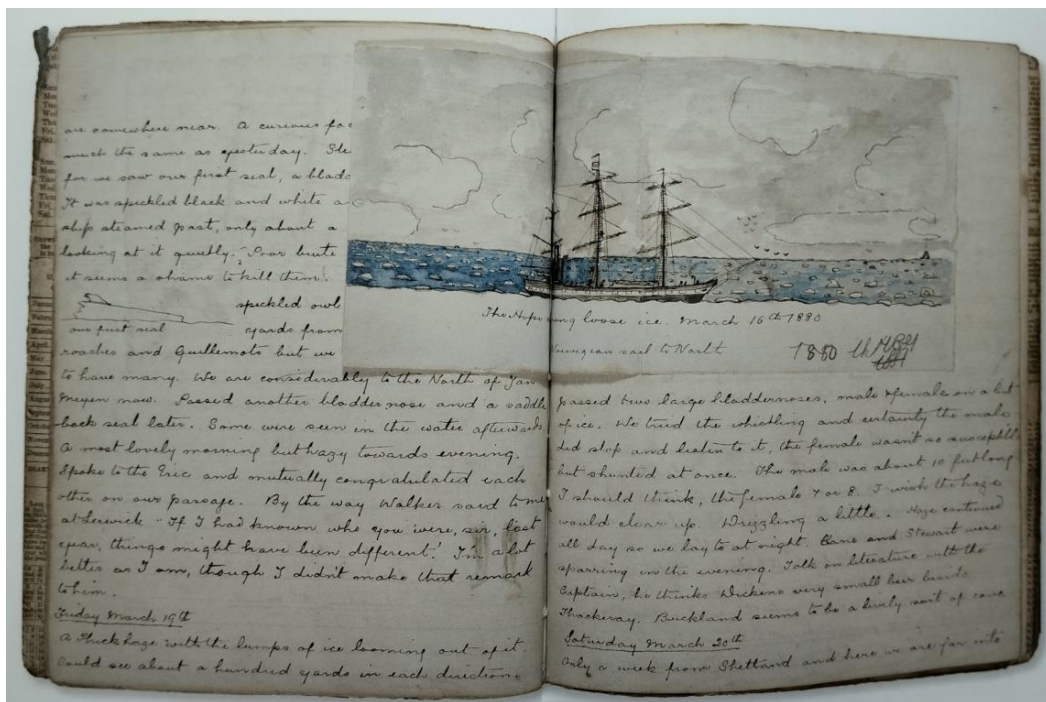

Більшою кількістю деталей наповнені наступні два малюнки до нотатки від 17 березня, які зображують китобійне судно на фоні криги, а також типовий костюм для полювання на тюленів. Ескіз «Надії» передає враження Артура Конан Дойла, коли, прокинувшись уранці та вийшовши на палубу, він побачив океан, увесь покритий крижинами, сніжно-білими зверху та бірюзовими внизу, що гойдалися на хвилях. Очевидно автор щоденника відчував потребу передати сильне візуальне враження не лише словом, але й за допомогою зображення. Особливістю малюнків є те, що автор майже кожному з них дає влучну назву.

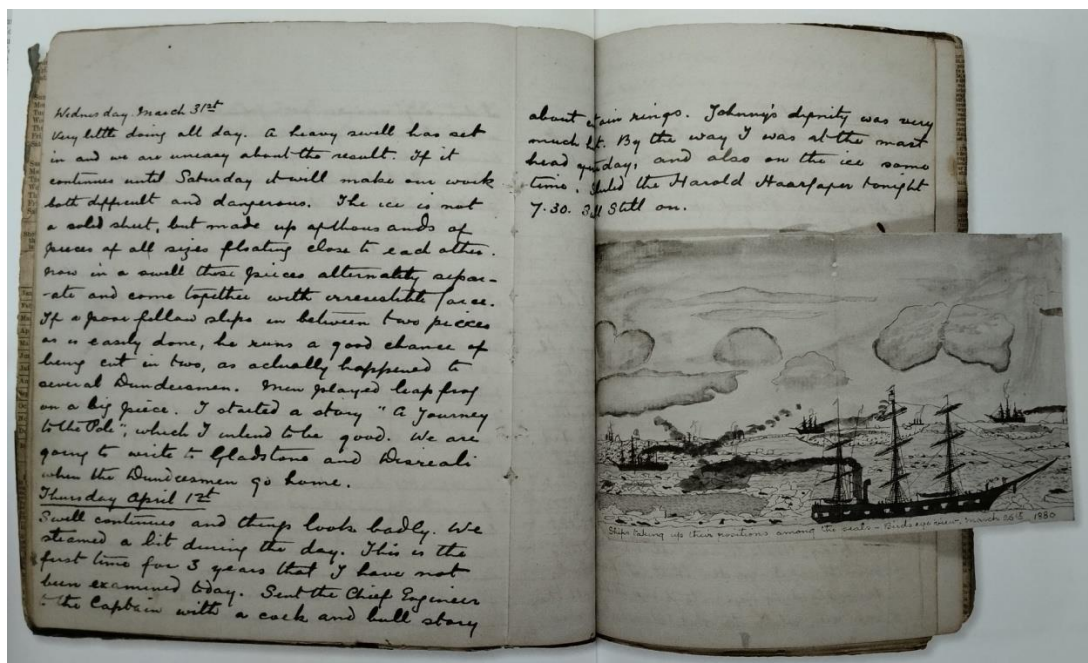

4) Деталізованим супроводом нотаток є ретельно виконані ілюстрації, які додають подробиць до описаних у тексті подій, створюючи цілісну картину.

Першим прикріпленим малюнком, який більше нагадує маленьку картину, є зображення під назвою «„Надія” серед плавучої криги 16 березня 1880 року». На ньому можна роздивитися будову корабля, який іде ясної днини спокійним океаном із великою кількістю дрібних крижин. На горизонті Артур Конан Дойл зобразив інше китобійне судно, імовірно «Ян-Маєн» або «Ерік», які згадуються в записах.

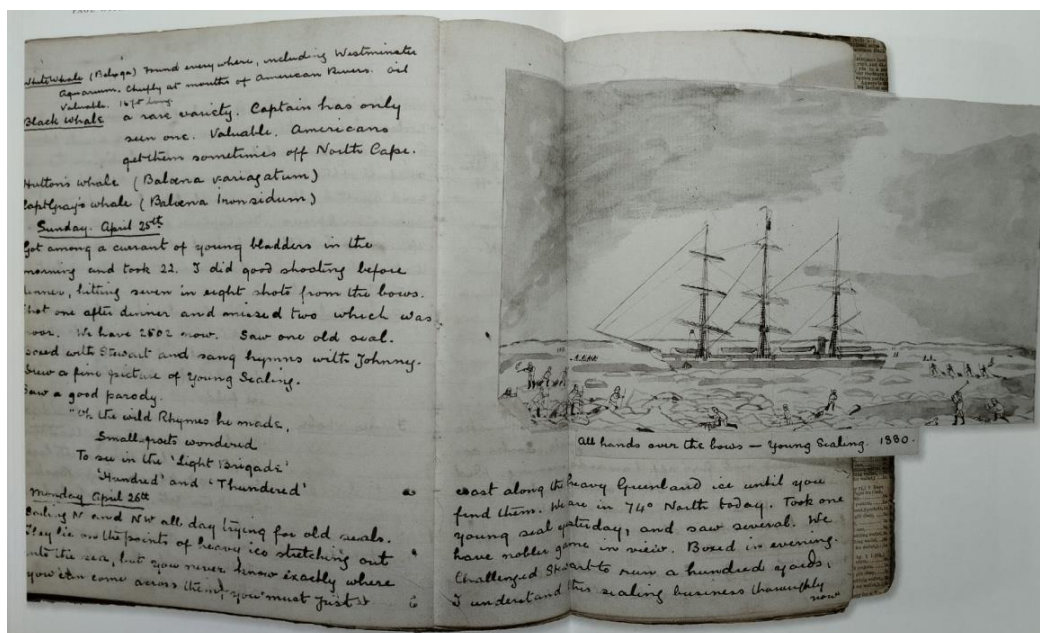

Наступним вклеєним малюнком є зображення кораблів, які займають вигідні позиції й готуються до полювання на тюленів (запис від 1 квітня). Картина відтворює щонайменше шість суден, що опинилися в полі зору оповідача, серед криги, на якій виділяються чорними цятками зграї тварин. Видовище, безперечно, вражаюче й небуденне для автора щоденника.

Малюнки, що нагадують маленькі картини з багатьма деталями, автор найчастіше робить тоді, коли виникають значні перерви в полюванні і є більше вільного часу. Припускаємо, що в такі миті він згадує нещодавно пережиті

події й намагається відтворити найцікавіші з них у зображеннях. Наприклад, у записі від 26 квітня він занотовує, що тепер досконало розуміє бізнес тюленьчого промислу. Після чого є вклеєний малюнок «Усі за бортом – полювання на молодих тюленів». На ньому досить реалістично зображено всі види робіт, із яких складається процес мисливства. Також автор відтворює щось на зразок мапи-плану, на якому крапками зображено місця зосередження тюленьчих зграй (Додаток І). Запис від 6 травня теж містить два малюнки, із яких перший – «Тягніть, хлопці, тягніть!» – вклеєний у щоденник і відтворює момент, коли човни відпливають у напрямку крижаного берега, щоб розпочати полювання (Додаток К). На другому малюнку зображено процес білування здобичі (Додаток Л).

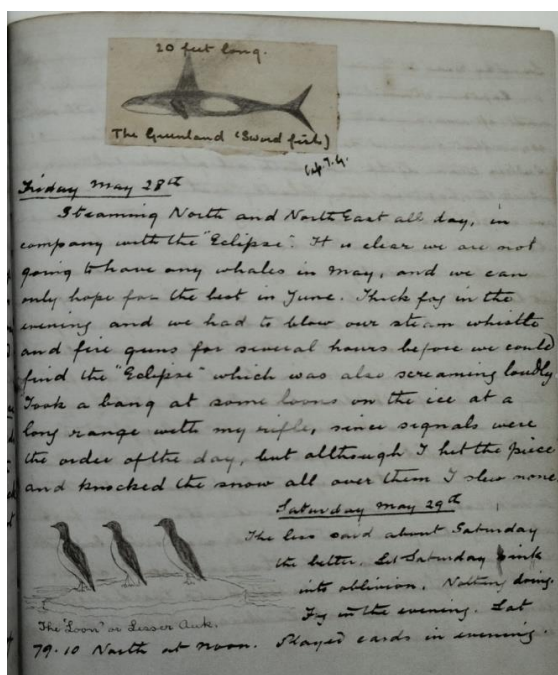

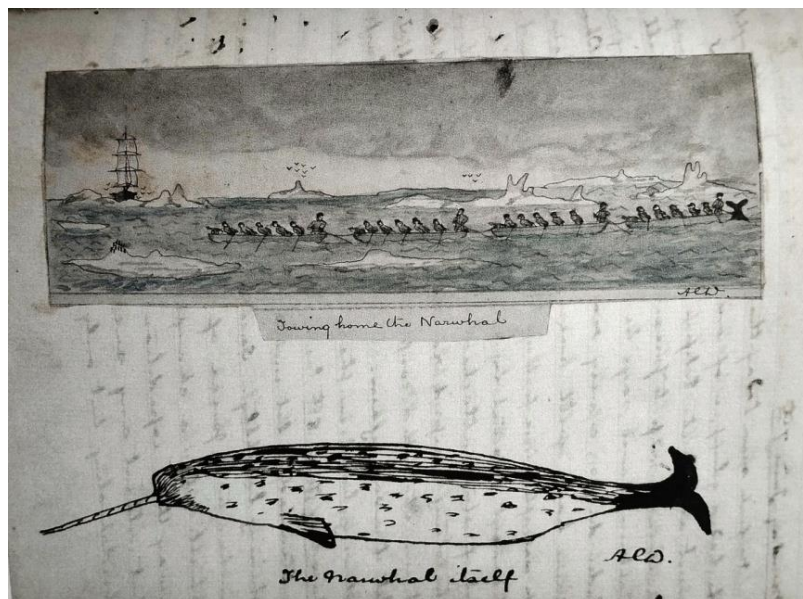
Автор також зобразив окремим малюнком човен, до складу якого він входив, із промовистою назвою «*the mob*» (Додаток М). Команда намагалася проштовхнути цю «посудину» крізь міцну кригу, що вдавалося зробити, як видно з ілюстрації, докладаючи значних зусиль: «*Boats lowered about 9 AM. Seals would not lie at all though. They have come up all the way from Labrador coast, and are nothing but skin and hair after their month's traveling. Our boat was one of the highest with 5*» [45, с. 259]. Малюнок відтворює цей процес.

Деякі малюнки митець створює безвідносно до того, про що йдеться в записі. Таким є «Миттєве враження» в нотатці від 19 квітня. Картина зображує

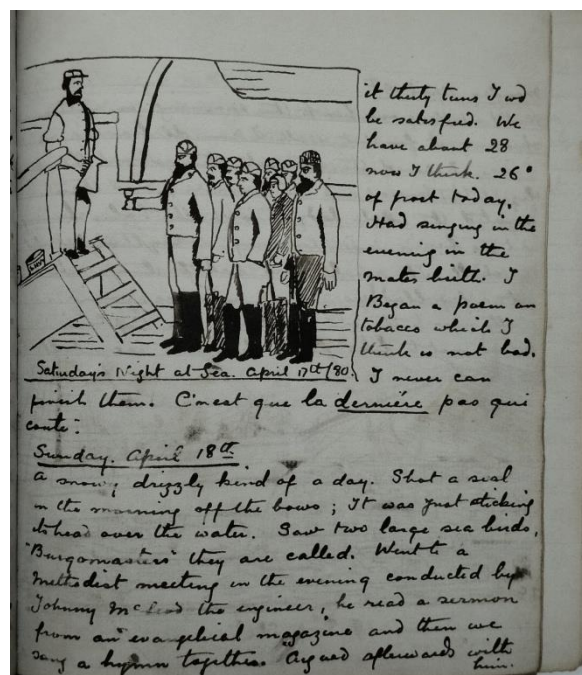
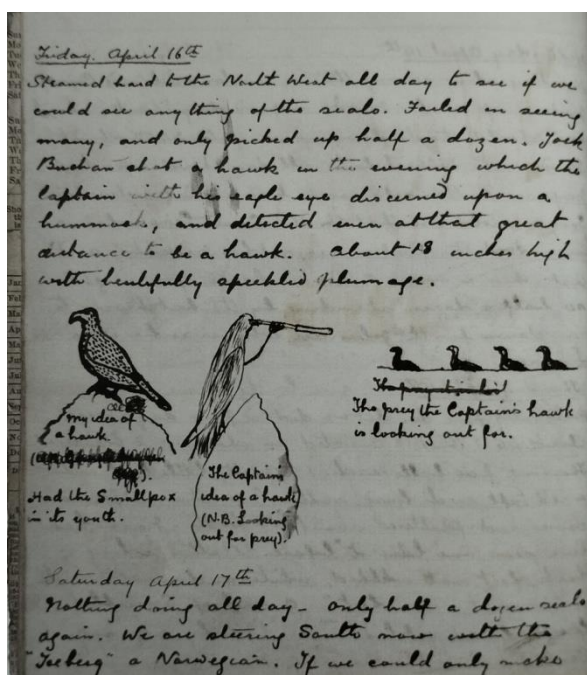
ніс корабля, який іде поміж крижинами. На палубі декілька китобоїв, один із яких тримає в руках рушницю й намагається поцілити в потенційну здобич. Двоє інших моряків спостерігають і жестами дають підказки (Додаток З). Однак найчастіше малюнки в щоденнику виконують функцію наочності й підтвердження висловленого: у нотатці від 28 квітня автор зображує міцну кригу з близької відстані й відстані в одну милю. Вона має різні обриси за рахунок фізичного ефекту арктичного заломлення світла (Додаток Н).

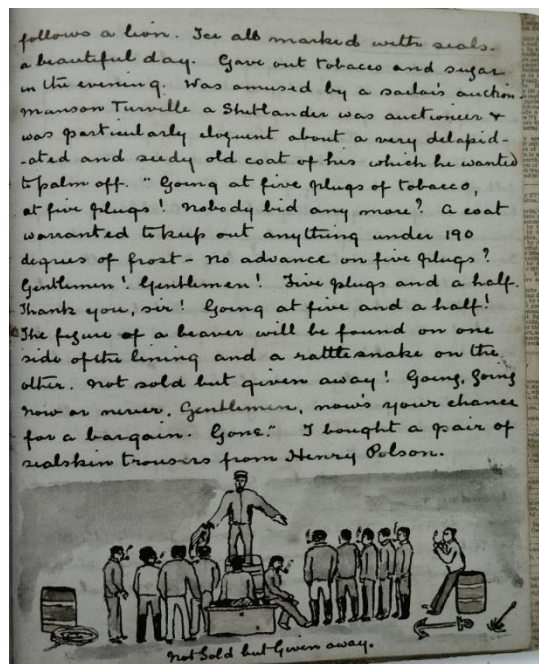
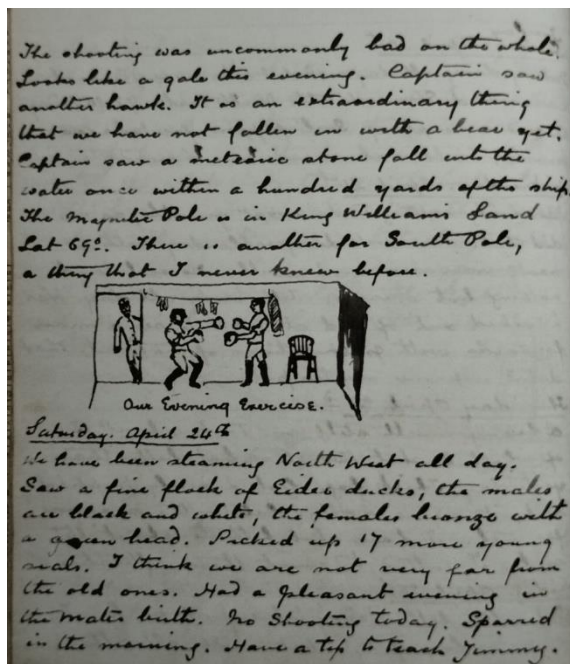
До нотатки від 27 травня вклеєне маленьке зображення гренландської риби-меча, про яку в записі відтворена детальна розповідь капітана з акцентом на їхній хижості й небезпечності: «*The terror of the seas up here is an animal which is called the Swordfish, but is not a swordfish at all. It is one of the whale tribe with a long snout like a mackerel, and great pointed teeth the whole length of its jaws. It attains the length of 25 feet, and is distinguished by a high curved dorsal fin. It feeds on the largest sharks, on seals and on whales*» [45, с. 264]. Відтворенню риби-меча присвячені два малюнки в нотатці від 31 травня: «Риба-меч переслідує стадо тюленів», «Здобич». Інших представників арктичної зоології – гагарок – автор зобразив у нотатці від 29 травня, а запис від 6 червня містить малюнок нарвала, якого вполював човен Джека Бучана; на більшому малюнку показано, як чотири човни буксировали здобич до корабля.

5) У щоденнику важливу роль виконують гумористичні замальовки – ілюстрації розважального характеру, покликані передати своєрідне почуття гумору автора. Наприклад, серія: «Моє уявлення про яструба», «Капітанове уявлення про яструба», «Яструб капітана виглядає здобич». На останньому зображено птаха із далекоглядною трубою, який вистежує тюленів. Декілька малюнків відтворюють заняття команди у вільний час, наприклад, суботній вечір зі співом пісень (нотатка від 17 квітня), спаринги (нотатка від 23 квітня) або моряцький торг, на якому заради жарту Менсон Турвілль, удаючи з себе аукціоніста, намагався продати морякам старе пальто (нотатка від 8 травня).

Малюнки найчастіше передають найемоційніші моменти подорожі й виконаної роботи: «Фульмар краде нашу малу гагарку» (Додаток П), «Човни „Екліпса” і „Надії” переслідують двох китів» (Додаток Р), серія зображень «Наша перша риба» (Додаток С), «Кит тягне два швидкі човни через воду», «Човен Бучана на спині кита» (Додаток Т), «Протикання кита списами» (Додаток У), «Обдирання риби, описаної капітаном Девідом із „Екліпса»» (Додаток Ф), «Тонкодзьбі кайри справа й зліва» (Додаток Х), «Природна крижана хижа» (Додаток Ц), «„Надія” у штилі серед китів» (Додаток Ш), «Стадо горбатих китів на південь від Ян-Маєна» (Додаток Щ), «Семпсон і горбатий кит» (Додаток Ю).

б) Своєрідним унаочненням статистичних даних є графічні зображення, такі, як таблиця або список чи перелік, які допомагають візуалізувати кількісну інформацію, пов'язану з експедицією. Наприклад, нотатка від 26 травня цікава тим, що поєднує традиційний запис, таблицю зі статистичними даними про здобич, а також зображення «Ведмідь, якого ми не вполювали». Малюнок відтворює подію, яка відбулася в той же день. Оповідач уперше мав можливість роздивитися полярного ведмедя з близької відстані: «*I was smoking my afternoon pipe on the quarterdeck when there was a cry of „A bear – close to the ship.” Captain was at the masthead and sang out at once to „Lower away the Quarter*

Boat. "I ran down for my shooting iron and succeeded in getting a seat in the boat. I could see the bear – a great brute – looking quite tawny against the white snow, and running very fast in a direction parallel to the ship» [45, с. 263]. Уполювати його не вдалося, оскільки тварина відчула небезпеку й зникла з поля зору, але враження від побаченого автор зафіксував.

Average for the Old Sealing

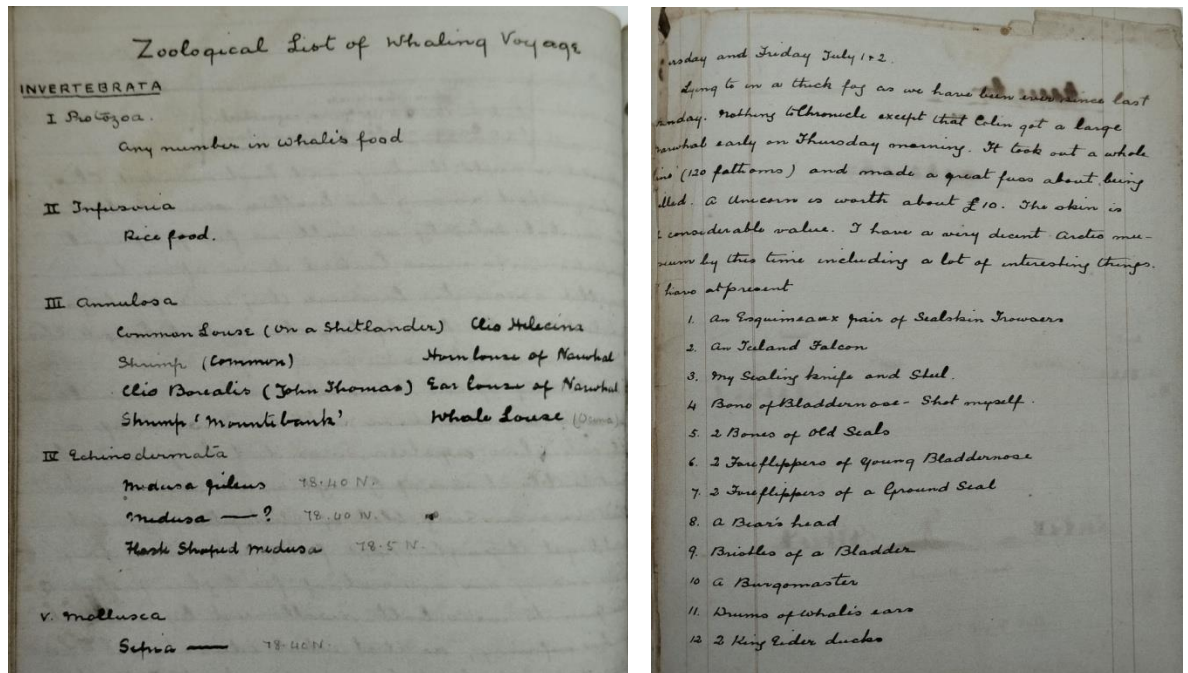
Buchan	$14 + 37 + 75 + 18 + 20 = 214$
Colin	$10 + 35 + 51 + 8 + 7 = 161$
Hutton	$9 + 112 + 11 + 6 + 12 = 150$
Carron	$10 + 61 + 42 + 11 + 2 = 126$
McKenzie	$2 + 55 + 41 + 8 + 5 = 111$ (mob)
Rennie	$13 + 68 + 26 + 7 + 2 = 116$
Mathieson	$10 + 47 + 10 + 11 + 2 = 80$
Hans.	$1 + 36 + 20 + 2 + 13 = 72$
	Scramble 55
	Young Sealing 141
	<u>Total. 1216 Old Seals</u>

The Bear we did not shoot
May 26th 1880

Важливою складовою записів є не тільки зображення, але й списки, переліки, таблиці зі статистичними даними, які оповідач іноді наводить. Наприклад, у кінці нотатки від 1 травня вперше в щоденнику з'являється список, у якому автор фіксує кількість здобичі, яку кожен із восьми човнів доставив на борт «Надії». Такі дані відображають дух змагання, що панував між китобоями, адже кожен хотів, щоб його човен показав найкращий результат. У нотатці від 5 травня Артур Конан Дойл креслить таблицю, у якій ми бачимо число впольованих тюленів кожним човном у певний день, а також загальні підрахунки взятої здобичі. Після цього він наводить список, який називає «Мисливська сумка „Надії”», де подано дані щодо впольованих дорослих і молодих тюленів за квітень, травень і червень. Список відображає наскільки невдалими були дні для полювання в останні два місяці. Автор

окремою графою в списку виділяє власну «мисливську сумку» зі здобутками. Також у щоденнику наведено «Зоологічний список китобійної подорожі» [45, с. 273–274], перелік цікавинок, які склали особистий «музей Арктики» Артура Конан Дойла [45, с. 282], список здобутків за сезон, за спостереженнями оповідача [45, с. 296].

7) У щоденнику є географічна ілюстрація – малюнок, що зображує об'єкти певної місцевості та нагадує карту, яка допомагає уявити просторовий контекст оповіді (Додаток II).

У записах від 11, 12 і 13 липня згадується подія – відвідування разом із капітаном дослідницької яхти Лі Сміта «Ейра», яка збиралася, за умови сприятливої криги, спробувати дійти до Північного полюса або щонайменше дослідити Землю Франца-Йосифа. Команда «Ейри» також відвідала «Надію» та «Екліпс», а їхній фотограф зробив світлину, на якій є Артур Конан Дойл: «*By the way I was photographed among a distinguished group on the quarterdeck of her, but I was smoking a cigar during the operation I am afraid I'll be rather misty*» [45, с. 289]. Редактори книги «Небезпечна робота» знайшли цю світлину в музеї та розмістили її на сторінці видання [45, с. 286]. На ній Артур Конан Дойл легко упізнаваний за згаданою деталлю – люлькою.

Отже, опис нелінгвальних засобів у щоденнику арктичних пригод Артура Конан Дойла «Небезпечна робота» дозволяє підсумувати роль малюнків, фотографій, карт, схем, списків, переліків і таблиць у репрезентації видання та сприйнятті його читачем як такого, що має достовірну, автобіографічну основу з потужним масивом фактографічного матеріалу про подорож. Автор щоденника намагався різними способами систематизувати й представити потік нової інформації перш за все для себе як головного адресата. Його завданням було щонайповніше відобразити в слові й візуальних образах пережитий досвід, усі незвичні враження, яскравість яких людська пам'ять із часом може втратити. Саме тому письменник зробив усе можливе, щоб його спогади збереглися щонайдовше й були для нього своєрідним джерелом натхнення, подальших роздумів та інтерпретацій.

ВИСНОВКИ

Публікація автобіографічного щоденника арктичних пригод Артура Конан Дойла «Небезпечна робота» у 2012 році стала визначною подією в культурному просторі, що стимулювала переглянути творчість письменника та його біографію, додала нову інформацію до розуміння його особистості. Твір написано 20-річним автором в особливий період формування індивідуального стилю, світогляду і світовідчуття. На цьому етапі кожна дрібниця є важливою й визначальною, особливо такі сильні враження, як мандрівка Арктикою, небезпечна робота китобоя, здобуття екстремального досвіду. І хоча подорож тривала трохи більше, ніж пів року, відлуння закарбованих Артуром Конан Дойлом у щоденнику подій знаходимо в подальшій творчості, до цих спогадів письменник неодноразово звертався протягом життя.

«Небезпечна робота» – своєрідна, естетично приваблива й цікава книга, у якій знайшла відображення клопітка праця редакторів із розшифрування рукопису письменника, доповнення його коментарями. На її сторінках розміщено якісні фотознімки оригіналу щоденника, написаного охайним і розбірливим почерком Артура Конан Дойла, з авторськими чорнильними малюнками, помітками та нечисленними виправленнями. Читач має змогу порівняти рукопис і розшифрування та відзначити, що редактори максимально достовірно відтворили зміст щоденника. Книга містить фотографії команди китобоїв, капітана Джона Грея, кілька світлин з особистого архіву письменника, міста Лервік, карту подорожі, ескіз корабля «Надія». У кінці подано дві статті («Чари Арктики», «Звичаї на гренландському китобої») та два оповідання («Капітан „Полярної зірки”», «Справа Чорного Пітера»), які Артур Конан Дойл написав після подорожі під впливом пережитого. Усе перелічене репрезентує «Небезпечну роботу» як таку, що належить до літератури non-fiction і викликає великий інтерес науковців і читачів широкого кола.

«Небезпечна робота» є письменницьким щоденником документального типу, що підтверджують такі ознаки, як достовірність, фактографічність,

інформативність, цілісність і концептуальність авторської позиції, дотримання хронології й датування нотаток, стислість, фрагментарність, необробленість записів, визначення мети їх ведення, виразна тематична однорідність. Щоденник Артура Конан Дойла – це «сліди» пам'яті про події, актуальні для письменника в момент подорожі Арктикою й виконання дійсно небезпечної роботи. Твір є приватним «сховищем» досвіду, вражень, ідей і думок.

У «Небезпечній роботі» знайшли відображення такі риси індивідуального стилю Артура Конан Дойла, як уважність до деталей, науковий стиль мислення (прагнення аналізувати й систематизувати інформацію, тяжіння до узагальнень і висновків для вирішення проблеми, подання цілісної картини побаченого); інтерес до читання, ерудованість, самокритичність, вимогливість до себе; неоромантична тональність письма. Оптимістичне світобачення автора поєднується з жагою до пригод, пізнання нового, випробування себе екстремальними умовами й небезпекою. У щоденнику піднесений моральний дух переважає над песимістичними настроями, навіть коли оповідачу доводиться долати дійсно серйозні випробування.

Жанровими домінантами щоденника арктичних пригод є регулярність записів з обов'язковим зазначенням дня, числа й місяця; зображення відвіданих міст та місць; опис улюблених занять та розваг на кораблі (читання книг, спаринги, дискусії з капітаном і членами команди, спів моряцьких пісень, обмін новинами з іншими кораблями); опис звичаїв і традицій китобоїв; лаконічні та яскраві замальовки північних пейзажів; наскрізний інтертекст із прочитаних книг і роздуми над їхнім змістом; нотатки, присвячені власним творчим планам; листи до матері, у яких автор постає в іпостасі люблячого й уважного сина; портретні замальовки членів команди та літературний автопортрет; опис сновидінь; роздуми над небезпечністю, жорстокістю, складністю виконуваної роботи; опис ситуацій, пов'язаних з обов'язками лікаря. Артур Конан Дойл під час подорожі також вів офіційний бортовий журнал корабля «Надія», стиль якого певною мірою позначився на особливостях ведення записів в особистому щоденнику. Автор відчував себе своєрідним літописцем, місією якого було

зберегти інформацію про найважливіші події на судні. В особистих записах важливу роль відіграє вербальна фіксація процесу записування, що є однією з визначальних ознак жанру щоденника, наприклад, оповідач скаржиться на гусяче перо, незручне для використання, або відтворює звукові, зорові та інші подробиці, що супроводжують процес письма. Особливістю індивідуального стилю письменника є використання гумору, тому нотатки, попри акцент на інформативності, не сприймаються як «сухий» перелік фактів і подій.

Щоденнику арктичних пригод не властива інтимізація та психологізація зображеного, що загалом притаманно жанру. Артур Конан Дойл зміщує традиційний акцент нарративу з внутрішнього на зовнішній, тобто фіксує факти, події, досягнення та невдачі морського походу. При цьому виразною є настанова писати щоденник лише для себе, без розрахунку на подальше оприлюднення. Твір не позбавлений емоційної складової, яка виявляється в моменти захоплення автора чимось незвичайним під час мандрівки, тим, що йому доводиться бачити вперше, наприклад: опис гігантської лежанки тюленів, що простягалася до лінії горизонту; деталізовані зображення сцен полювання на китів; цікаві ефекти арктичного заломлення світла, що змінюють візуальне сприйняття предметів на різній відстані, або наявність трьох сонць у небі тощо. Динаміка емоцій і почуттів цілком залежить від успіху чи невдач під час полювання, сприятливих або несприятливих умов для діяльності.

Артур Конан Дойл під час своєї подорожі написав два листи до матері. Вкраплення епістолярного жанру є органічним продовженням нарративу щоденника. У них образ оповідача відрізняється від того, що ми бачимо в нотатках, більшою емоційністю та ліричністю, зумовленою зміною ролевих співвідношень. У листах письменник постає в іпостасі люблячого й уважного сина, який ділиться з найріднішою людиною особистими переживаннями. Він із захопленням розповідає матері про своє нове життя, внутрішні та зовнішні зміни; відверто говорить про те, що його вражає в роботі, яку доводиться виконувати; висловлює повагу до капітана й дає високу оцінку його знанням, особистим якостям і широкому світогляду. Артур Конан Дойл розповідає

матері про свої «пригоди»: кількаразове незаплановане пірнання в крижану морську воду, яке могло закінчитися трагічно. Однак він пише про ці події з властивими гумором і легкістю, можливо, до кінця не усвідомлюючи ризики й небезпеку ситуацій. Тональність обох листів піднесена й оптимістична, із жартівливою самокритикою. Письменник підкреслює, що ніколи до цього не почувався таким щасливим, здоровим, сильним і сповненим енергії.

Північ як місце, де відбувалися події, визначила змістове наповнення записів Артура Конан Дойла, тому важливим аспектом дослідження було осмислити особливості відображення географічного й мнемонічного просторів у щоденнику. В основу нарративу автор поклав опис процесу праці, пов'язаних із ним успіхів і невдач. Однак письменник також порушує в нотатках проблеми екології та збереження унікального природного середовища Арктики; прагне пізнати її привабливу, небезпечну й холодну красу; роздумує над цілющістю арктичного повітря для людських легень та рекреаційним потенціалом краю; порушує питання дослідження арктичних просторів, зокрема, як кораблям дістатися до Північного полюса, що на той час було одним із найбільших викликів для мореплавців. На час небезпечної роботи автор зосереджується на пізнанні особливостей китобійного промислу, тому його думки обертаються навколо практичних речей: успішного полювання, вистежування здобичі, оцінці заробітку та свого вкладу у спільну справу, вивченні природи Півночі, погодних умов, різновидів тварин тощо. У ліричних відступах Артур Конан Дойл висловлює своє захоплення цим незвіданим куточком планети, його уява наділяє Арктику таємничістю й романтизує її.

Щоденник є мовним відображенням внутрішнього світу й особливостей світосприйняття письменника. Він ведеться від першої особи, тому авторська свідомість є ключовим текстотвірним чинником. У нотатках фактаж подано в максимально стисненому й ущільненому вигляді, тому щоденник є замкненим у собі текстом, найкраще зрозумілим для інтерпретації саме для автора. Записи фіксують внутрішнє мовлення із властивими йому згорнутістю, уривчастістю, асоціативністю, стенографічністю.

Артур Конан Дойл у «Небезпечній роботі» нотує різну інформацію: від особливостей професійної діяльності китобоїв до описів їхніх буднів і власних роздумів під час подорожі. Проведений аналіз засвідчив, що основу записів становить загальноповсякденна лексика: назви предметів побуту, що відображають повсякдення команди корабля й автора; слова на позначення процесів праці; опис явищ природи, погодних умов; назви людей за професією чи родом діяльності; назви тварин, які населяють Північ; географічні локації, що формують просторову структуру тексту; слова на позначення одиниць виміру; емоційно-оцінна лексика, яка закарбовує зміни внутрішнього стану автора, його оцінку подій, людей, явищ.

Окрім загальноповсякденної лексики, у тексті щоденника важлива роль професіоналізмів, термінів, жаргонізмів, пов'язаних із діяльністю моряків загалом та обов'язками Артура Конан Дойла як лікаря зокрема. Автор використовує слова зі сфери мореплавства та китобійного промислу (назви професій; частин корабля; спеціальних знарядь праці; різновидів рідкісних тварин; медична термінологія; жаргонізми, властиві мовленню моряків). Письменник послуговується топонімами, що окреслюють географічні особливості маршруту корабля «Надія» та допомагають читачеві відчутти масштаб і складність подорожі, відтворити авторське сприйняття Півночі як таємничого й недосяжного простору. Фразеологізми в тексті щоденника є відображенням оригінального авторського мислення й світосприйняття, вони наділяють мову викладу влучністю і яскравістю.

Граматичні особливості «Небезпечної роботи» полягають у використанні простих часових форм, односкладних речень та еліптичних конструкцій. Стилізація щоденника під офіційний бортовий журнал зумовила частотність вживання займенника «ми», завдяки якому автор акцентує, що зображенні події стосуються насамперед усієї команди.

У «Небезпечній роботі» знаходить вияв письменницький хист Артура Конан Дойла, адже попри орієнтацію на об'єктивне відтворення подій, він вдається до використання різноманітних стилістичних засобів (епітетів,

метафор, порівнянь), покликаних «оживити» текст, надати йому виразності й відтворити суб'єктивні враження та оцінки. Завдяки епітетам письменник описує унікальну природу Півночі, її розмаїття й особливу красу. Метафори побудовані на асоціаціях, безпосередньо пов'язаних із реаліями подорожі Арктикою. Частотністю вживання в щоденнику вирізняється порівняння, яке увиразнює відтворені образи, підсилює висловлені оцінні судження. Також у тексті письменник використовує звуконаслідування, ремінісценції, актуалізує всі різновиди комічного.

«Небезпечна робота» особлива завдяки використанню позамовних елементів (малюнків, світлин, карт тощо), які увиразнюють документальність та автобіографічність записів. Вони впливають на рецепцію твору сучасним читачем, репрезентують спробу Артура Конан Дойла різними способами систематизувати й представити (найперше для себе як головного адресата) масив фактографічного матеріалу, накопиченого за час подорожі. Автору бракувало лише одного, вербального, способу подачі інформації, тому він звертався до інших зображальних засобів, що додало до ознак щоденника таку властивість, як інтермедіальність. Важливою складовою щоденникових записів є сімнадцять авторських чорнильних малюнків, виконаних на окремих аркушах і вклеєних у щоденник, а також простіші зображення, розміщені в тексті. Вони виконують роль візуального супроводу нотаток, іноді фіксують випадкові враження від буденних подій без безпосередньої прив'язки до тексту або передають комічні сцени з життя китобоїв. Кожному малюнку письменник дає самостійну назву.

Отже, ми здійснили спробу окреслити жанрово-стилістичні особливості щоденника арктичних пригод Артура Конан Дойла «Небезпечна робота», щоб акцентувати важливість цього твору у формуванні письменника; також як модифікації, яка урізноманітнила сприйняття щоденника як жанру, актуального для авторів будь-якого історичного періоду, сучасності зокрема. Щоденник попри зміни та еволюцію залишається особливим способом відтворення людиною образу світу й бачення себе в ньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бернадська Н. І. Український роман : теоретичні проблеми і жанрова еволюція : монографія. Київ : Академвидав, 2004. 368 с.
2. Бовсунівська Т. В. Когнітивна жанрологія та поетика : монографія. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2010. 180 с.
3. Бовсунівська Т. Просторова критика у постнекласичну добу // Літературознавчі студії. Вип. 1 (52), 2018. С. 10–16.
4. Бугрій А. С. Образ Шерлока Холмса як засіб розкриття культурних цінностей вікторіанської доби // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Філологічні науки. 2017. Вип. 14. С. 142–148.
5. Варикаша М. М. Гендерний дискурс у літературі non-fiction (на матеріалі щоденників письменників першої половини ХХ століття) : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.06 ; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. Київ, 2009. 20 с.
6. Галас А. Риси експресивного синтаксису у «щоденнику» В. Винниченка // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. пр. / відп. ред. І. В. Сабадош. Ужгород, 2010. Вип. 14. С. 26–33.
7. Галич О. А. У вимірах non-fiction : щоденники українських письменників ХХ століття : монографія. Луганськ : Знання, 2008. 200 с.
8. Галич О. Щоденник – мемуарний жанр // Таїни художнього тексту: [Зб. наук. пр.] / Ред. кол.: Н. І. Заверталюк. Т. 14. Вип. 18. Дніпропетровськ, 2015. С. 94–103.
9. Гальчук О. «Чоловіча» проза Артура Конан Дойла // Гальчук О. Англійський і американський неоромантизм у постатях і текстах : Навчальний посібник. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2023. С. 47–57.
10. Гребенюк Т. В. Подія в художній системі літературного твору (на матеріалі української прози кінця ХХ – початку ХХІ ст.) : автореф. дис. ...

- д-ра філол. наук : 10.01.06, 10.01.01 ; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. Київ, 2010. 40 с.
11. Дойл А. К. Небезпечна робота. Щоденник арктичних пригод : збірка ; пер. з англ. В. Зенгви ; передм. Й. Лелленберга і Д. Сташовева. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2018. 416 с.
  12. Єфімов Л. П., Ясінецька А. О. Стилїстика англїйської мови і дискурсивний аналіз. Навчально-методичний посїбник. Вінниця: Нова книга, 2011. 240 с.
  13. Ільків А. В. Жанр щоденника в українській літературі другої половини ХХ – початку ХХІ столїть : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.01 ; Прикарпатський національний ун-т ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2008. 20 с.
  14. Кавун Л. Вертикальний контекст: категорія пам'яті літературної творчості // Актуальні проблеми української літератури і фольклору : наук. зб. присвячується 75-річчю д-ра філол. наук, проф. М. К. Наєнка. Донецьк : ДонНУ, 2013. Вип. 20. С. 70–77.
  15. Кобякова І. К. Креативне конструювання вторинних утворень в англійськомому художньому дискурсі: Монографія. Вінниця: Нова книга, 2007. 128 с.
  16. Ковалів Ю. І. Абетка дисертанта: Методологічні принципи написання дисертації: Посїбник. Київ: Твім інтер, 2009. 460 с.
  17. Коломієць П. В. Проблема передачі реалій при перекладі оповідань Артура Конан Дойла / За заг. ред. Н. О. Демченко. Полтава : ПШП, 2017. 157 с.
  18. Копистянська Н. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства. Львів : ПАІС, 2005. 368 с.
  19. Лексикон загального та порівняльного літературознавства / за ред. А. Волкова, О. Бойченка та ін. Чернівці : Золоті литаври, 2001. 636 с.
  20. Літературознавча енциклопедія : [у двох томах]. Т. 2 / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 624 с.

21. Масенко Л. Т. Цінне джерело : нотатки мовознавця про «Щоденники» Сергія Єфремова // Урок української. 2000. № 1. С. 20–23.
22. Момот Н. Шевченків щоденник: жанрова гетерогенність як стратегія тексту // Слово і Час. 2005. № 3. С. 20–28.
23. Оляндер Л. К. Поетика заголовка людських документів : назва як текст // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Філологічні науки : наук. журн. Дніпропетровськ : [б. в.], 2014. Вип. 1. С. 128–133.
24. Опанасенко Ю. Особливості відтворення ідіостилю автора в українських перекладах оповідань А. Конан Дойла про Шерлока Холмса. Вісник Черкаського університету. Серія : Філологічні науки. 2015. Вип. 7 (340). С. 83–91.
25. Панченко В. В. Функціонально-стилістичні особливості вживання фразеологізмів у творах Артура Конана Дойля // Закарпатські філологічні студії / редкол.: І. М. Зимомря (голов. ред.), М. М. Палінчак, Ю. М. Бідзіля та ін. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 1. Вип. 17. С. 157–161.
26. Пемпусь Т. С. Метафора: теоретико-літературний аспект. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1072/1/06ptstla.pdf> (Дата звернення: 15.11.2024)
27. Просалова В. Інтермедіальність як явище мистецтва і метод аналізу // Філологічні семінари. 2013. Вип. 16. С. 46–53.
28. Пустовіт Л. О. Засоби вираження метафори // Культура слова. Київ : Наукова думка, 1976. Вип. 11. С. 34–42.
29. Радзієвська Т. В. Щоденниковий запис в аспекті дискурсивних форм: субкультура американських менонітів // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Т. 13. № 2. 2010. С. 103–109. URL: <https://www.inmo.org.ua/assets/files/Radziyevs'ka.%20Shchodennykovy%20zapys.pdf> (Дата звернення: 09.10.2024)
30. Радзієвська Т. Щоденникові записи і наративізація особистого досвіду // Стил: Мехународни часопис / The International Association „Style”, Orthodox Theological Faculty of Belgrade University. Београд, 2008. № 7. С. 139–150.

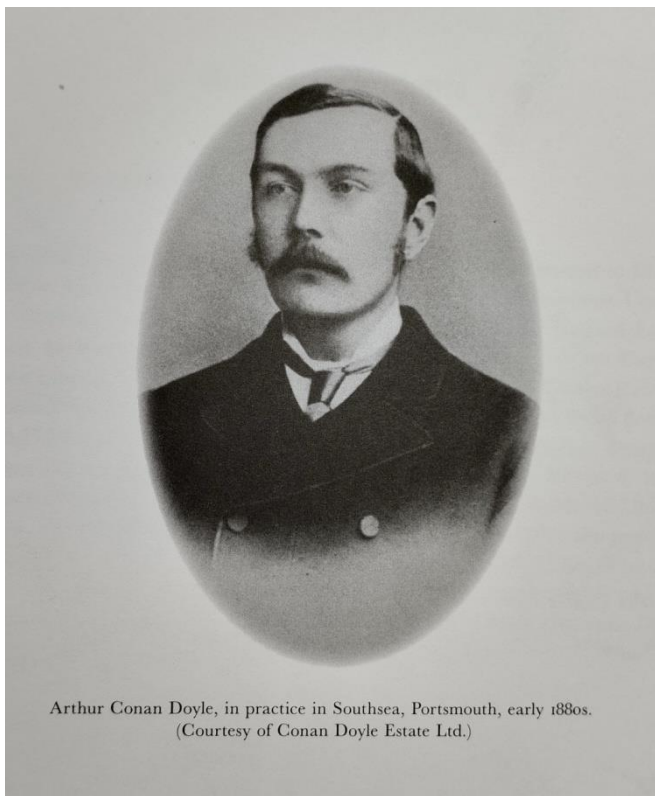
31. Расевич Л. П. Шерлок Холмс А. Конан Дойля як інтерпретація «міфу надлюдини» у форматі мідллітератури : дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук / 10.01.04. Кам'янець-Подільський, 2016. 217 с.
32. Стахнюк Н. Щоденник письменника: аспекти дослідження // Слово і Час. 2012. № 7. С. 97–104.
33. Степаненко М., Дейна Л. Суб'єктивна та об'єктивна оцінка в українському щоденниковому дискурсі : монографія. Полтава : Дивосвіт, 2018. 268 с.
34. Танчин К. Щоденник як форма самовираження письменника : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06. Тернопіль, 2005. 20 с.
35. Тимошенко Ю. В. Метафора в структурі художньої свідомості : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.06. «Теорія літератури». Київ, 2001. 20 с. URL: <http://referatu.net.ua/referats/7569/142145>. (Дата звернення: 25.10.2024)
36. Ущина В. А. Позиціонування суб'єкта в англomовному дискурсі ризику: соціокогнітивний аспект : монографія. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. 380 с.
37. Хараман Н. Мовні засоби реалізації експресивності у «Щоденнику» Олександра Довженка // Українська мова вчора, сьогодні, завтра в Україні і світі : матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції до Дня української писемності й мови, 09 листопада 2022 року : до 30-річчя кафедри культури української мови / Відп. ред. С. Шевчук, відп. за випуск О. Дияк ; МОН України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2022. С. 116–124.
38. Хараман Н. О. Мовний образ автора у «Щоденнику» О. Довженка : автореферат дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01; М-во освіти і науки України ; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2015. 21 с.

39. Хараман Н. О. Специфіка структури та стилістичні особливості жанру щоденника // Система і структура східнослов'янських мов. 2017. № 12. С. 263–273.
40. Хачатурян К. Теорія пам'яті в сучасному літературному процесі // Knowledge, Education, Law, Management, 2023. № 6 (58). С. 80–85.
41. Alisoy, Hasan. Exploring English Stylistics: A Comprehensive Guide for Language Teachers. Nakhchivan State University, 2023. 148 p.
42. Barsham, Diana. Arthur Conan Doyle and the Meaning of Masculinity. Routledge; 1st edition, 2000. 288 p.
43. Connelly, Kelly C. From Poe to Auster: Literary Experimentation in the Detective Story Genre. A Dissertation Submitted to The Temple University Graduate Board in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Doctor of Philosophy, 2009. 346 p.
44. Dirda, Michael. On Conan Doyle: Or, The Whole Art of Storytelling (Writers on Writers). Princeton University Press, 2011, 232 p.
45. Doyle, Arthur Conan. Dangerous Work: the Diary of an Arctic Adventure; edited by Jon Lellenberg and Daniel Stashower. The University of Chicago Press: Chicago and London, 2012. 368 p.
46. Doyle, Arthur Conan. Memories and Adventures. Boston, Little, Brown, and Company, 1924. 410 p.
47. Hashas, Mohammed. Intercultural Geopoetics in Kenneth White's Open World. Cambridge Scholars Publishing, 2017. 170 p.
48. Kerr, Douglas. Conan Doyle: Writing, Profession, and Practice. Oxford University Press, 2015. 286 p.
49. Lycett, Andrew. The Man Who Created Sherlock Holmes: The Life and Times of Sir Arthur Conan Doyle. Free Press, 2008. 576 p.
50. Malpas, Jeff. Introduction to The Intelligence of Place: Topographies and Poetics, edited by Jeff Malpas. London: Bloomsbury, 2015, pp. 1–10. URL: <https://jeffmalpas.com/bibliography-of-other-works-with-downloadable-manuscripts/> (Дата звернення: 07.08.2024)

51. Malpas, Jeff. Finding Place: Spatiality, Locality, and Subjectivity // *Philosophy and Geography*, 3 (1998): pp. 21-44. URL: <https://jeffmalpas.com/bibliography-of-other-works-with-downloadable-manuscripts/> (Дата звернення: 11.08.2024)
52. Pascal, Janet B. *Arthur Conan Doyle: Beyond Baker Street (Oxford Portraits)*. Oxford University Press, USA, 2000. 160 p.
53. Prieto, Eric. *Geocriticism, geopoetics, geophilosophy, and beyond // Geocritical Explorations: Space, Place, and Mapping in Literary and Cultural Studies*. Palgrave Macmillan US, 2011, pp. 13–27.
54. Pugh, Brian W. *A Chronology of the Life of Sir Arthur Conan Doyle*. MX Publishing; 2018th edition (September 13, 2018), 456 p.
55. Rosemary, Jann. *The Adventures of Sherlock Holmes: Detecting Social Order*. New York: Twayne, 1995. 150 p.
56. *The Diary: The Epic of Everyday Life*. Edited by Batsheva Ben-Amos, Dan Ben-Amos. Indiana University Press; 2nd Revised ed. edition, 2020. 492 p.
57. The official Conan Doyle estate. URL: <https://conandoyleestate.com/> (Дата звернення: 10.09.2024)
58. White, Kenneth. Official website. URL: <https://kennethwhite.fr/en/geopoetics/> (Дата звернення: 02.10.2024)

ДОДАТКИ

Додаток А

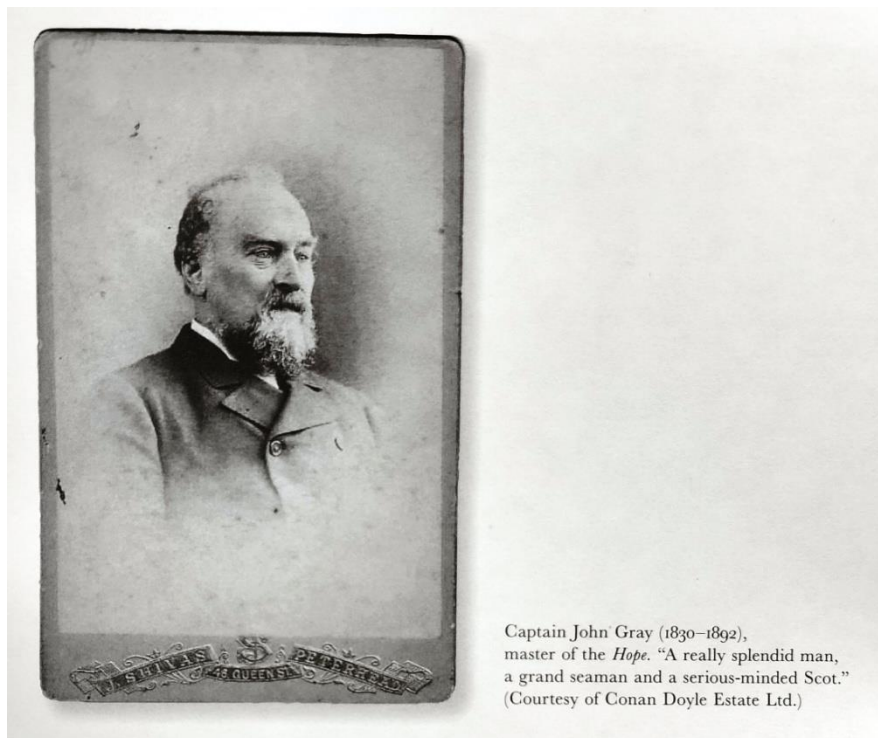

Додаток Б

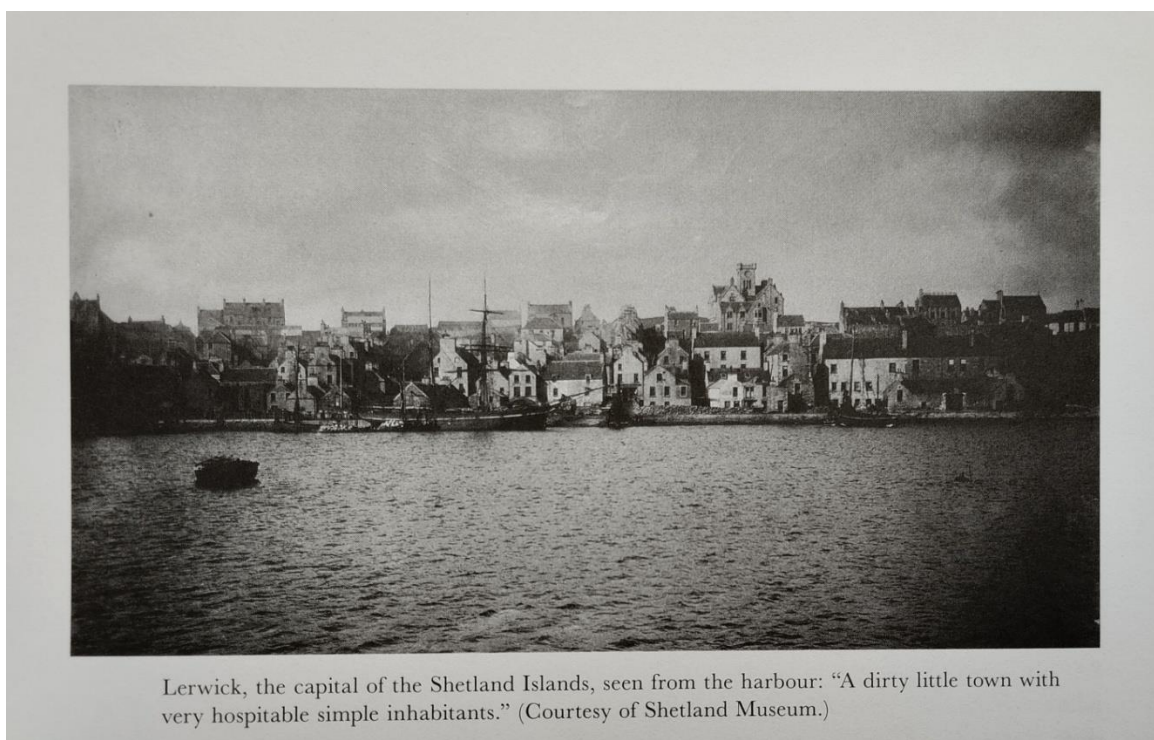

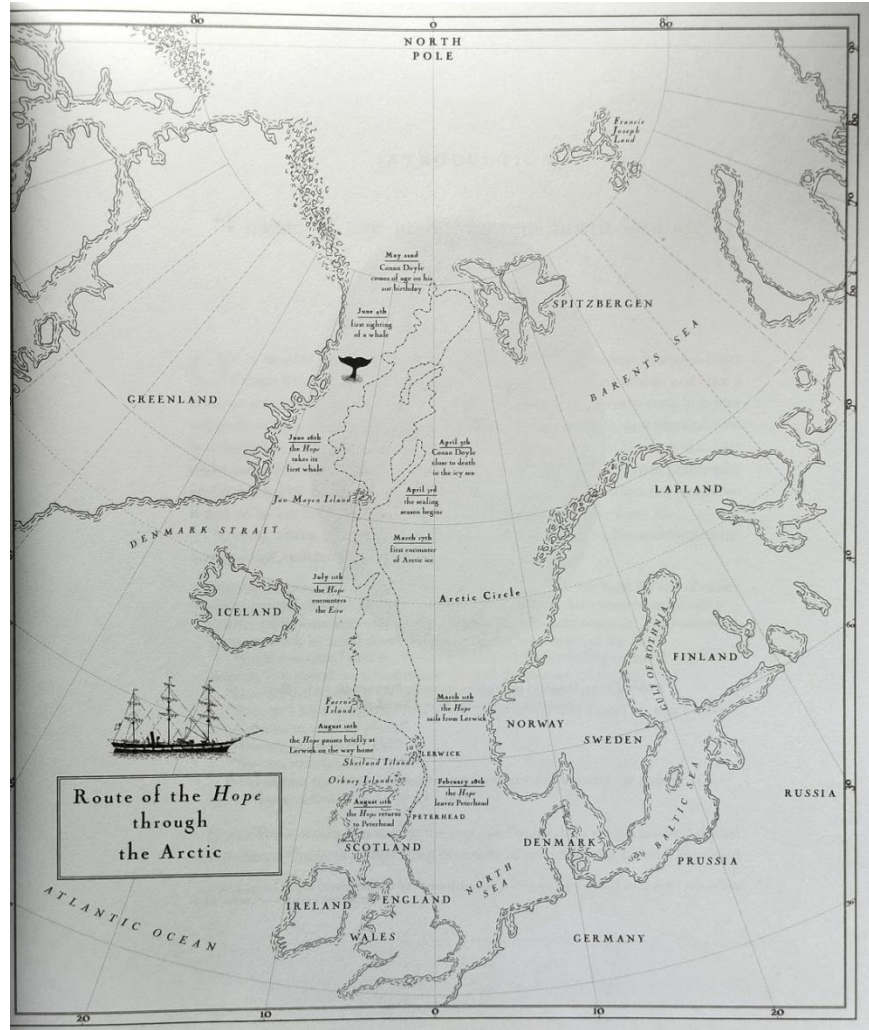
Додаток В

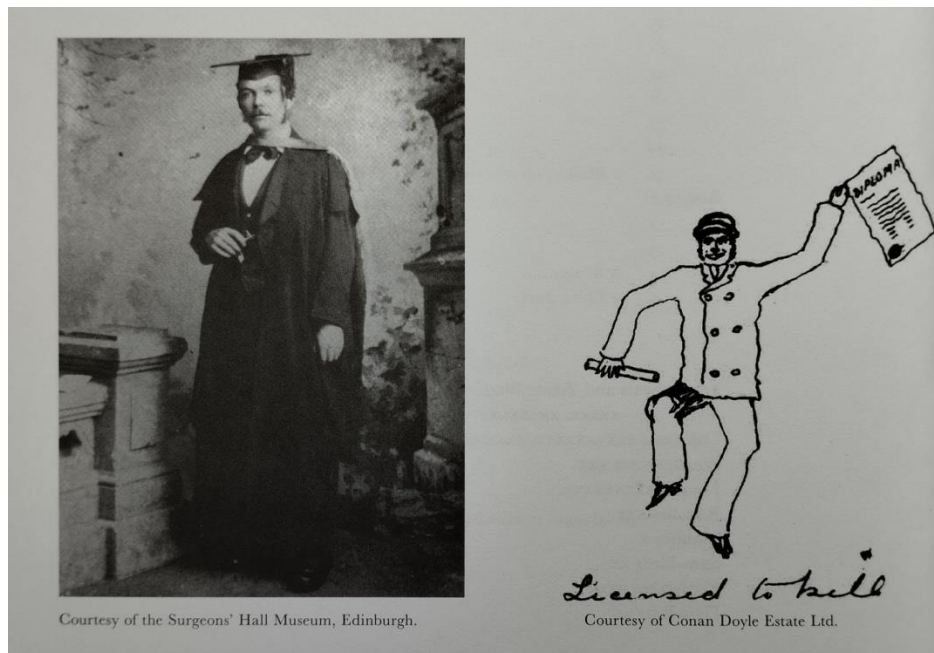
Додаток Д

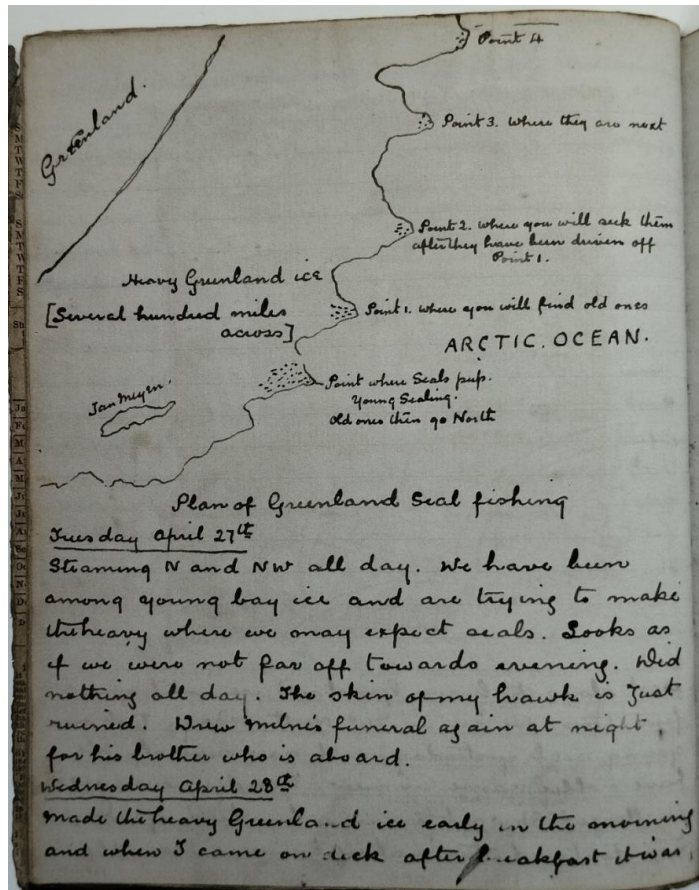
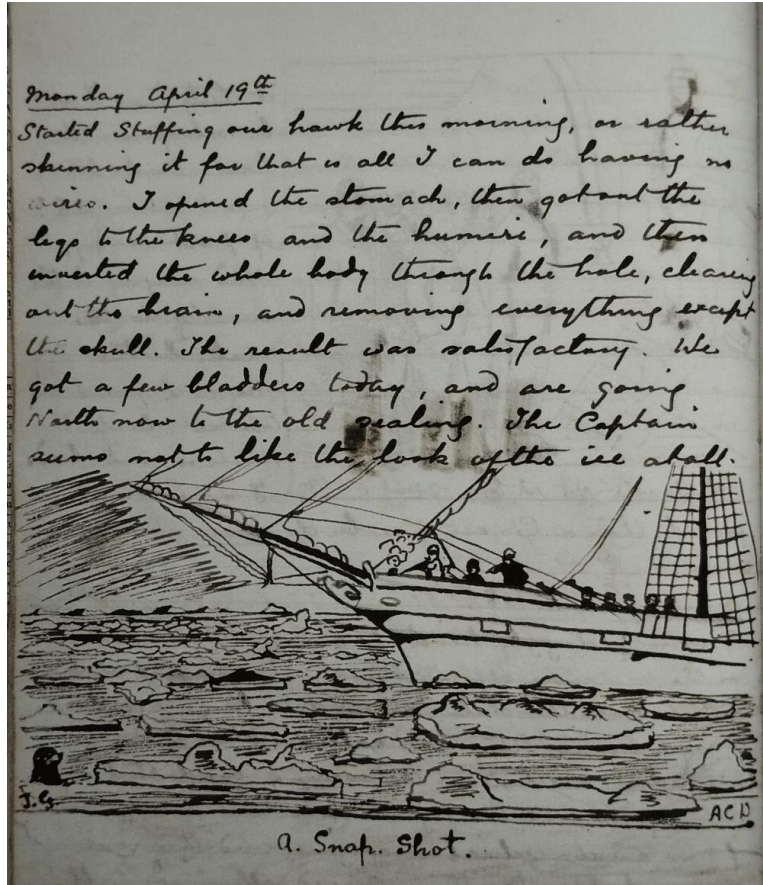

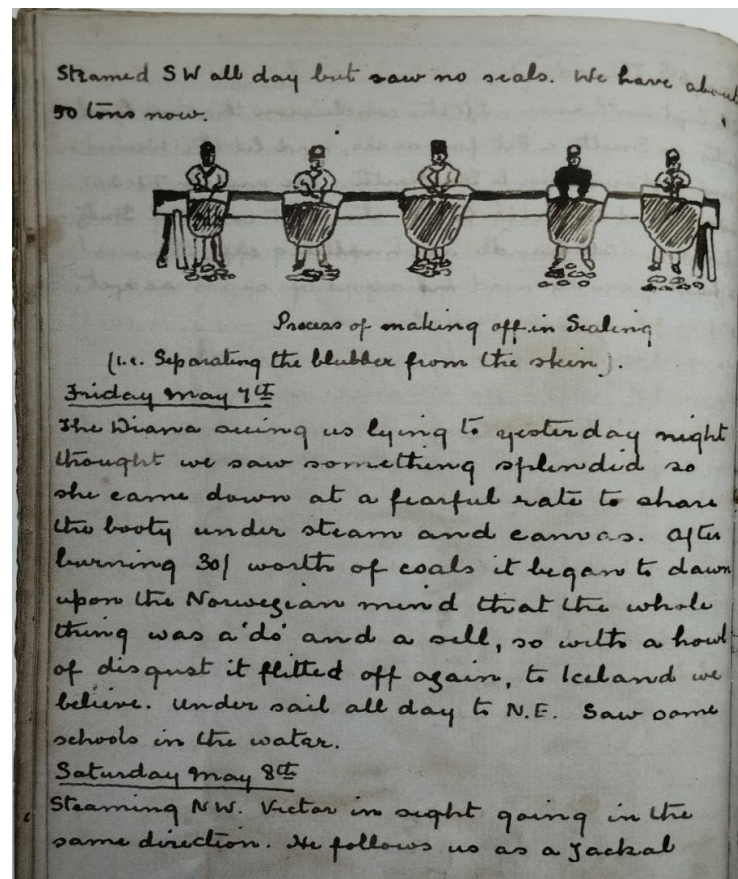
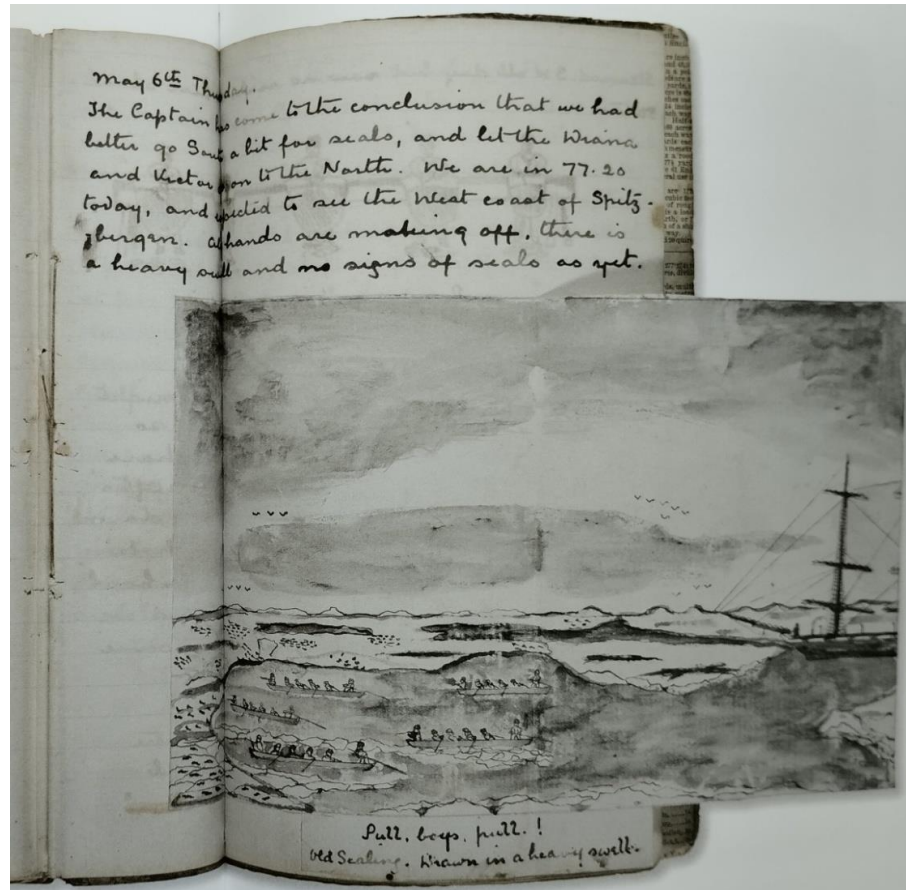
Додаток Е

Додаток Ж

Labrador coast, and are nothing but skin and hair after their months travelling. Our boat was one of the highest with 5. We took 63 in the boats when came aboard. The harpooners were sent over the bows to attack the remainder of the pack and killed 56 making a total of 119. It is pleasant to get started again. Cane was frightened by an enormous walrus with a head like a barrel coming up beside him while he was flinching a seal on the ice. He fired 4 shots into it, but it only seemed amused, and swam away.

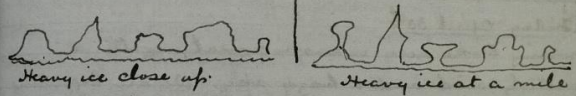

Poking the 'mol' boat through heavy ice. May 14th 1830

Saturday May 15th

Sent away two boats in the morning, Colin's and Hultin's, to a small patch of seals. Took 32 of them. Steamed and Sailed North afterwarls but saw no more blubber. The time is rapidly approaching now when we must cut our whale lines and go North

sketching along the whole horizon. Heavier ice than any I have seen asept. The effects of the Arctic refraction are very curious. Here are two views at the distance of a mile and close up

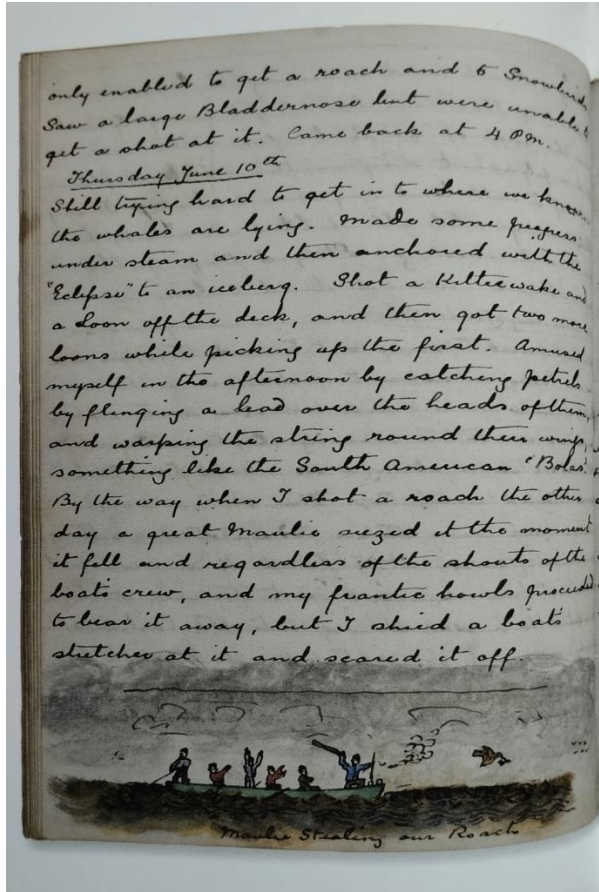

Saw marks of large herd on seals on the ice. a few in water steaming Northward. Was close to the Victor of Wunder in the evening. Beggar has no right to be there. Have the best prospects for tomorrow.

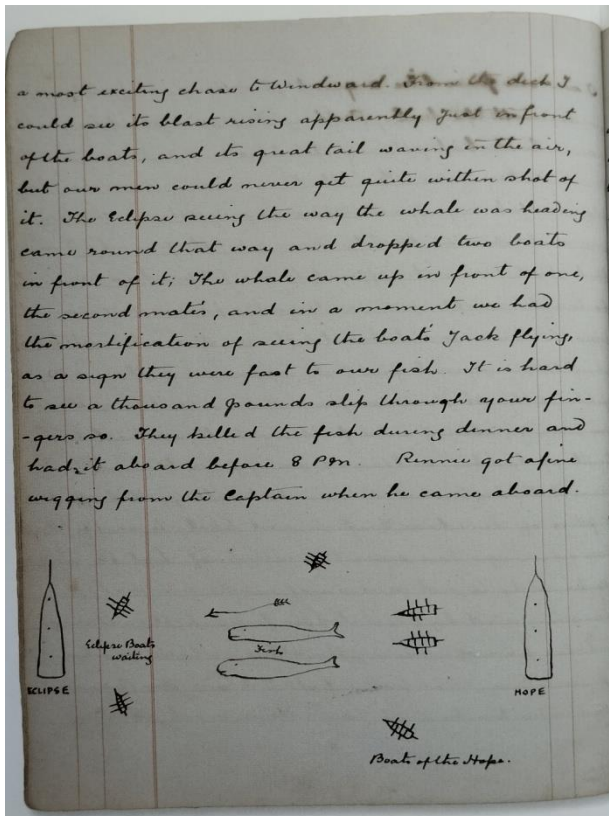
Thursday, April 29th

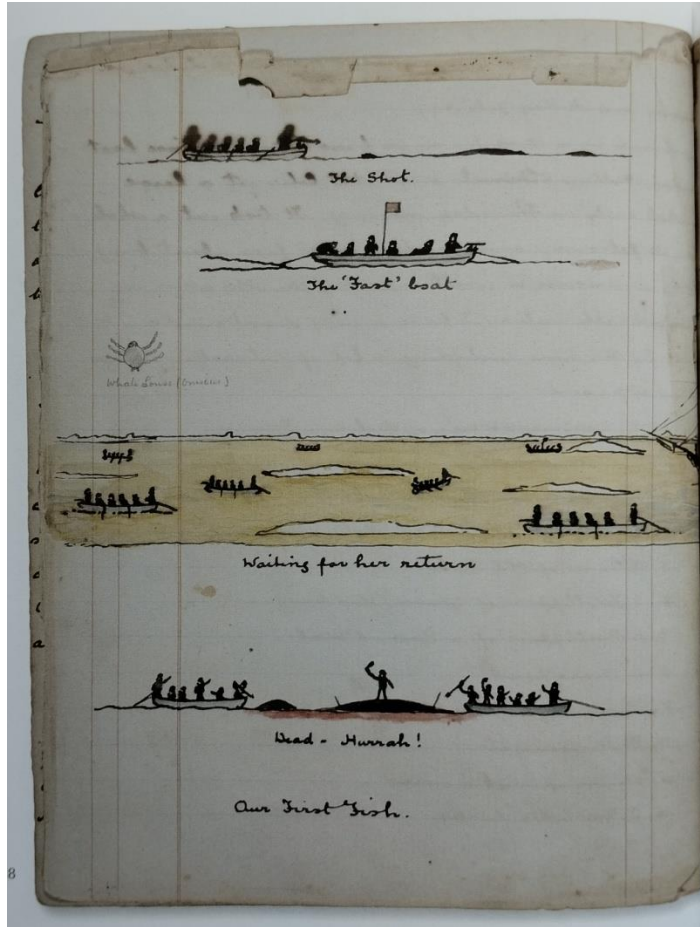
Our prospects have not been realized, for although we saw a few schools of seals in the water, we have not reached their head quarters though we have been steaming North all day. Capt. Davidson of the Victor boarded us this morning - a poor fisherman of a man, hairy also. Was our mate once, and had the reputation of being a sulky beggar. The effects of refraction were extraordinary tonight, many pieces of ice appearing high up

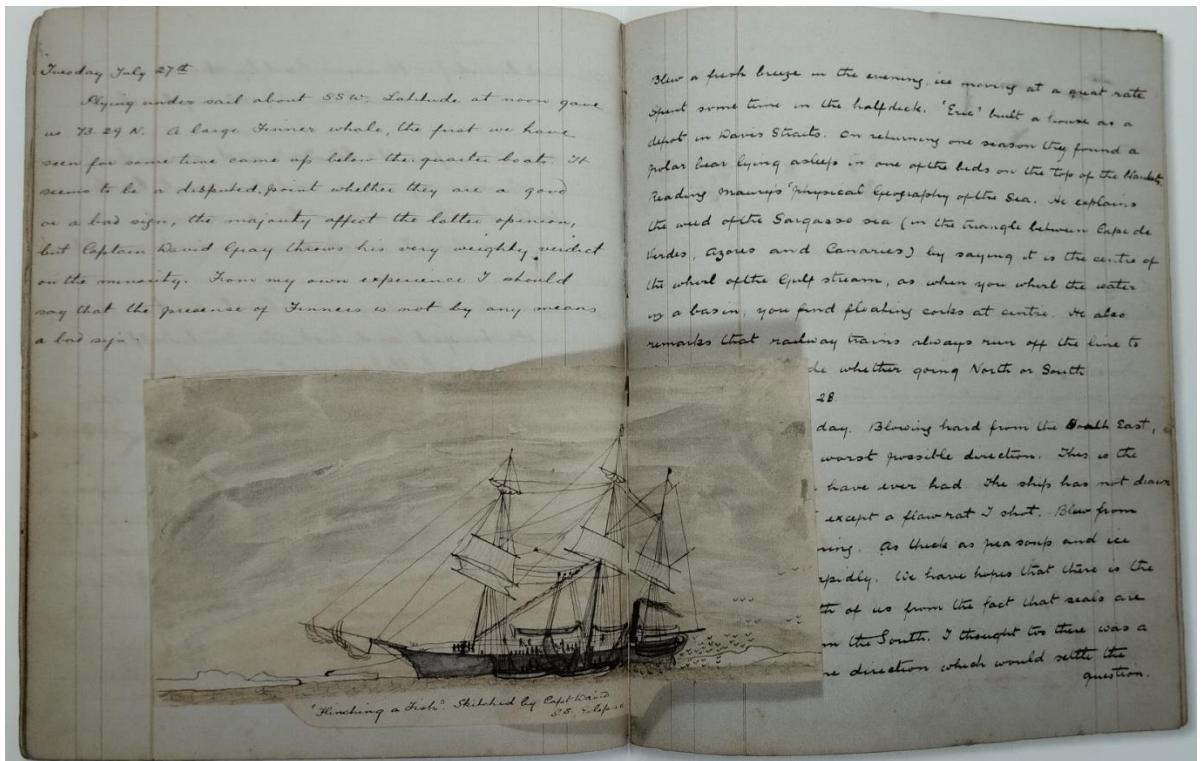
Додаток П

Додаток Р

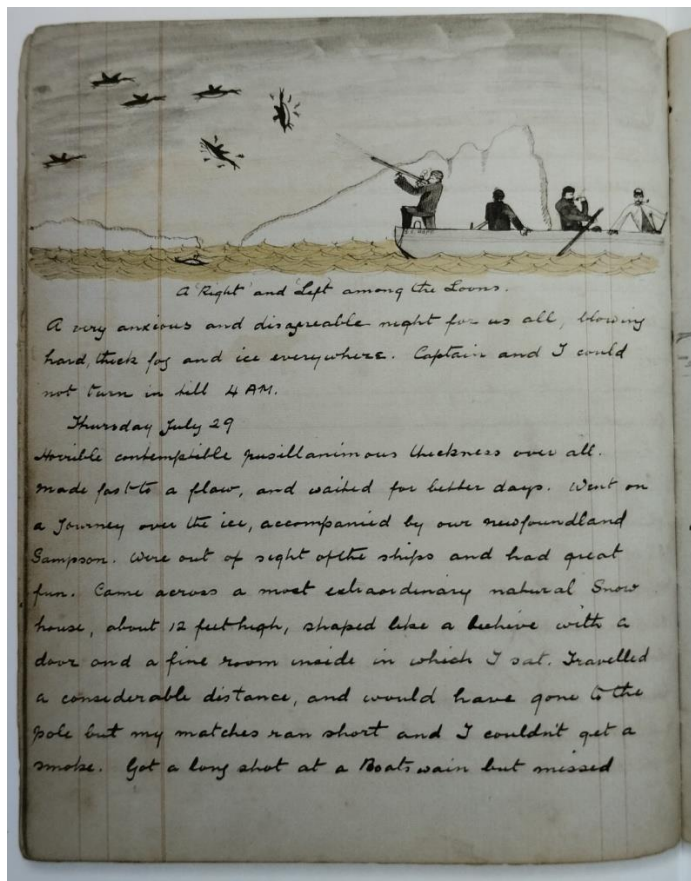

Додаток X

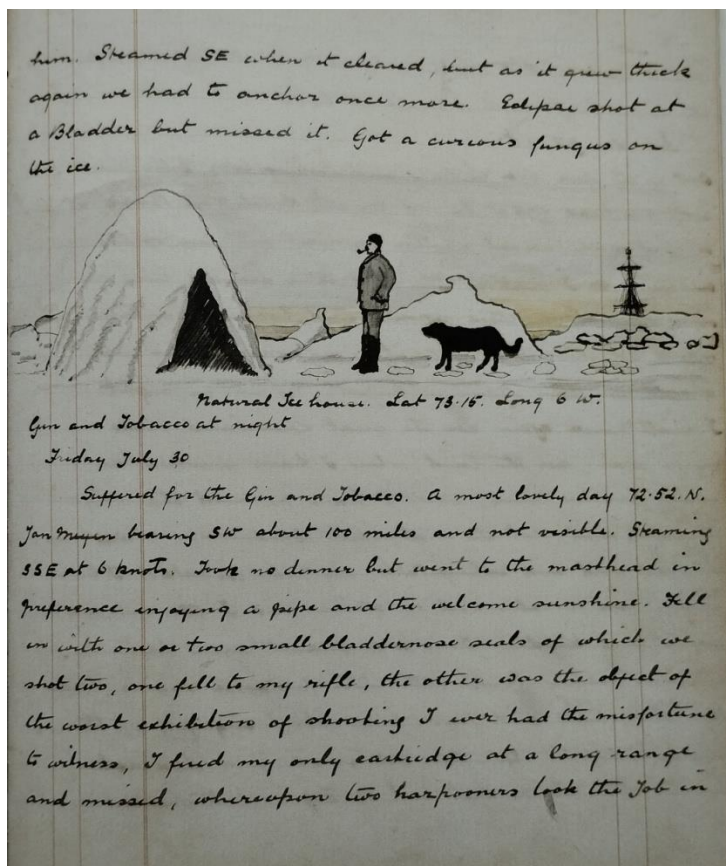
A Right and Left among the Leans.

A very anxious and disagreeable night for us all, blowing hard, thick fog and ice everywhere. Captain and I could not turn in till 4 AM.

Thursday July 29

Horrible contemptible pusillanimous thickness over all. made fast to a flow, and waited for better days. Went on a journey over the ice, accompanied by our Newfoundland Sampson. Were out of sight of the ships and had great fun. Came across a most extraordinary natural Snow house, about 12 feet high, shaped like a beehive with a door and a fine room inside in which I sat. Travelled a considerable distance, and would have gone to the pole but my matches ran short and I couldn't get a smoke. Got a long shot at a Boatwain but missed

Додаток Ц

him. Steamed SE when it cleared, but as it grew thick again we had to anchor once more. Eclipse shot at a Bladder but missed it. Got a curious fungus on the ice.

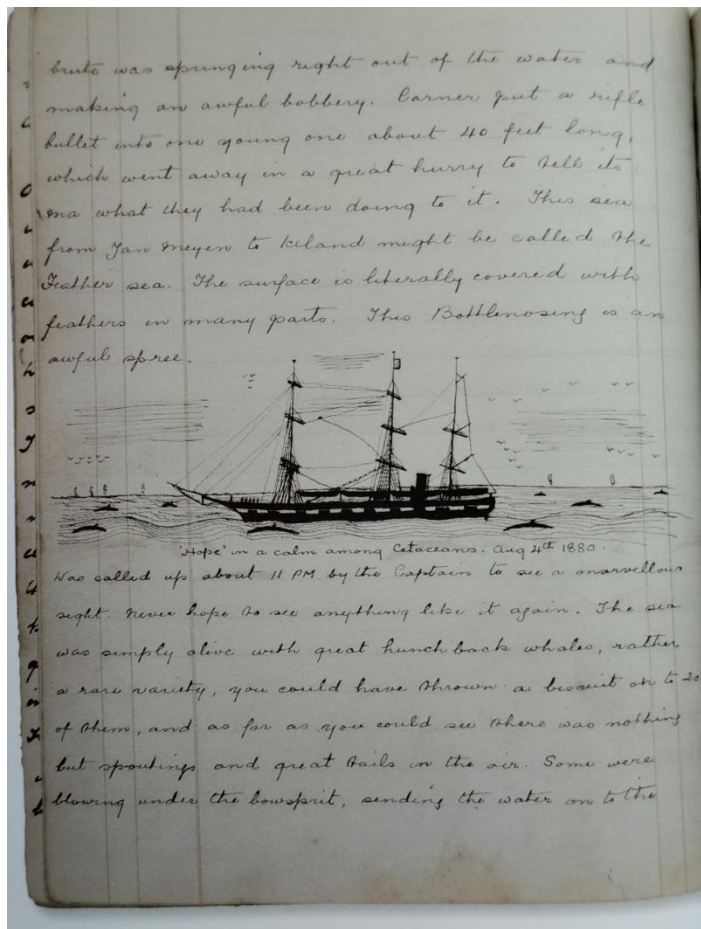
Natural Ice house. Lat 73.15. Long 6 15.

Gun and Tobacco at night

Friday July 30

Suffered for the Gun and Tobacco. A most lovely day 72.52. N. Jan Muzer bearing SW about 100 miles and not visible. Steaming SSE at 6 knots. Took no dinner but went to the masthead in preference enjoying a pipe and the welcome sunshine. Fell in with one or two small bladdernose seals of which we shot two, one fell to my rifle, the other was the object of the worst exhibition of shooting I ever had the misfortune to witness, I fired my only cartridge at a long range and missed, whereupon two harpooners took the job in

Додаток III

Додаток III

